

Nasilje učenika nad nastavnicima

Šargač, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:340513>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Helena Šargač

NASILJE UČENIKA NAD NASTAVNICIMA

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Helena Šargač

NASILJE UČENIKA NAD NASTAVNICIMA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:
prof.dr.sc. Jasminka Zloković

Rijeka, 2020

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION

Helena Šargač

STUDENT VIOLENCE AGAINST TEACHERS

MASTER THESIS

Mentor:

Professor Jasminka Zloković, PhD

Rijeka, 2020

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad pod naslovom: navesti naslov rada te da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Helena Šargač

Datum:

Vlastoručni potpis: _____

Sažetak

Nasilje učenika nad nastavnicima je ozbiljna pojava koja je nedovoljno istražena u Hrvatskoj na znanstvenoj i stručnoj razini. Budući da su nastavnici u svakodnevnom kontaktu s učenicima i imaju značajnu ulogu u njihovim životima, bitno je bolje razumijevanje odnosa između nastavnika i učenika uključujući i nasilne postupke u tom odnosu. Bolje razumijevanje načina na koji nastavnici doživljavaju nasilje na radnom mjestu može pomoći u promicanju dobrobiti nastavnika i poboljšanju međuljudskih odnosa svih dionika škole. Zbog toga je glavni cilj ovog istraživanja ispitati pojavnost nasilnog ponašanja učenika prema srednjoškolskim nastavnicima u Primorsko – goranskoj županiji. Uz to su ispitani i oblici nasilja, posljedice nasilja koje su nastavnici doživjeli, neke karakteristike žrtve i nasilnika te zadovoljstvo nastavnika pruženom podrškom kolega.

U istraživanju je sudjelovalo 136 nastavnika iz 31 srednje škole u Primorsko – goranske županije. Istraživanjem je utvrđeno kako je 76,5% nastavnika bilo žrtva nasilja barem jednom u svojoj profesionalnoj karijeri. U posljednje tri školske godine (2017/18, 2018/19, 2019/20) nastavnici su najčešće doživjeli verbalne oblike nasilja, od čega je 52,9% nastavnika bilo žrtva vrijeđanja, 53,7% ismijavanja i 45,6% žrtva verbalnih prijetnji. Ostali oblici nasilja su prisutni u manjoj mjeri. Testovima je utvrđeno da nasilje značajno češće doživljavaju muškarci, nastavnici koji imaju između 11 i 20 godina radnog staža, rade u školi kapaciteta manje od 200 učenika te u manjem gradu. Kao posljedice nasilja, nastavnici najčešće percipiraju povećanu razinu stresa, bespomoćnost i umor. Polovina ispitanika (50,5%) se najčešće nakon nasilnih incidenata za pomoć obraća pedagogu ili drugim nastavnicima, a gotovo trećina njih (27,2%) nije zadovoljna pruženom podrškom i poduzetim mjerama. Ispitanici istraživanja su prepoznali neke od učestalih karakteristika učenika koji su nasilni poput: muškog spola, lošeg školskog uspjeha, konzumacija alkohola i opojnih sredstava te niska roditeljska kontrola i podrška. U posljednjem djelu rada analizirani su prijedlozi ispitanika kako minimizirati školsko nasilje.

Ključne riječi: nastavnik – žrtva, nasilje učenika nad nastavnicima, učenik – nasilnik

Abstract

Student violence against teachers is a serious phenomenon that has been insufficiently researched in Croatia at the scientific and professional level. Because teachers are in daily contact with students and play a significant role in their lives, it is essential to have a better understanding of the teacher-student relationship including violent practices in that relationship. A better understanding of how teachers experience violence in the workplace can help promote teacher well-being and improve interpersonal relationships for all school participants. Therefore, the main goal of this research is to examine the incidence of violent behavior of students towards high school teachers. The present research investigates the forms of violence, the consequences of violence and the satisfaction of teachers with the support provided were examined. Some characteristics of the victim and the perpetrator were also examined.

The study included 136 high school teachers from 31 school in Primorsko Goranska county. The survey found that 76.5% of teachers had been victims of violence at least once in their careers. In the last three school years (2017/18, 2018/19, 2019/20), teachers most often experienced verbal forms of violence, of which 52.9% of teachers were victims of insults, 53.7% of ridicule and 45.6% of victims of verbal threats. Other forms of violence are present to a lesser extent. Tests have shown that violence is significantly more common in men, teachers who have between 11 and 20 years of work experience, work in a school with a capacity of less than 200 students and in a smaller town. As a consequence of violence, teachers most often perceive increased levels of stress, helplessness, and fatigue. Half of the participants (50,5%) most often turn to a pedagogue or other teachers for help after violent incidents, and a third of them (27,2%) are not satisfied with the support provided and the measures taken. Research participants identified some of the common characteristics of students who are violent such as: male gender, poor school performance, alcohol and drug consumption, and low parental control and support. In the last part of the paper, the participants' suggestions on how to minimize school violence were analyzed.

Key words: teacher - victim, student violence against teachers, school violence, student – bully

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Nasilje učenika nad nastavnicima	4
2.1. Definiranje nasilja	4
2.2. Sudionici nasilja	6
2.3. Mogući razlozi pojave nasilja	6
3. Pojavnost nasilja nad nastavnicima	8
3.1. Prikaz nekih istraživanja	8
3.2. Neki slučajevi nasilja učenika iz medija	10
4. Oblici nasilja	12
5. Ekološka teorija u kontekstu nasilja	15
5.1. Nastavnici – žrtve: rizični čimbenici	16
5.2. Učenik – nasilnik: rizični čimbenici	16
5.2.1. Interpersonalne karakteristike učenika-nasilnika	19
5.2.2. Odnos učenika-nasilnika s vršnjacima	20
5.2.3. Obitelj učenika kao rizični čimbenik	21
5.3. Rizični čimbenici na razini škole i zajednice	21
6. Neke od uočenih posljedica doživljenog nasilja	23
6.1. Promjene u osobnom životu nastavnika (mikrorazina)	23
6.2. Promjene na razini razreda i škole (mezorazina)	24
6.3. Promjene u društvu (makrorazina)	25
7. Rješavanje problema nasilja	26
8. Socioekološki pristup u prevenciji nasilja nad nastavnicima	28
9. Metodologija	31
9.1. Predmet istraživanja	31
9.2. Opći cilj i zadaci istraživanja	31
9.3. Istraživačke hipoteze	32
9.4. Populacija i uzorak	32
9.5. Prikupljanje podataka	33
9.6. Istraživački instrument	34
9.7. Obrada podataka	35
10. Rezultati i interpretacija rezultata istraživanja	36
10.1. Pojavnost nasilja i oblici nasilja	36
10.1.1. Pojavnost tjelesnog nasilja	36
10.1.2. Pojavnost verbalnog nasilja	37

10.1.3. Pojavnost seksualnog uznemiravanja	38
10.1.4. Pojavnost materijalnog nasilja	39
10.1.5. Pojavnost elektroničkog nasilja.....	39
10.1.6. Pojavnost drugih oblika nasilja	39
10.1.7. Nasilje tijekom cjelokupne karijere.....	40
10.2.1 Razlike u doživljenim tjelesnim nasilnim postupcima	43
10.2.2. Razlike u doživljenim verbalnim nasilnim postupcima	44
10.2.3. Razlike u doživljenim seksualnom uznemiravanju	46
10.2.4. Razlike u doživljenim materijalnim nasilnim postupcima.....	48
10.2.5. Razlike u doživljenom elektroničkom nasilju	49
10.2.6. Razlike u doživljenom nasilju tijekom cjelokupne karijere.....	50
10.3. Doživljene posljedice nasilja	52
10.3.1. Razlike s obzirom na spol u uočenim posljedicama nasilja	54
10.4. Pomoć i podrška žrtvama nasilja.....	56
10.5. Procjena karakteristika učenika – nasilnika	59
10.6. Prijedlozi sprečavanja i minimiziranja nasilja	63
11. Zaključak	69
12. Literatura	72
13. Prilozi	75
13.1. Prilog 1: Anketni upitnik	75

1. Uvod

Fenomen školskog nasilja predstavlja ozbiljan društveni problem koji remeti kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa. Kada je riječ o nasilju u školi, najprije se pomisli na nasilje među učenicima. Nasilje među učenicima (vršnjačko nasilje) česta je tema istraživanja među domaćim i stranim autorima. Međutim, nasilje u školi obuhvaća i druge oblike nasilja poput nasilja učenika i roditelja prema nastavnicima, nasilje nastavnika nad učenicima i nasilje među nastavnicima. Ovaj rad usmjeren je samo na jedan oblik nasilja u školi: nasilje učenika nad nastavnicima.

Današnji nastavnici su pod velikim pritiskom i stresom zbog velikih zahtjeva koji se nameću nastavničkoj profesiji. Nastavnici su zaduženi za poučavanje, održavanje discipline, pružanje podrške učenicima, vrednovanje, vođenje dokumentacije, vlastito stručno usavršavanje i još čitav niz poslova koji se vežu za nastavničku profesiju. Uz to, konflikti i nasilje učenika također doprinosi povećanu stresa nastavnika. Budući da su nastavnici u svakodnevnom kontaktu s učenicima i imaju značajnu ulogu u njihovim životima, bitno je bolje razumijevanje odnosa između nastavnika i učenika uključujući i nasilne postupke u tom odnosu. Bolje razumijevanje načina na koji nastavnici doživljavaju nasilje na radnom mjestu može pomoći u promicanju dobrobiti nastavnika i poboljšanju međuljudskih odnosa svih dionika škole.

Iako su nastavnici svakodnevno izloženi nasilju od strane učenika, ovaj fenomen je nedovoljno istražen u Hrvatskoj. Zbog svega navedenog, javlja se potreba za istraživanjem učestalosti nasilja nad nastavnicima. Stoga je svrha ovog rada ukazati na pojavnost nasilja nad srednjoškolskim nastavnicima te osvijestiti posljedice doživljenog nasilja kako bi se skrenula pažnja na nepovoljan položaj nastavnika na radnom mjestu.

2. Nasilje učenika nad nastavnicima

2.1. Definiranje nasilja

Kako bi objasnili fenomen nasilnog ponašanja učenika prema nastavnicima, potrebno je, prije svega, definirati nasilje. Nasilje se tumači na različite načine, s obzirom na stručno i znanstveno polazište. Autori najčešće definiraju obiteljsko (Zloković, 2009) te školsko i međuvršnjačko nasilje (Bilić, 2018; Krkeljić, 2013; Olweus 1998). U nastavku će biti prikazane samo neke od brojnih definicija nasilja.

Najjednostavniju definiciju nasilja daju Popadić i Plut (2007) prema kojima je nasilje svako neopravdano nanošenje štete drugome. Nešto širu i općeprihvaćenu definiciju daje Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) koja nasilje definira kao „namjerno korištenje fizičke snage ili moći, prijetnje ili akcije prema samome sebi, prema drugoj osobi ili prema grupi ljudi ili zajednici, što bi moglo rezultirati ili postoji velika mogućnost ozljede, smrti, psihičkih posljedica, nerazvijenosti ili deprivacije“ (Krug i sur., 2002: 5). Svjetska zdravstvena organizacija klasificira nasilje na temelju osoba između kojih se događa nasilje: 1) nasilje među mladima, 2) zlostavljanje i zanemarivanje djece od strane roditelja ili skrbnika, 3) nasilje među intimnim partnerima, 4) nasilje i izrabljivanje starijih osoba, 5) seksualno nasilje, 6) nasilje prema samome sebi i 7) kolektivno nasilje (Krug i sur., 2002). Vidljivo je da ova podjela ne prepoznaje nasilje učenika nad nastavnicima. Prema Zloković (2009), u većini se definicija i zakonskih odredbi nasiljem smatra:

bilo koji oblik tjelesnog napada ili psihološkog pritiska kojim se drugu osobu tjelesno ozljeđuje, izlaže psihičkom stresu i strahu, zanemaruju osnovne životne i zdravstvene potrebe, uništava vlasništvo, ograničava sloboda ili preuzima kontrola nad njom, izlaže životnoj ugroženosti te smrti (Zloković, 2009: 12).

Navedena definicija je prikladna za obiteljsko nasilje, no ne može se u potpunosti primijeniti na nasilje učenika nad nastavnicima. Upitno je koliko učenici mogu zanemariti osnovne životne i zdravstvene potrebe nastavnika kao i ograničiti slobodu.

Za potrebe ovog istraživanja nasilje učenika nad nastavnicima definirat će se kao svaki namjerni postupak učenika s ciljem da se nastavniku nanese fizička i/ili psihička bol ili naruši reputacija. Ono uključuje: verbalne prijetnje ili uvrede, krađu, nanošenje imovinske štete, a u nekim slučajevima i fizički napad.

Nasilje učenika nad nastavnicima spada u kategoriju školskog nasilja. Školsko nasilje u užem smislu predstavlja nasilje koje se događa u školi, a ono uključuje nasilno ponašanje jednog učenika prema drugom, nasilno ponašanje jedne grupe prema drugoj grupi učenika, nasilno ponašanje učenika i roditelja prema nastavnicima, nastavnika prema učenicima te

nasilje među nastavnicima (Krkeljić, 2013; Bilić, 2018). Međutim, samo mjesto nasilja ne može biti jedini kriterij određivanja i definiranja nasilja u školi, budući da su istraživanja pokazala kako se nasilje među dionicima škole događa i van školskog prostora (npr. u školskom dvorištu, na putu do škole i sl.). Prema tome, školsko nasilje se odnosi na nasilna ponašanja između unutarnjih dionika škole (učenika, nastavnika, školskog osoblja i roditelja) što negativno utječe na život škole.

Prilikom opisivanja nasilja učenika nad nastavnicima, autori koriste različite termine: *bullying*, *teacher targeted bullying*, uznemiravanje nastavnika, *educator targeted bullying*, viktimizacija nastavnika i slično. Iako se radi o dva usko povezana pojma, autori često ne rade distinkciju između pojma nasilje i pojma *bullying*, što se kod nas prevodi kao zlostavljanje, nasilništvo ili viktimizacija. Zlostavljanje je vrsta nasilja koje uključuje opetovano nanošenje fizičke ili psihičke boli kroz duže vrijeme. Dan Olweus je jedan od prvih psihologa koji se počeo baviti vršnjačkim zlostavljanjem, a značajan je po tome što je postavio tri bitna kriterija za definiranje zlostavljanja: namjernost, trajnost i asimetričan odnos snaga. Prema Olweusu (1998: 19 – 20) nasilje uključuje:

- Namjeran postupak - namjerno nanošenje boli ili ozljeda drugoj osobi ili izazivanje neugodnosti, što se može postići kroz djela i/ili riječi. Slučajno nanošenje tjelesne ili emocionalne boli ne smatra se nasiljem.
- Opetovan i trajan postupak – zlostavljanje uključuje agresivne postupke koji se ponavljaju i traju kroz određeno vrijeme te su usmjereni uvijek na istu žrtvu. Olweus ovim kriterijem želi isključiti povremene i beznačajne negativne postupke učenika usmjerene prema različitim učenicima.
- Asimetričan odnos snaga: odnos žrtve i nasilnika karakterizira asimetričan odnos (fizičke ili psihičke) moći, pri čemu je nasilnik u poziciji veće moći, dok je žrtva bespomoćna ili se s teškoćom brani. Olweus tvrdi da se ne radi o nasilništvu kad se učenici približno jednake snage tuku ili prepiru.

Autori koji se bave fenomenom nasilja/*bullyinga* učenika nad nastavnicima, vode se Olweusovim kriterijima nasilništva prilikom definiranja. Pa tako Dzuka i Dalbert (2007) definiraju nasilje učenika nad nastavnicima kao agresivno ponašanje koje ima za cilj naštetiti učitelju, a koje učenici ponavljaju više puta i namjerno tijekom određenog vremena. Garrett (2014) se također vodi Olweusovim kriterijima te daje nešto opširniju definiciju:

Ponavljajuća agresivna ponašanja od strane učenika usmjerena na nastavnika koja uzrokuju fizičku, psihološku, emocionalnu ili profesionalnu povredu. Karakterizira ga disbalans moći gdje je učenik u poziciji veće moći od nastavnika. Agresivni postupci mogu biti izravni ili neizravni i uključuju svako ponašanje za koje učitelj smatra da je nasilje. Ozbiljni izolirani negativni incidenti također se smatraju zlostavljanjem (Garrett, 2014: 22).

Dakle, ukoliko učenik namjerno i često nanosi povrede nastavniku, a pri tom je u tom odnosu nastavnik u poziciji manje moći, radi se o zlostavljanju. Međutim, mnogi autori, u kontekstu nasilja učenika nad nastavnicima, osporavaju i propituju kriterij u kojem je nastavnik u poziciji manje moći. Budući da je nastavnik postavljen kao autoritet (temeljem dobi, pozicije, intelekta itd.), koji može kazniti učenika, upitno je koliko u tom odnosu učenik može biti u poziciji veće moći. Kod nasilja kriteriji opetovanost i disbalansa moći nisu zadovoljeni. Ovo istraživanje usmjerit će se na nasilje učenika nad nastavnicima (što uključuje namjerne pojedinačne agresivne ispade), ali će se ispitati i učestalost (element opetovanosti).

2.2. Sudionici nasilja

Krug nasilja uključuje mnoge osobe koje su na direktan ili indirektan način uključene u nasilje. Nasilje uključuje nasilnika, žrtvu i promatrače. Nasilnikom možemo definirati svaku osobu koja: „tjelesno ili psihološko nasilje koristi kao način zastrašivanja, omalovažavanja, kažnjavanja i ozljeđivanja drugih osoba, ili nasilje koristi na način uspostavljanja vlastitog autoriteta, postizanja koristi, rješavanja nastalih problema ili frustracija,, (Zloković, 2009: 15). S druge strane, žrtva je: „osoba koja je izložena izravnom tjelesnom napadu ili ona koja živi u opasnosti, strahu i neprimjerenim fizičkim, psihološkim, socijalnim, zdravstvenim i odgojnim uvjetima unutar vlastite obitelji“ (Zloković, 2009: 15). Ovim istraživanjem želi se istražiti pojavnost nastavnika u ulozi žrtve, pri čemu su učenici u ulozi nasilnika.

Uz nasilnika i žrtvu, sudionici nasilja su i promatrači, koji mogu imati ulogu u poticanju ili suzbijanju nasilja. Oni mogu biti aktivni te ohrabrivati i pomagati osobi koja je započela nasilje, nezainteresirani i ignorirati nasilnu situaciju te mogu stati u obranu žrtve te joj pružiti pomoć i podršku (Coloroso, 2004).

2.3. Mogući razlozi pojave nasilja

Teško je odrediti sve moguće razloge nasilja učenika nad nastavnicima jer je potrebno analizirati svaku nasilnu situaciju zasebno te uzeti u obzir karakteristike sudionika nasilja i njihove motive. Međutim, moguće je identificirati neke od učestalih razloga.

Bilić i Zloković (2004: 128 - 129) daju neke od razloga zbog kojih su učenici u ulozi napadača:

- Reakcije učenika na učiteljeve učestale neprimjerene i pretjerane primjedbe
- Doživljaj neke kazne samo kao osvete, ne vlastite krivnje
- Doživljaj negativne odnose kao namjerne kazne i osvete
- Reakcija na uvrede, etiketiranje, stigmatiziranje
- Reakcija na učiteljevu tjelesnu agresiju – čupanje, šamaranje, udarci idr.
- Različite frustracije i kumuliranje problema kod učenika

- I drugi mogući razlozi koji kod učenika potiču nasilje

Mogući razlozi koje navode Bilić i Zloković (2004) odnose se samo na individualnu razinu učenika nasilnika.

Autori Teemu i Pörhölä (2012) moguće razloge nasilja učenika nad nastavnicima prepoznaju na osobnoj razini i razini škole te ih organiziraju u nekoliko kategorija. Prema iskazima žrtava nasilja, moguće je identificirati 1) razloge povezane s učenicima (mentalno stanje učenika, nezadovoljstvo, frustracije, nedostatak roditeljske kontrole i potpore), 2) razloge povezane s institucijom (nastavnikov položaj u školi, školska organizacija, nastavnikovo opterećenje), 3) razloge povezane s nastavnicima (spol, godine, stil komunikacije, vođenje razreda) te 4) kombinacija više navedenih razloga (Kauppi i Pörhölä, 2012 b).

Bilić (2007) prikazuje neke od razloga na razini društva koji se najčešće pojavljuju u literaturi. Jedan od najčešćih razloga je podržavanje agresivnih metoda u društvu. Na primjer, sposobnima se smatraju oni koji nasilnim putem ostvaruju svoje ciljeve, pa se tako i učenik koji je nasilan prema nastavnicima percipira kao sposoban, jer se suprotstavlja autoritetu. Učenik koji odrasta u društvu u kojem se nasilje percipira kao prihvatljivo ponašanje, primjenjivat će nasilne obrasce ponašanja u školi, obitelji i široj zajednici. Sljedeći mogući razlog je zapostavljanje moralnih vrijednosti i moralnog odgoja. Poštivanje autoriteta se sve više smatra staromodnim, pa se mladi sve više osjećaju slobodnima suprotstavljati se roditeljima, nastavnicima i drugim starijim osobama. Mnoga nasilna ponašanja ostanu nekažnjena, što je još dodatan poticaj da se problemi rješavaju nasilnim putem. Veliku ulogu u poticanju nasilja imaju i mediji. Naime, nasilnici i zlostavljači su najčešće heroji televizijskih emisija, filmova i videoigrica (Bilić, 2007). Mnogi filmovi sadrže elemente nasilja te prikazuju kako je sve probleme moguće riješiti nasiljem. Društvene mreže također imaju negativne strane poput poticanja nasilja i širenja jezične nekulture.

3. Pojavnost nasilja nad nastavnicima

3.1. Prikaz nekih istraživanja

Iako fenomen nasilja učenika nad nastavnicima nije nova pojava, on se počinje istraživati tek sredinom devedesetih godina u Finskoj (Garrett, 2014). Za usporedbu, prvo istraživanje o vršnjačkom nasilju objavio Frederic L. Burk 1897. godine, a suvremena istraživanja pokrenuta su ranih sedamdesetih godina u skandinavskim zemljama (Bilić, 2018). Od tada je broj istraživanja na temu nasilja među učenicima u stalnom porastu. S druge strane, tema nasilja nad nastavnicima je pomalo zanemarena u akademskim krugovima, ali i izostaje iz javnog i političkog diskursa.

Jedno od većih istraživanja o pojavi nasilja je provedeno u Sjedinjenim Američkim Državama na uzorku od 2,998 odgajatelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola¹. Istraživanje je pokazalo kako je 80% nastavnika barem jednom doživjelo nasilje u posljednje 2 školske godine, od čega je 94% doživjelo nasilje od svojih učenika. Gotovo tri četvrtine svih nastavnika doživjelo je barem jedno uznemiravanje (uvrede, uvredljive geste, zastrašivanje), više od polovice je doživjelo krađu ili oštećenje imovine, a 44% je prijavilo fizičke napade (McMahon, i sur., 2014). Recentnije istraživanje Moona i McCluskey (2018), u kojem su sudjelovali nastavnici osnovnih i srednjih škola (N = 1,628), također implicira na visoku učestalost nasilja i agresije usmjerene na nastavnike. Istraživanje je pokazalo kako nastavnici najčešće doživljavaju verbalno nasilje, međutim, 8% nastavnika je doživjelo fizički napad, a 11% seksualno uznemiravanje u posljednjih godinu dana. Nadalje, 26% nastavnika je izjavilo kako su im učenici oštetili ili ukrali osobne stvari (Moon i McCluskey, 2018). Od ozbiljnijih, prijavljenih prijestupa, nastavnici najčešće školskoj službi prijavljuju krađu, seksualno uznemiravanje i fizičke napade (Moon, Morash, i McCluskey, 2019).

Wilson i suradnici (2011) proveli su istraživanje sa 731 nastavnikom u Kanadi ispitujući učestalost direktnog i indirektnog nasilja u karijeri i u tekućoj školskoj godini te posljedice doživljenog nasilja po nastavnika. Istraživanje je pokazalo kako je 80% nastavnika doživjelo barem jedan oblik nasilja tijekom svoje karijere. Nastavnici su tijekom svoje karijere najčešće doživjeli prikriveno nasilje poput uvredljivih gesti (50%) te tračanje i klevetanje (41%) a direktno nasilje, poput doživljenog fizičkog napada ili pokušaja napada, je doživjelo 20% nastavnika. U prethodnoj školskoj godini, ali i tijekom cijele karijere, nastavnici su najmanje doživjeli fizičke oblike nasilja (Wilson, Douglas i Lyon, 2011).

¹ Puni naziv istraživanja: American Psychological Association Classroom Violence Directed Against Teachers Task Force

Rezultati nacionalnog istraživanja u Luksemburgu (2007) pokazali su da je 23,9% nastavnika doživjelo snažni verbalni napad barem jednom u protekloj školskog godini. Čak 9,3% nastavnika je tijekom školske godine doživjelo krađu, 4,5% nastavnika oštećenje imovine, a 5,8% je bilo žrtva terora putem telefona. Također, 7% nastavnika je doživjelo seksualno uznemiravanje, a 4% fizički napad (Steffgen i Ewen, 2007).

Dzuka i Dalbert (2007) proveli su istraživanje s nastavnicima srednjih škola (N = 364) u Slovačkoj. Polovica nastavnika je doživjela barem jedan oblik nasilnog ponašanja u posljednjih 15 dana, od čega su najčešće su doživljena štetna verbalna ponašanja (35,4%), a najmanje štetna tjelesna ponašanja (4,9%).

Kao iznimka, ističe se Finska u kojoj je pojavnost nasilja nad nastavnicima manja u odnosu na navedene zemlje. Kauppi i Pörhölä (2012) proveli su istraživanje s finskim nastavnicima osnovne i niže srednje škole. Istraživanje je pokazalo kako 67,4% (od 215 nastavnika) gotovo nikada nije doživjelo nasilje od učenika u svojoj karijeri, 3,3% nastavnika doživljava nasilje svakog tjedna i 3,7% gotovo svakog tjedna (Kauppi i Pörhölä, 2012 a).

Istraživanja o nasilju učenika nad nastavnicima provedena su i u susjednim zemljama: Srbiji i Italiji. Istraživanje Popadić i Plut (2007) provedeno je u 50 osnovnih škola na području Srbije, pri čemu se ispitalo mišljenje učenika o učestalosti školskog nasilja. Prema mišljenju učenika, većina učenika je bila uključena u nasilje (kao nasilnik ili žrtva) u vremenskom periodu od 3 mjeseca. 42% učenika bili su svjedoci verbalne agresivnosti učenika prema nastavnicima, a svaki deseti je bio svjedok fizičkog nasilja nad nastavnicima (Popadić i Plut 2007). Gotovo jednaku pojavnost nasilja nad nastavnicima je pokazalo i istraživanje Jevtić i suradnika (2014), pri čemu je gotovo polovina učenika izjavila da je svjedočila psihičkom nasilju učenika nad nastavnikom, a 10% učenika je bilo svjedok fizičnom nasilju.

Berlanda i suradnici (2019) proveli su istraživanje s 1360 nastavnika osnovnih i srednjih škola u Italiji o nasilju učenika i njihovih roditelja nad nastavnicima. Pokazalo se kako je 85% nastavnika doživjelo neki oblik nasilja u proteklih godinu dana, a najčešće su doživljavali uznemiravanje (80% nastavnika). Za razliku od prethodno prikazanih istraživanja, u kojima je fizičko nasilje bilo malo izraženo, gotovo polovica talijanskih nastavnika je doživjelo fizički napad od učenika ili njihovih roditelja. Isto tako, 35% nastavnika je pretrpjelo oštećenje imovine (Berlanda, Fraizzoli, de Cordova, i Pedrazza, 2019).

U Republici Hrvatskoj je provedeno svega nekoliko istraživanja na temu nasilja nad nastavnicima. Autori Lokmić, Opić i Bilić (2013) proveli su istraživanje s nastavnicima osnovnih i srednjih škola u Zagrebu (N = 175). Istraživanje je pokazalo kako je 75,1%

nastavnika doživjelo neki oblik nasilja tijekom školske godine, od čega 9,1% nastavnika svakodnevno doživljava nasilje, a najčešći oblici nasilnog ponašanja su psovanje i ogovaranje. Istraživanje Ljubin Golub, Olčar i Bezak (2016) pokazalo je kako 54% nastavnika osnovnih i srednjih škola (N = 209) je doživjelo neki od oblika nasilja od strane učenika u školskoj godini. Nastavnici su najčešće doživjeli verbalnu agresiju, 7% nastavnika je doživjelo fizičko nasilje, a 16% je doživjelo oštećenje ili krađu imovine (Ljubin Golub, Olčar, i Bezak, 2016).

Metaanalizom, temeljenoj na 24 istraživanja koja se bave temom nasilja nad nastavnicima, utvrđeno je da pojavnost nasilja učenika nad nastavnicima varira od 20% do 75%, na temelju čega se dolazi do zaključka da 53% nastavnika je doživjelo neki oblik nasilja od učenika u posljednje dvije godine (Longobardi, Badenes-Ribera, Fabris, Martinez i McMahon, 2018). Metaanaliza sugerira da 44% nastavnika doživljava nepristojne geste, a 29% nastavnika uvredljive komentare. Verbalno nasilje doživljava trećina nastavnika, 17% je doživjelo oštećenje ili krađu imovine, a bilo kakvi prijetnju doživjelo je 15% nastavnika. Nastavnici rjeđe doživljavaju zastrašivanje (10%), fizičke napade (3%) i seksualno uznemiravanje (3% nastavnika) (Longobardi i sur., 2018).

Na temelju dosadašnjih istraživanja, može se zaključiti kako je nasilje učenika nad nastavnicima česta pojava u školama, neovisno o kulturi i državi. Najčešći oblik nasilja je verbalno nasilje poput uvreda i psovanja, dok se fizički napadi i seksualno uznemiravanje rjeđe pojavljuju.

3.2. Neki slučajevi nasilja učenika iz medija

Iako malobrojna, istraživanja provedena u Hrvatskoj (Ljubin Golub i sur., 2016; Lokmić i sur. 2013), ukazala su na problem nasilja učenika nad nastavnicima. Jedan od pokazatelja da nastavnici svakodnevno trpe nasilje bila je i reakcija na društvenim mrežama *#ijasamfranjo* koji je doveo do prosvjeda *Za sigurnu školu* u prosincu 2018. godine. Ovu akciju potaknuo je incident u kojem se profesor F. D. u Čakovcu suprotstavio učenicima koji su ga maltretirali. Prema iskazu nastavnika, on je reagirao na gađanje kredom i pljuvanje dvojice učenika tako što ih je odgurnuo. Nastavnik je tvrdio kako je već otprije imao problema s tim učenicima te da ih je dosad pokušao primiriti na različite načine, razgovorom i drugim pedagoškim metodama (Polšak Palatinuš, 2018). Ovaj incident primarno je bio popraćen medijima zbog navodnog premlaćivanja učenika od strane nastavnika, dok se kasnije utvrdilo da nastavnik nije ozlijedio učenike. Podršku profesoru Dragičeviću pružali su i drugi nastavnici od kojih su mnogi i sami

bili žrtve nasilja, a svoja su iskustva anonimno podijelili na društvenim mrežama pod *hashtagom #ijasamfranjo*. Neka od izjava nastavnika žrtava su:

„Učenik mi je stavio nož za vrat uz prijetnje smrću“

„Učenik me je naguravao i histerično vikao: „Marš u p.m. jedi g...“ kada sam ga pokušala odvesti psihologinji“

„Učenik me je gađao zapaljenim papirićima...“

„Učenik mi je na produženoj nastavi rekao da će me udarit šakom jer mu idem na živce.“

„Učenik je naglas komentirao kako ga zanima ako sam i dolje crvene boje. Ravnatelju je to bilo smiješno.“

„Na zamolbu da prestane ometati nastavu učenik mi pokazuje srednji prst! Kad sam upoznala roditelje s događajem, počeli su se smijati.“

Ovo su samo neke od izjava nastavnika koji su doživjeli nasilje i neugode od svojih učenika, više izjava se može pročitati na Facebook stranici *Nastavnici organizirano* (Polšak Palatinuš, 2018). Učiteljske grupe *Nastavnici organizirano* i *Školska zbornica te Sindikat Preporod*, organizirali su prosvjed *Za sigurnu školu* koji se održao 15. prosinca 2018. godine na Trgu Josipa bana Jelačića u Zagrebu. Na prosvjedu se okupilo nekoliko tisuća nastavnika koji su tražili bolju zaštitu u razredu, promjenu neefikasnih pedagoških mjera u školama te da se napad na učitelje zakonski odredi kao napad na službenu osobu (HINA, 2018). Cijeli ovaj pokret je pokazatelj kako se nasilje učenika nad nastavnicima događa svakodnevno te kako ono predstavlja ozbiljan problem u hrvatskim školama.

Tema nasilja učenika nad nastavnicima rijetko se pojavljuje u medijima. Uglavnom se objavljuju ekstremni slučajevi u kojima je nastavnik ozlijeđen ili čak usmrćen od strane učenika. Primjer zadavanja teže ozljede je incident u kojem je nastavnika jedne srednje škole u Zagrebu napao učenik te mu pritom zadao ozljede glave (Sprečić, 2014). Da su i učenici osnovnih škola nasilni prema svojim nastavnicima dokazuje i primjer u kojem je nastavniku jedne zagrebačke škole, za vrijeme sata tjelesnog, učenik kamenom nanio lakšu tjelesnu ozljedu (Kalogjera-Brkić i Krnić, 2007). Jedan od najekstremnijih primjera nasilja je događaj iz 2001. godine u kojem je šesnaestogodišnjak ubio nastavnika J.M. vatrenim oružjem, a potom i sebe na parkiralištu jedne varaždinske škole zbog loše ocjene (Tomašković, 2018).

Navedeni su samo neki primjeri nasilja, a na pojavu velikog broja neželjenih ponašanja učenika prema svojim nastavnicima, uz medije, ukazuju i različita službena izvješća (MUP, Zdravstvenih ustanova, Centri socijalne skrbi i dr.).

4. Oblici nasilja

Nasilje je moguće klasificirati na različite načine: s obzirom na usmjerenost, funkciju i oblik. S obzirom na usmjerenost, moguće je prepoznati direktno nasilje (direktno usmjereno na osobu kojoj se želi nanijeti bol – vrijeđanje, ponižavanje, kritiziranje, guranje, nanošenje tjelesnih ozljeda) i indirektno nasilje (usmjereno je prema supstituiranim ciljevima: nanošenje psihološke i emocionalne štete te narušavanje ugleda - izoliranje, ogovaranje, spletkarenje) (Olweus, 1998; Garrett, 2014). Podjela na direktne i indirektno oblike nasilja je najčešća u istraživanjima nasilja učenika nad nastavnicima. S obzirom na funkciju, prepoznaju se: instrumentalno (proaktivno) - nasilje kojim se želi nešto postići i neprijateljsko nasilje (namjerno nanošenje boli i ozljeda) (Zečević, 2010).

U literaturi postoje različite podjele oblika nasilja, odnosno načina na koji se nasilni postupak izvodi. Različite klasifikacije autora prikazane su u Tablici 1.

Tablica 1: Oblici ponašanja prema različitim autorima

Autori	Oblici nasilja
Olweus (1998)	Verbalno, nasilje tjelesnim dodirima te bez riječi i tjelesnog dodira
Krug i sur. (2002)	Tjelesno, seksualno, psihološko nasilje i zanemarivanje
Coloroso (2004)	Verbalno, tjelesno nasilje i nasilje kroz odnose
Dzuka i dalbert (2007)	Verbalno, fizičko, oštećivanje osobne imovine, socijalna prisila, manipulacija
Zloković (2009, 2014)	Tjelesno, emocionalno (psihičko), seksualno nasilje, materijalno iskorištavanje i manipulacija
Zečević (2010)	Fizičko, verbalno, socijalno, seksualno i psihološko
Krkeljić (2013)	Fizičko, verbalno, socijalna izolacija Podvrste: seksualno, kulturno i ekonomsko
Wei i sur. (2013)	Tjelesno i netjelesno nasilje
Mcmahon i sur. (2014)	Uznemiravanje, imovinski prijestupi, fizički napadi
Bilić (2018)	Klasični oblici: fizičko, verbalno, relacijsko, seksualno, kulturno i materijalno nasilje Elektroničko nasilje

Iz navedenog je vidljivo da autori daju različite podjele nasilja, no neke kategorije autori dominantno prepoznaju (poput verbalnog i fizičkog nasilja). Sistematizacijom različitih podjela oblika nasilja, za potrebe ovog rada, nasilje će se podijeliti na: tjelesno, verbalno, seksualno, materijalno i elektroničko nasilje.

Tjelesno nasilje je najočitije nasilje, a odnosi se na primjenu fizičke sile učenika s ciljem da se demonstrira nadmoć ili nastavniku nanese fizička bol. Ono uključuje postupke koji dovode do stvarnog ili potencijalnog tjelesnog ozljeđivanja, poput: guranja nastavnika, udaranja (rukama, nogama ili predmetima), šamaranja, grebanja, gušenja, sputavanja tjelesnim dodirima, bacanje predmeta na nastavnika i tako dalje (Krkeljić, 2013; Zečević, 2010; Zloković,

2009,2014). Istraživanje Dzuka i Dalbert (2007) pokazalo je kako je 5% nastavnika doživjelo neki od oblika tjelesnog nasilja u posljednjih mjesec dana. Istraživanje provedeno s učenicima je pokazalo kako 9% priznaje da je počinilo neki oblik tjelesnog nasilja nad svojim nastavnicima, od čega 2% učenika to čini gotovo svakog dana (Jevtić, Petrović, i Stanković, 2014). Istraživanje provedeno u Hrvatskoj ukazuje da 7% nastavnika doživljava neki oblik fizičkog nasilja, od čega je najčešće namjerno guranje od strane učenika (Ljubin Golub, Olčar, i Bezak, 2016). Nažalost, mediji prenose i primjere ozbiljnih tjelesnih napada na nastavnike poput: udaranja šakama i nogama nastavnika (Sprečić, 2014; Tomašković, 2018), razbijanja glave kamenom (Kalogjera-Brkić i Krnić, 2007), napada noževima i metalnim šipkama (Bekavac Šušvar, 2008), pa čak i ubojstvo nastavnika zbog negativne ocjene (Tomašković, 2018). Navedeni ekstremni primjeri su rijetki, ali pokazuju kako i nastavnici doživljavaju ozbiljne tjelesne napade na svom radnom mjestu.

Verbalno nasilje je najrašireniji oblik nasilja, a često nije prepoznato kao nasilje jer poprima pridjev uobičajenog ponašanja. Verbalno nasilje je zlonamjerna i česta uporaba riječi s ciljem da se pokaže moć, ponizi nastavnika ili izazove kontinuirani osjećaj straha i nesigurnosti. Ono uključuje: vikanje, ismijavanje, nazivanje pogrđnim imenima, obeshrabrivanje, ponižavanje, optuživanje za vlastiti neuspjeh ili probleme, prijetnje, omalovažavanje, uvredljive komentare i slično. (Olweus, 1998; Coloroso, 2004; Dzuka i Dalbert, 2007; Krkeljić, 2013; Zečević, 2010).

Verbalno nasilje se svrstava u skupinu psihičkog ili emocionalnog nasilja jer ono utječe i na psihičko funkcioniranje žrtve, odnosno narušava nastavnikove emocionalne i socijalne kompetencije. Posljedice verbalnog nasilja nisu vidljive, ali mogu biti dugotrajne i štetne (Bilić, 2018). Istraživanja su pokazala kako nastavnici najčešće doživljavaju verbalno nasilje. Prema istraživanju Popadić i Plut (2007) gotovo polovina učenika (42%) je bila svjedokom verbalnog nasilja svojih vršnjaka nad nastavnicima. Prema iskazima nastavnika, polovina nastavnika je doživjela neki oblik verbalnog nasilja tijekom protekle školske godine (Ljubin Golub i sur., 2016), od čega nastavnici najčešće doživljavaju vikanje i vrijeđanje.

Seksualno nasilje je „bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti“ (Krug, 2002: 149). Seksualno nasilje se dijeli na seksualno uznemiravanje i seksualno zlostavljanje. U ovom istraživanju usmjerit ćemo se na seksualno uznemiravanje koje nužno ne uključuje fizički dodir, a žrtvu dovodi u neugodan i ponižavajući položaj. Seksualno uznemiravanje se odnosi na: neželjene fizičke kontakte, uvredljive komentare sa seksualnom konotacijom, neželjene seksualne prijedloge i mnoge druge vulgarne geste usmjerene

nastavnicima. Ono također uključuje i seksualizaciju nastavnika, odnosno sve vrste komentara u koji su usmjereni na nastavnikov izgled i/ili njegovu seksualnost (Lahelma, Palmu, i Gordon, 2000). Istraživanje Moon i McCluskey (2018) je pokazalo kako je 11% nastavnika doživjelo seksualno nasilje od strane učenika, od čega značajno češće seksualno nasilje trpe nastavnice u odnosu na svoje muške kolege. Nastavnici najčešće doživljavaju komentiranje izgleda (objektivizaciju), uvrede i komentiranje seksualne orijentacije (Lahelma, Palmu, i Gordon, 2000).

Ekonomsko ili materijalno nasilje podrazumijeva oštećivanje ili uništavanje stvari i imovine nastavnika te krađu osobnih stvari. Istraživanje Steffgen i Ewen (2007) pokazalo je kako je svaki deseti nastavnik žrtva krađe od strane učenika, a 5% nastavnika je doživjelo oštećenje osobnih stvari u jednoj školskoj godini. U Hrvatskim školama je postotak žrtava materijalnog nasilja veći, 16% učitelja je postalo žrtvom uništavanja vlastitih stvari (30 nastavnika je doživjelo uništavanje osobnih stvari, a 6 oštećivanje imovine (Ljubin Golub i sur, 2016). Rezultati istraživanja McMahoona i suradnika (2014) ukazuju na vrlo visoku stopu materijalnog nasilja kroz cijelu karijeru, pri čemu je 90% nastavnika doživjelo krađu, a 93% oštećenje osobnih stvari barem jednom tijekom svog cjelokupnog staža.

Pojavom moderne komunikacijske tehnologije, javlja se i novi oblik nasilja – elektroničko nasilje. Ova vrsta nasilja podrazumijeva korištenje elektroničkih medija (poput mobitela, interneta, društvenih mreža...) kako bi se nekome nanijela bol, povreda ili šteta (Bilić, 2018). Elektroničko nasilje uključuje uvrede preko društvenih mreža, slanje uznemirujućih i prijetećih poruka, fotografiranje i objavljivanje nastavnika na društvenim mrežama s ciljem ismijavanja, širenje glasina putem interneta, poticanje grupne mržnje i slično. Jedna od karakteristika elektroničkog nasilja jest anonimnost nasilnika, što je omogućeno kroz skrivanje iza nadimaka i lažnih profila na društvenim mrežama. Zbog anonimnosti, nasilnici se osjećaju slobodnima dijeliti informacije, vrijeđati ili ponižavati nekoga, što u stvarnoj komunikaciji možda ne bi činili. Kroz elektroničko nasilje širi se prostor školskog nasilja, pri čemu nastavnici doživljavaju nasilje i u svojim vlastitim domovima, što pojačava osjećaj nesigurnosti i straha (Krkelić, 2013). Istraživanje McMahoona i suradnika (2014) je pokazalo kako više je od polovine nastavnika barem jednom u prošloj godini bilo žrtva elektroničkog nasilja. Uznemiravanje putem telefona je nešto manje izraženo, pri čemu je 6% nastavnika doživjelo neugodne telefonske pozive ili poruke (Steffgen i Ewen, 2007).

5. Ekološka teorija u kontekstu nasilja

Dominantna teorija u istraživanjima nasilja koja bi mogla osvijetliti nasilje usmjereno na učitelje je socijalno-ekološki okvir. Urie Bronfenbrenner je krajem sedamdesetih godina 20. stoljeća je razvio ekološki pristup razvoja osobe u socijalnom okruženju, s temeljnom pretpostavkom da je razvoj pojedinca višestruko determiniran (Bilić, 2018). Ekološka teorija naglašava snažne utjecaje okruženja u kojem dijete odrasta. Individualni stavovi i ponašanje pojedinca (uključujući i nasilje) oblikovani su okruženjem pojedinca poput obitelji, škole, prijatelja, radnog mjesta, lokalne zajednice, kulture i tako dalje.

Bronfenbrenner (1979) strukturu ekološkog okruženja pojedinca opisuje kao skup ugniježđenih sustava koji se uklapaju jedan u drugi poput seta ruskih lutki. Na najdubljoj razini je mikrosustav koji predstavlja neposredno okruženje u kojemu ljudi lako stupaju u interakciju licem u lice, poput obitelji, susjedstva, učionice i škole. Mikrosustav uključuje elemente koji utječu na svakodnevni život osobe, poput roditeljskih stilova odgoja, interakciju među učenicima, odnos između nastavnika i učenika. Mezosustav se odnosi na interakcije između dvije ili više komponenti mikrosistema u kojem dijete aktivno sudjeluje. Na primjer odnos između obitelji i škole, obitelji i susjedstva i tako dalje. Egzosustav je socijalni kontekst s kojim pojedinac nema aktivnu ulogu, ali koji utječe na pojedinca preko mikrosistema. Dakle, na razvoj pojedinca utječu i događaji u kojima on izravno ne sudjeluje, ali ti događaji preko mikrosustava, mijenjajući čimbenike u slojevima koji su njemu bliski, utječe na njegov razvoj (radno mjesto roditelja, školski odbor, školski programi...) (Bronfenbrenner, 1979). Neki od fenomena egzosustava povezani sa pojavom/sprječavanjem nasilja su školske politike vezane uz ponašanje učenika ili praksa nulte tolerancije na nasilje (Espelage i sur., 2013). Makrosustav obuhvaća elemente najšireg socijalnog konteksta poput kulture, običaja, vrijednosti i zakona te na pojedinca utječe preko indirektnog djelovanja na egzosustav, mezosustav i mikrosustav. Makrosustav se odnosi na društvo, odnosno društvenu kulturu i ideologiju u kojoj pojedinac odrasta (Bronfenbrenner, 1979). Na kraju, kronosustav se odnosi na dimenziju vremena ili povijesni kontekst, poput povijesnih promjena (ratovi, krize) ili životnih događaja i promjena u obitelji (Bilić, 2018; Espelage i sur., 2013). Ovaj sustav može utjecati na pojedinca nastavnika kroz vanjske događaje (npr. napredovanje ili trudnoću) ili unutarnje događaje (npr. stres nastavnika ili profesionalno izgaranje). Također može utjecati na pojedinca putem društvenih i kulturnih trendova (Espelage et al., 2013). Polazeći od ekološke teorije mogu se otkriti rizični i zaštitni čimbenici pojave nasilja nad nastavnicima.

Ekološki model na tri razine može poslužiti prilikom objašnjavanja složenosti faktora rizika te utjecaja nasilja na rad i socijalno okruženje nastavnika (de Wet, 2010). Prva razina identificira biološke i osobne čimbenike koji mogu imati utjecaja na to kako se pojedinci ponašaju i tako povećavaju vjerojatnost da postanu žrtve ili počinitelji nasilja. To mogu biti: demografske karakteristike, karakteristike ličnosti, svjedočenja ili sudjelovanja u nasilničkom ponašanju (de Wet, 2010). Druga se razina fokusira na organizacijske ili institucionalne čimbenike koji oblikuju okolinu pojedinca (de Wet, 2010). Ti aspekti mogu biti pravila, politike i prihvatljivo ponašanje u školama, školska klima, veličina škole i slično. Treća razina promatra široke društvene čimbenike koji pomažu u stvaranju klime u kojoj se nasilje potiče ili suzbija: veličina grada, kriminalitet u zajednici, socijalne i kulturne norme, siromaštvo i neorganiziranosti zajednice, rasna kompozicija i slično (de Wet, 2010).

5.1. Nastavnici – žrtve: rizični čimbenici

Dosadašnja istraživanja i analize slučaja nastavnika koji su bili žrtve omogućavaju nam da identificiramo neke od karakteristika nastavnika za koje je veća vjerojatnost da će doživjeti nasilje. Neka istraživanja pokazuju kako su nastavnice češće žrtve nasilja (Lahelma i sur., 2000; Steffgen i Ewen, 2007; Wei i sur., 2013) dok su druga istraživanja ustanovila da je nasilje češće nad muškarcima (Lokmić i sur., 2013; McMahon i sur., 2014). Razlike u rezultatima se mogu objasniti kroz oblike doživljenog nasilja. Pokazalo se kako su nastavnici, kad se radi o verbalnom i fizičkom nasilju češće žrtve od svojih kolegica (Lokmić i sur., 2013; Martinez i sur., 2015; McMahon i sur., 2014). S druge strane, nastavnice su češće žrtve seksualnog nasilja (Lahelma i sur., 2000; Mooji, 2011; Moon i McCluskey, 2018).

Pokazalo se kako mlađi nastavnici s manje iskustva češće doživljavaju bilo kakav oblik nasilja od starijih kolega (Berlanda i sur., 2019; Lokmić i sur., 2013; Martinez i sur., 2015; Ljubin Golub i sur., 2016). Lokmić, Opić i Bilić (2013) kao mogući razlog ovog ove pojave navode da stariji nastavnici imaju više iskustva u održavanju discipline te učenici poštuju njihov autoritet. S druge strane, stariji nastavnici su možda manje osjetljivi na neprimjereno ponašanje učenika (Lokmić i sur., 2013). Prema Moonu i McCluskeyu (2018), nastavnici koji imaju manje od 5 godina radnog iskustva su u bitno većem riziku nego nastavnici s deset i više godina radnog iskustva.

5.2. Učenik – nasilnik: rizični čimbenici

Dosadašnja istraživanja sugeriraju da je nasilno ponašanje prema nastavnicima povezano i s nekim karakteristikama učenika. U literaturi je moguće pronaći nekoliko rizičnih

čimbenika koji mogu dovesti do razvoja agresivnog i nasilnog ponašanja koje učenik usmjerava na nastavnike.

Prema Velki (2012) koja je analizirala neke od zaštitnih i rizičnih čimbenika pojave nasilja među djecom. Rizične i zaštitne čimbenike moguće je grupirati na čimbenike interpersonalne razine, obitelji, vršnjaka, školskog okruženja i utjecaj zajednice, kulture i medija (Tablica 2). Iako je autorica bila fokusirana na čimbenike vršnjačkog nasilja, neki od navedenih rizičnih čimbenika mogu biti poticaj i za pojavu nasilja učenika nad nastavnicima. Neki od rizičnih čimbenika, koji su otkriveni istraživanjima koja su bila usmjerena na nasilje nad nastavnicima, su: rana adolescencija, muški spol, nizak socioekonomski status, loš odnos s vršnjacima, loša školska klima, problemi u obitelji, asocijalna ponašanja i drugi. Bitno je naglasiti da izloženost rizičnim čimbenicima, ne dovodi uvijek do rizičnog ponašanja, budući da postoje djeca koja su izložena rizicima, ali rizično ponašanje ne usvajaju (Zloković i Vrcelj, 2010).

Tablica 2: Rizični i zaštitni čimbenici učenika – nasilnika (Velki, 2012: 33-34)

RIZIČNI ČIMBENICI	ZAŠTITNI ČIMBENICI
INTERPERSONALNA RAZINA	
<p>Dijete koje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • je muškog spola • je u adolescenciji • dobiva loše ocjene u školi • često bježi s nastave • ima nizak stupanj empatije • je često ljuto • ima vjerovanja koja podržavaju agresiji • pokazuje i druga visoko rizična ponašanja • ima internalizirane i eksternalizirane poremećaje ponašanja • ... 	<p>Dijete koje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • je ženskog spola • je starije • je motivirano za školu • ima razvijenu empatiju • ima razvijene pozitivne emocije i odnose s drugima • pokazuje pozitivne vrijednosti • konstruktivno provodi slobodno vrijeme • je socijalno kompetentno • ...
OBITELJ	
<p>Roditelji ili skrbnici koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • imaju autoritarni stil odgoja • slabo razvijaju kohezivnost unutar obitelji • imaju neravnotežu moći • imaju slabu komunikaciju s djetetom • ne nadgledaju dijete • ne postavljaju granice • emocionalno su hladni • ne pružaju dovoljno podrške djetetu • podupiru nasilje ili pokazuju visok stupanj agresivnosti • ... 	<p>Roditelji ili skrbnici koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • imaju autoritativni stil odgoja • osiguravaju kohezivnost i ravnotežu moći • osiguravaju djetetu pravo na mišljenje • imaju pozitivnu komunikaciju s djetetom • postavljaju jasna pravila i posljedice za negativna ponašanja • pružaju djetetu dovoljno emocionalne podrške • ...
VRŠNJACI	
<p>Vršnjaci koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • su agresivnog ili delinkventnog ponašanja • puše, piju alkohol ili konzumiraju drogu • imaju loš školski uspjeh i bježe iz škole • ... 	<p>Vršnjaci koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • su pozitivni i brižni • uživaju u školskom radu • ...
ŠKOLSKO OKRUŽENJE	
<p>Škola koja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima negativnu školsku klimu • ne potiče pozitivan odnos između učenika i nastavnika • nema politiku protiv školskog nasilja • ne surađuje s roditeljima • ... 	<p>Škola koja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima pozitivnu školsku klimu • potiče pozitivne odnose između učenika i nastavnika • ima nastavnike koji znaju brzo i primjereno reagirati na sukobe • ...
DISTALNI UTJECAJ: ZAJEDNICA, KULTURA I MEDIJI	
<ul style="list-style-type: none"> • zajednica s visokom stopom kriminaliteta • lak pristup vatrenom oružju • siromašna zajednica • kultura koja podržava nasilje • mediji koji prikazuju puno nasilja • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • zajednica omogućuje aktivnosti za djecu i mlade koji su pod nadzorom • policija u zajednici je orijentirana na rješavanje problema • kultura veliča raznolikost • mediji edukativnog karaktera • ...

5.2.1. Interpersonalne karakteristike učenika-nasilnika

Stupanj agresivnosti se mijenja tijekom životnog razvoja djece i mladih, pa se tako tijekom adolescencije i predadolescencije povećava agresivnost, dok se sazrijevanjem smanjuje. Smanjivanje agresivnosti je povezano s razvojem samoregulacije, inhibicije agresivnosti te razvojem kognitivnih i socijalnih vještina (Ljubin Golub i sur., 2016). U doba predadolescencije asocijalna ponašanja, među kojima i nasilje, raste zbog želje za odobravanjem vršnjaka. S vremenom vršnjaci postanu manje utjecajni, a moralno rasuđivanje i donošenje odluka se poboljšava (Berk, 2015). Može se pretpostaviti da i dob učenika ima ulogu u pojavi agresivnog i nasilnog ponašanja prema nastavnicima te da su učenici u predadolescenciji (10-14 godina) agresivniji od učenika srednjoškolske dobi.

Istraživanje Ljubin Golub i suradnika (2016) pokazalo je kako nastavnici značajno češće doživljavaju nasilje u višim razredima osnovne škole od nastavnika koji rade u srednjim školama. Da je prevalencija nasilja viša kod mlađih učenika te opada s godinama učenika, pokazalo je i istraživanje Khoury-Kassabri i suradnika (2009). S druge strane, istraživanje Lokmić i suradnika (2013) nije utvrdilo razlike u učestalosti nasilja nad nastavnicima između učenika viših razreda osnovne škole i učenika srednje škole, tj. učenici srednjih škola su u istoj mjeri nasilni prema nastavnicima, kao i učenici viših razreda osnovne škole.

Uz dob, spol učenika također može biti prediktor nasilnog ponašanja. Istraživanja su pokazala kako postoje razlike između dječaka i djevojčica u manifestiranju agresivnog ponašanja od vrlo ranog djetinjstva. Pokazalo se kako dječaci pokazuju više razine agresivnosti nego djevojčice u predškolskoj i školskoj dobi, a razlike su vidljive i kasnije kroz adolescenciju (Berk, 2015). Istraživanje Khoury-Kassabri i suradnika (2009) pokazalo je kako su mladići češće agresivni prema nastavnicima i vršnjacima u odnosu na djevojčice, pri čemu spol objašnjava 5% varijance nasilnog ponašanja učenika. Istraživanje Jaureguizar i suradnika (2013) sa španjolskim učenicima također je ukazalo na povezanost muškog spola učenika i nasilja, pri čemu su mladići češće u ulozi nasilnika te su češći akteri antisocijalnog i kriminalnog ponašanja u odnosu na djevojke. Iako su mladići češće u ulozi nasilnika, djevojke također ispoljavaju nasilno ponašanje prema nastavnicima. Na primjer, u istraživanju Jaureguizar i suradnika (2013) od 341 djevojke, 8% je ispoljilo fizičko, a 52% psihičko nasilje prema nastavnicima. U istraživanju Kauppi i Pörhölä (2012 b) većina nastavnika je doživjela nasilje od muških učenika (63%), trećina nastavnika je doživjela nasilje i od dječaka i od djevojčica, a svega 6% je doživjelo nasilje od djevojčica.

Učenici koji su nasilni prema nastavnicima nerijetko participiraju i u drugim rizičnim ponašanjima. Rizično ponašanje je društveno neprihvatljivo ponašanje koje uključuje namjerno nanošenje štete ljudima ili njihovom vlasništvu. Takva ponašanja se odnose na: konzumaciju alkohola i opojnih sredstava, napuštanje škole, nasilje, nezaštićene seksualne odnose, nezainteresiranost za školu i dr. (Zloković i Vrclj, 2010).

U istraživanjima koja su se bavila nasiljem učenika nad nastavnicima, moguće je prepoznati i neke od rizičnih ponašanja učenika koja doprinose pojavi nasilja prema nastavnicima. Prema istraživanju Jaureguizar i suradnika (2013) značajni prediktori nasilnog ponašanja učenika prema nastavnicima su kriminalno ponašanje i rizična ponašanja poput konzumacije alkohola, cigareta i bježanja iz škole. Pokazalo se kako učenici koji su nasilni prema svojim vršnjacima, također iskazuju agresiju prema nastavnicima (Kauppi i Pörhölä, 2012 b).

Ovo su samo neki od čimbenika na interpersonalnoj razini učenika, no postoje još mnogi drugi čimbenici poput genetskih faktora, karaktera, osobine ličnosti i tako dalje. Također, bitno je imati na umu da je svaki učenik jedinstven, zbog čega svaki učenik-nasilnik može imati različite karakteristike.

5.2.2. Odnos učenika-nasilnika s vršnjacima

Odnosi s vršnjacima su također mogu biti prediktori pojave nasilja nad nastavnicima. U doba adolescencije, djeca sve više vremena provode u kontaktu s vršnjacima koji mogu poticati ili spriječiti pojavu nasilnog ponašanja. Zbog pritiska vršnjaka, učenici mogu ispoljiti nasilna ponašanja, pa tako visoka vršnjačka podrška kod mladića može potaknuti nasilje nas nastavnicima (Sorrentino i Farrington, 2019). Uloga vršnjačke podrške vidljiva je i u broju učenika koji čine nasilje, nastavnici uglavnom doživljavaju nasilje od pojedinaca ili od manje skupine učenika (Kauppi i Pörhölä, 2012 b).

Promatrajući odnose učenika-nasilnika s vršnjacima, Kauppi i Pörhölä (2012 b) prepoznaju četiri profila učenika koji su nasilni prema nastavnicima: 1) učenici koji su nasilni prema vršnjacima, 2) učenici koji su žrtve vršnjačkog nasilja, 3) učenici koji su i nasilnici i žrtve te 4) učenici koji ne sudjeluju u vršnjačkom nasilju. Njihovo istraživanje je pokazalo kako nastavnici najčešće doživljavaju nasilje od onih učenika koji su često nasilni prema svojim vršnjacima (Kauppi i Pörhölä, 2012 b). Istraživanje Jaureguizar i suradnika (2013) pokazalo je značajni prediktor nasilnog ponašanja učenika prema nastavnicima loš odnos s vršnjacima.

5.2.3. Obitelj učenika kao rizični čimbenik

Iako i ostali čimbenici imaju veliku ulogu na pojavu nasilnog ponašanja djeteta, uloga obitelji jedan od najvažnijih čimbenika. Obitelj je primarni izvor podrške i učenja, dakle obitelj je ta od koje dijete primarno uči kako se ponašati u određenim situacijama i u socijalnim interakcijama (Velki, 2012).

Izloženost različitim oblicima roditeljskog agresivnog ponašanja može dovesti do nasilnog ponašanja kod djece. Neki od rizičnih čimbenika za pojavu agresivnosti su: svjedočenje djece partnerskom nasilju, tjelesno kažnjavanje i strogo discipliniranje. Djeca koja su izložena nasilnom ponašanju u obitelji, promatrajući svakodnevne interakcije među članovima obitelji usvajaju takve obrasce ponašanja te ih primjenjuju i izvan obitelji (Velki, 2012). Niski stupanj obiteljske kohezivnosti i slaba roditeljska podrška, također su rizični faktor razvoja agresivnosti kod djece (Velki, 2012).

Neki od navedenih obiteljskih rizičnih čimbenika za pojavu vršnjačkog nasilja mogu biti i rizični čimbenici za pojavu nasilja nad nastavnicima. Istraživanje Sorrentino i Farrington (2019) pokazalo je kako je rizični faktor pojave nasilja učenika nad nastavnicima niska roditeljska podrška. Jaureguizar i suradnici (2012) u svom istraživanju su došli do rezultata da loši obiteljski odnosi mogu dovesti do fizičkog nasilja nad nastavnicima. Isto tako, učenici koji su nasilni prema svojim roditeljima, nasilje usmjeravaju i na svoje nastavnike (Jaureguizar i sur, 2012).

Istraživanje Khoury-Kassabri i suradnika (2009) je pokazalo kako je i socio-ekonomski status obitelji povezan s pojavom nasilja, pri čemu su učenici koji dolaze iz obitelji lošijeg socio-ekonomskog statusa češće nasilni prema nastavnicima. Jedan od mogućih razloga zašto je to tako daje Velki (2012), naime, roditelji koji su pod stresom zbog financijskih i drugih problema, često slabije komuniciraju sa svojom djecom. Slaba komunikacija i loši obiteljski odnosi mogu dovesti do pojave nasilja prema vršnjacima i odraslim osobama.

5.3. Rizični čimbenici na razini škole i zajednice

Istraživanja upućuju kako i karakteristike škole imaju ulogu u pojavi nasilja nad nastavnicima. Školsku klimu je moguće definirati kao relativno trajnu kvalitetu školske sredine koja se temelji na grupnoj percepciji ponašanja u školi. Ulogu u kreiranju školske klime ima formalna i neformalna organizacija, ličnost sudionika škole i upravljanje školom (Baranović, Domović i Štirbić, 2006). Školska klima ovisi o tome kako učenik ili nastavnik doživljava školsko okruženje, pa može biti interpretirana kao ugodno i poticajno ozračje za učenje i

poučavanje ili kao nesigurno i loše ozračje u kojem dolazi do sukoba. U kontekstu školskog nasilja, lošu školsku klimu percipiraju i žrtve i nasilnici (Baranović i sur., 2006). U školama u kojima prevladava loša školska klima, pojavljuje se više školskog nasilja, u odnosu na škole u kojima prevladava ugodna i poticajna klima (Sorrentino i Farrington, 2019; Steffgen i Ewen, 2007). Ekološko-razvojna perspektiva nastoji istražiti pretpostavke za pozitivno socijalno djelovanje te vještine koje su potrebne za uspješne odnose s vršnjacima i odraslima. Prema tome, školska klima bi trebala biti poticajna za razvijanje kognitivnih i socijalnih vještina, čime bi se smanjila pojava nasilnog ponašanja učenika (Baranović i sur., 2006).

Veličina škole također može biti jedan od prediktora školskog nasilja, pri čemu je u većim školama pojavnost nasilja manja u odnosu na manje škole (Khoury-Kassabri i sur., 2009). Ipak, Khoury-Kassabri i suradnici (2009) navode da su kvaliteta poučavanja, školski menadžment i obuka osoblja daleko važnije varijable za pojavu nasilja od veličine škole. Stoga je uz veličinu škole potrebno ispitati i druge varijable škole poput školskog vođenja, klime, politike i školskog konteksta.

Školska politika odnosno vođenje odgojno-obrazovne ustanove može biti zaštitni faktori pojave nasilja. Škole s politikama koja uključuju jasna i dosljedna pravila imaju niži stupanj nasilja. Pozitivne veze učenika i učitelja i sudjelovanje učenika u odlučivanju također su povezani s nižom stopom nasilja u školi (Khoury-Kassabri, Astor, i Benbenishty, 2009). Isto tako, u školama koje promoviraju politike nulte tolerancije na nasilje, učenici su značajno manje nasilni prema vršnjacima, ali i prema nastavnicima (Kauppi i Pörhölä, 2012 a).

Nastavnici u gimnazijama statistički manje doživljavaju nasilje (Dzuka i Dalbert, 2007). Istraživanje Lokmić i suradnika (2013) je pokazalo kako ne postoji razlika u doživljenom nasilju između nastavnika u osnovnim i nastavnika u srednjim školama, s druge strane, istraživanje Ljubin Golub i suradnica (2016) je pokazalo kako nastavnici u višim razredima osnovne škole češće doživljavaju nasilje od nastavnika srednjih škola, do istih rezultata došli su i Berlanda i suradnici (2019).

Sredina u kojoj se škola nalazi može imati ulogu u pojavi nasilja u školi. Postoji razlika između škola smještenih u velikim nasuprot manjih gradova, pri čemu su nastavnici koji rade u velikim gradovima češće žrtve školskog nasilja (Dzuka i Dalbert, 2007; Martinez i sur., 2015; McMahan i sur, 2014). Život u siromašnim zajednicama i izloženost stresorima (poput visoke stope kriminaliteta) mogu doprinijeti većoj stopi školskog nasilja i nasilja usmjerenog na nastavnike (Espelage i sur., 2013; Krug i sur., 2002; Martinez et al., 2016).

6. Neke od uočenih posljedica doživljenog nasilja

Doživljavanje neugodnih situacija na radnom mjestu ne može biti poticajno za rad, pogotovo ako uključuje nasilje. Bilo kakvo nasilje ostavlja brojne posljedice koje mogu ometati žrtvu u svakodnevnom osobnom i profesionalnom funkcioniranju. Najlakše je prepoznati tjelesne ozljede koje mogu biti jasno vidljive. S druge strane, psihičke posljedice koje su manje uočljive, mogu biti teže i trajnije od tjelesnih povreda. Zbog toga je važno istražiti kakve posljedice po nastavnike ima doživljeno nasilje. Dvije trećine nastavnika koji su bili žrtve nasilja uočili su posljedice u svom osobnom i profesionalnom životu te životu škole (Ozkilic i Kartal, 2012). Pokazalo se da što je veći broj doživljenih vrsta nasilja, to je veći i broj doživljenih štetnih posljedica (Wilson et al., 2011).

De Wet (2010), vođen Bronfenbrennerovom teorijom socio-ekoloških sustava, grupira posljedice nasilja na posljedice mikrorazine – osobni život, mezorazine – institucionalne razine i makrorazine – razine na društveni razvoj. U Tablici 3 su prikazane samo neke od posljedica nasilja.

6.1. Promjene u osobnom životu nastavnika (mikrorazina)

Posljedice koje se odnose na osobni život uključuju emocionalne/psihološke i fiziološke promjene te promjenu odnosa prema radu. Prema iskazima nastavnika koji su doživjeli nasilje, 84% percipira neke od emocionalnih posljedica poput anksioznosti, tuge, osjećaja krivnje i slično (Wilson, Douglas, i Lyon, 2011). Iskustvo doživljenog nasilja često dovodi pojave stresa. Istraživanje Ozlikic i Katal (2012) pokazalo je kako se kod polovine nastavnika povećala razina stresa zbog doživljenog nasilja. Uz stres, kod nastavnika se najčešće javlja osjećaj straha, tuge, frustracije, ljutnje, osjećaj beznađa, umor i indiferentnost (Ozkilic i Kartal 2012). Slične negativne posljedice je moguće iščitati iz kvalitativnog istraživanja autorice de Wet (2010). U iskazima žrtava nasilja moguće je prepoznati osjećaj srama i bespomoćnosti, nedostatak samopouzdanja i samopoštovanja te strah (de Wet, 2010). Istraživanje Dzuka i Dalbert (2007) pokazalo je kako su nastavnici koji su doživjeli nasilje manje zadovoljni svojim životom te izražavaju manje sreće, zadovoljstva i radosti. S druge strane, žrtve nasilja češće doživljavaju ljutnju, osjećaj krivnje, sram, tjeskobu, jad i tugu (Dzuka i Dalbert, 2007).

Uz emocionalne promjene, žrtve nasilja doživljavaju i neke od psihosomatskih reakcija. Autorica de Wet (2010) svojim je istraživanjem otkrila da nastavnici koji su žrtve nasilja pate od čestih glavobolja, imaju problema s prehranom i poremećajem sna. Prema istraživanju

Wilson i sur. (2011), 60% nastavnika je nakon doživljenog nasilja patilo od nekih tjelesnih tegoba poput glavobolje, nesаницe i umora.

Negativna iskustva s učenicima se odražavaju i na nastavnikov odnos prema radu. Stres i njegovi simptomi su povezani s nižim profesionalnim funkcioniranjem i nižom učinkovitošću u učionici (Dzuka i Dalbert, 2007). Nastavnici koji se osjećaju nesigurno na svom radnom mjestu, zbog potencijalnog nasilja, manje su motivirani i manje predani svom poslu, a može se javiti i negativan stav prema nastavničkoj profesiji (Wilson i sur., 2011; Ozlikić i Kartal, 2012; Ljubin Golub i sur., 2016; Berlanda i sur., 2019). Velika izloženost stresu vodi do profesionalnog izgaranja, a neki nastavnici razmišljaju i o napuštanju nastavničke profesije (Wilson i sur., 2011; Ozlikić i Kartal, 2012; Moon i McCluskey, 2018; Berlanda i sur., 2019).

Istraživanje Wilsona i suradnika (2011) pokazalo je kako su žene više od muškaraca osjetljivije na nasilje, zbog čega statistički više doživljavaju emocionalne promjene i psihosomatske reakcije.

6.2. Promjene na razini razreda i škole (mezorazina)

Već je spomenuto kako su ugodna razredna i školska klima bitna za kvalitetno učenje i poučavanje. Pojavom školskog nasilja odnosi među učenicima, među učenicima i nastavnicima i nastavnicima s kolegama mogu biti narušeni. Pa tako nasilje ima ulogu u kreiranju cjelokupnog školskog ozračja i nastavnog procesa.

Istraživanja su pokazala kako 40% nastavnika smatra da nasilje dovodi do loše razredne klime (Ozkilic i Kartal, 2012). Nastavnici koji su doživjeli neki oblik nasilja od strane učenika imaju manje povjerenje u učenike, smanjili su svoja očekivanja prema učenicima ili osjećaju strah prema njima, što dodatno stvara lošu atmosferu u razredu (Dzuka i Dalbert, 2007; Moon i McCluskey, 2018). Nastavnicima koji proživljavaju nasilje u školi je teže širiti i kreirati pozitivno i sigurno razredno ozračje (Moon i McCluskey, 2018). Nasilje nad nastavnicima dovodi do problema s disciplinom u učionici i krugu škole te dezintegracije nastave i učenja (Espelage i sur., 2013). Nastavni satovi su narušeni zbog učestalog ometanja učenika, što nastavnicima stvara probleme u organizaciji i izvedbi nastavnog plana i održavanju discipline. Zbog toga nastavnici mijenjaju nastavne oblike i metode rada te smanjuju broj predviđenih aktivnosti (Ozkilic i Kartal, 2012).

Nasilje narušava kolegijalnost te dovodi do napetosti između nastavnika i smanjivanje ugleda žrtava u očima učenika, kolega i ravnatelja (Espelage i sur, 2013). Naime, nastavnici

koji doživljavaju nasilje su često kritizirani od strane drugih kolega te ne dobivaju potrebnu pomoć i podršku (de Wet, 2010).

Bitno je napomenuti kako su loša školska klima i nasilje recipročno povezani. Dakle, loša školska klima dovodi do pojave nasilja, a nasilje jednako tako dovodi do percepcije loše školske klime.

6.3. Promjene u društvu (makrorazina)

Posljedice nasilja i problemi u školi prelijevaju se i na društvo. Nastavnici su česta meta kritiziranja društva: prozivani su da ne obavljaju dobro svoj posao, da su loši u održavanju discipline te da su sami krivi za doživljeno nasilje. Neki roditelji imaju negativan stav prema nastavnicima, zbog čega ne reagiraju na pritužbe o učenicima nasilnicima. Posljedično, nasilje učenika dovodi do raspada odnosa između škole i zajednice (de Wet, 2010).

Uz navedene negativne promjene, učestalo nasilje je dovelo i do izmjene zakona čime će nastavnici biti zaštićeni od nasilja. Naime, nastavnici su prosvjedom *Za sigurnu školu* tražili da se napad na nastavnike zakonski odredi kao napad na službenu osobu, čime traže zaštitu i na višoj, zakonskoj i društvenoj razini (HINA, 2018).

Tablica 3.: Neke od uočenih posljedica doživljenog nasilja

INTERPERSONALNA RAZINA		
Psihološke/emocionalne promjene	Fiziološke promjene	Promjene u radu
<ul style="list-style-type: none"> • stres • strah • anksioznost • tuga • osjećaja krivnje • sram • osjećaj bespomoćnosti i praznine • nedostatak samopouzdanja i samopoštovanja • uznemirenost 	<ul style="list-style-type: none"> • česte glavobolje • umor • problemi s prehranom • poremećaji sna 	<ul style="list-style-type: none"> • manja motiviranost za rad • manja predanost poslu • profesionalno sagorijevanje • razmišljanje o napuštanju nastavničke profesije • niža učinkovitost u učionici
PROMJENE NA RAZINI ŠKOLE		
<ul style="list-style-type: none"> • loša razredna klima • loša školska klima • probleme u organizaciji i izvedbi nastavnog plana • loš odnos s roditeljima učenika • narušena kolegijalnost 		
PROMJENE NA RAZINI DRUŠTVA		
<ul style="list-style-type: none"> • raspad odnosa između škole i zajednice • nepoštovanje nastavničke profesije • traženje zaštite na višoj razini 		

7. Rješavanje problema nasilja

Škola je odgovorna za svako nasilje koje se događa u školi i oko nje. Prema tome, ravnatelj, nastavnici i stručni suradnici su odgovorni za sprječavanje svakog oblika nasilja u školi, uključujući i nasilje učenika nad nastavnicima. Nakon svakog prepoznavanja ili nastavnikove pritužbe na nasilje, očekuje se kvalitetna i brza reakcija škole i školskog osoblja. Pružanje pomoći žrtvama vrlo je važno kako bi se spriječila pojava ozbiljnih posljedica nasilja. Isto tako, potrebno je pokrenuti određene postupke protiv nasilnika, kako bi se njegovo nasilno ponašanje smanjilo i u konačnici prestalo.

Na razini škole, žrtve nasilja najčešće zatraže pomoć od pedagoga, zamjenika ravnatelja i od drugih kolega (Ozlikic i Kartal, 2012). Međutim, 15% nastavnika nakon doživljenog nasilja nije tražilo pomoć. Neki od razloga zbog čega nastavnici nisu zatražili pomoć su očekivanja od kolega da samostalno riješe ovakve vrste problema te strah da će ih se proglasiti neuspješnim nastavnicima. Neki nastavnici nisu zatražili pomoć zbog uvjerenja da su problemi agresivnog ponašanja učenika prema nastavnicima sastavni dio obrazovnog procesa (Ozlikic i Kartal, 2012). Ovo mišljenje i ravnodušnost prema nasilju je vrlo zabrinjavajuća, takvi stavovi mogli bi dovesti do pojave još veće stope nasilja, budući da se na nasilje ne reagira adekvatno.

Istraživanje Kauppi i Pörhölä (2012b) pokazalo je kako se nastavnici najčešće povjeravaju svojim kolegama (50%) i ravnatelju škole (21%). Dio nastavnika je zatražio pomoć i podršku izvan škole, od supružnika, prijatelja i medicinskih djelatnika. Nekolicina nastavnika nakon doživljenog nasilja razgovarala je s učenikovim razrednikom ili se povjerila školskoj grupi za podršku. Ipak, 4% nastavnika nije prijavilo doživljeno nasilje.

Moon, Morash i McCluskey (2019) u svom su istraživanju ispitali prijavljuju li nastavnici doživljeno nasilno ponašanje ravnatelju te koliko su zadovoljni pruženom pomoći. Istraživanje je pokazalo kako više od polovine nastavnika koji su bili žrtve krađe ili oštećivanja osobne imovine nije prijavilo nasilje školskim vlastima, a ista je situacija i s prijavom seksualnog uznemiravanja. Nastavnici najčešće prijavljuju tjelesno nasilje školi (80% nastavnika) (Moon i sur, 2019).

Istraživanja su pokazalo kako mnogi nastavnici nisu zadovoljni kvalitetom pomoći. Svega trećina turskih nastavnika je bila zadovoljna načinom rješavanja problema nasilja, dok 25% nastavnika navodi kako je problem ostao neriješen, a 9% da nisu dobili nikakvi odgovor na svoje pritužbe (Ozlikic i Kartal, 2012). Istraživanje Moona i suradnika (2019) također je pokazalo kako je većina nastavnika (54%) bila nezadovoljna reakcijom škole na pritužbe nasilja, pri čemu su najnezadovoljniji nastavnici koji su doživjeli krađu ili oštećivanje osobne

imovine. U nešto više od polovine prijavljenih incidenata nasilja, škola je protiv učenika pokrenula neki disciplinski postupak, dok je trećina nastavnika dobila ispriku učenika nasilnika (Moon i sur., 2019).

U Republici Hrvatskoj postupci i sankcije u slučaju nasilja u školi opisani su u: *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN 98/19), *Pravilniku o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnog tretmana produženog stručnog postupka* (NN 96/2019), *Pravilniku o kriterijima za izricanje pedagoških mjera* (NN 94/2015) i *Pravilniku o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima* (NN 132/2013) i u mnogim drugim dokumentima (MZO, 2020: 13). Na razini pojedine škole također postoje dokumenti koji preveniraju i zabranjuju nasilje u školi poput etičkih kodeksa, statuta, kućnog reda, protokola o postupanju u slučaju nasilja i slično. Većina nabrojanih dokumenata se odnosi na nasilje među učenicima, gdje su prava i zaštita učenika u središtu, dok se sankcije za nekorektno postupanje prema nastavnicima ne spominju.

Iako ne postoje propisani postupci što učiniti kada je učenik nasilan prema nastavniku, škola bi trebala poduzeti određene mjere: pružati pomoć žrtvi, ali i nasilniku, obavijestiti roditelje učenika o njegovom neprimjerenom ponašanju te u konačnici (ako je potrebno) izreći neku od pedagoških mjera (budući da se nasilje Pravilnikom (NN 94/2015) klasificira kao teže ili teško neprihvatljivo ponašanje). U srednjoj školi, učenike je moguće sankcionirati sljedećim pedagoškim mjerama: opomena, ukor, opomena pred isključenje i isključenje iz srednje škole (NN 94/2015). Osim sankcioniranja, škola treba i raditi na tome da do pojave nasilja uopće ni ne dođe, primjenom različitih preventivnih programa.

8. Socioekološki pristup u prevenciji nasilja nad nastavnicima

Intervencije za minimizaciju i sprječavanje nasilnog ponašanja učenika prema nastavnicima usmjerene su na zaštitne i rizične čimbenike na svim razinama društvenog okruženja, uključujući pojedinca, razred, školu, obitelji i zajednicu. Da bi se minimizirala vjerojatnost da će učitelji doživjeti nasilje, intervencije moraju uključivati sveobuhvatne strategije: potrebne resurse (npr. osoblje, usluge, financije), pozitivne odnose između učenika, nastavnika i ostalih dionika škole, pravedne disciplinske politike i jasne norme ponašanja (McMahon i sur., 2017).

Prevencije na razini mikrosustava se odnose na poduzimanje određenih mjera i primjenu programa na razini razreda, obitelji i škole. Intervencija namijenjena sprečavanju nasilja nad nastavnicima trebala bi sve nastavnike u školi educirati kako upravljati učionicama kako bi se osigurala struktura, dosljednost i jasna očekivanja o tome kakvo ponašanje je prihvatljivo odnosno neprimjereno. Na razini učionice, implementacija rukovoditeljskih strategija dopušta nastavnicima da preuzmu direktnu kontrolu nad razredom i tako osiguraju disciplinu (McMahon i sur., 2017). Jačanje kompetencija nastavnika i ostalog školskog osoblja za prevenciji školskog nasilja je istaknuto kao jedan od ciljeva *Akcijskog plana za prevenciju nasilja u školama za razdoblje od 2020. do 2024. godine* (MZO, 2020). Bilić i Zloković (2004) navode poticanje kvalitetnog zajedništva u razredu, kao jednu od metoda prevencije nasilja. Kvalitetno zajedništvo u razredu je moguće postići kroz dijalog, njegovanje pozitivnih vrijednosti, učenje o važnosti i stvarnosti zajedništva i primjenu naučenog u zajedničkim aktivnostima. Potrebno je stvoriti i poticati ozračje međusobne brige i zajedništva, odgovornost, razumijevanje i podnošljivost. Za stvaranje kvalitetnog razrednog zajedništva potrebno je učenicima i nastavnicima pomoći da rade na prihvaćanju sebe, prihvaćanju drugih, razvijanju empatije i kulture dijaloga (Bilić i Zloković, 2004). Nastavnici, a posebno razrednici i pedagozi mogu implementirati razne socijalne/bihevioralne programe (primjerice: prevencija nasilja, *antibullying*, rješavanje sukoba, programi rukovođenja učionicom i slično) na razini učionice kako bi pružili učenicima jasna očekivanja i primjerene socijalne i bihevioralne vještine za svladavanje ljutnje, konflikata i poboljšanje razrednih normi i okruženja (McMahon i sur., 2017).

Mezosustav se sastoji od međusobne interakcije veza između mikrosustava i mogu obuhvaćati mnoštvo interakcija koje direktno ne uključuju učenika, ali uključuju komunikaciju roditelja s nastavnicima. Već je navedeno da obitelj, kao primarna zajednica u kojoj dijete odrasta, može eliminirati ili minimizirati rizične čimbenike opasne za pojavu nasilnog

ponašanja. Istraživanje McMahon i suradnika (2004) pokazalo je kako su i roditelji nasilni prema nastavnicima, 37% nastavnika je doživjelo nasilje od strane učenikovih roditelja. Slično istraživanje provedeno u Hrvatskoj Ljubin Golub i suradnika (2016) pokazalo je kako 12% nastavnika u jednoj školskoj godini doživljava nasilje od roditelja učenika. Navedeni nalazi upućuju na to bi intervencije za sprječavanje nasilja trebale uključivati i roditelje da bi bile što učinkovitije. Da je suradnja između obitelji i škole bitna za sprječavanje pojave nasilja prepoznato je i u Akcijskom planu (MZO, 2020) kojim se predviđaju roditeljski sastanci, pomagačke aktivnosti usmjerene na roditelje i edukacije.

Već je spomenuto da egzozustav socijalni kontekst s kojim dijete nema izravni kontakt, ali koji posredno utječe na mlade kroz mikrosustav. Neki aspekti zajednice u kojima mladi borave mogu dovesti do povećanog rizika od nasilja u školi i izvan nje (siromaštvo, dostupnost oružja, droga...). Stoga preventivne strategije trebaju uspostaviti partnerstva u zajednici kako bi se potaknule mogućnosti mladih da komuniciraju s vršnjacima i odraslima koji predstavljaju uzore, smanjile upotrebu i prodaju opojnih sredstava te poboljšale ekonomske resurse i mogućnosti (McMahon i sur., 2017). Isto tako, važno je i raditi na unapređivanju suradnje između škola i ustanova socijalne i zdravstvene zaštite, MUP-a, udruga i medija u lokalnoj zajednici (MZO, 2020).

Razina makrosustava obično se smatra kulturnim „nacrtom“ koji može odrediti društvene strukture i aktivnosti na različitim razinama (Bronfenbrenner, 1979). Ova razina uključuje organizacijski, socijalni, kulturni i politički kontekst koji utječu na interakcije unutar ostalih razina sustava (npr. Državno zakonodavstvo, politike discipline). Kako bi se spriječilo nasilje u školama s najviše razine, državno zakonodavstvo, mediji, obrazovne politike i slično trebali bi prepoznati problem nasilja učenika nad nastavnicima te provoditi određene mjere kako bi se problem umanjio (McMahon i sur., 2017). Veliku ulogu u senzibilizaciji društva i poticanju na sustavno i stručno postupanje u rješavanju problema nasilja, imaju mediji i drugi sudionici odgojnoobrazovnog procesa (MZO, 2020). Kao jednu od mogućnosti prevencije nasilja učenika nad nastavnicima, nastavnici su prepoznali tretiranje napada na nastavnika kao napad na službenu osobu, što su zagovarali na prosvjedu *Za sigurnu školu*. Isto tako, Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020) kreiralo je Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama, čiji je cilj preveniranje nasilja u hrvatskim školama kroz usklađivanje zakonodavnih okvira, poboljšavanje kvalitete praćenja nasilnih incidenata te osiguravanje sustavne mjere potpore školama.

U Hrvatskoj nismo naišli na preventivne programe koji su usko usmjereni na nasilje nad nastavnicima, već je većina usmjerena na međuvršnjačko nasilje. Ipak i ti programi djelom mogu pomoći u suzbijanju nasilja nad nastavnicima, budući da informiraju učenike i nastavnike o različitim oblicima nasilja i kako ih prepoznati. Jedan od najpoznatijih preventivnih programa usmjerenih na školsko nasilje je UNICEF-ov program *Za sigurno i poticajno okruženje u školama*. Navedeni program se ne provodi u srednjim školama (zbog slabog interesa), ali se može primijeniti na srednjoškolsku populaciju (UNICEF, 2010). Prednost ovog programa je ta što su u prevenciju nasilja uključeni i roditelji te lokalna zajednica. Mnoge srednje škole same kreiraju preventivne programe te u njih uključuju organizacije iz lokalne zajednice i roditelje. Međutim, ti programi nisu obavezni te se njihova kvaliteta i sadržaj razlikuje od škole do škole.

9. Metodologija

9.1. Predmet istraživanja

Nasilje učenika nad nastavnicima ozbiljan problem koji je slabo istražen na nacionalnoj razini. Stoga se ovim istraživanjem želi ispitati njegova pojavnost na prigodnom uzorku. Nasilje učenika nad nastavnicima se definira kao svaki namjerni postupak učenika s ciljem da se nastavniku nanese fizička i/ili psihička bol ili naruši reputacija. Nasilje može poprimiti različite oblike te je moguće prepoznati: tjelesno, verbalno, seksualno, materijalno i elektroničko nasilje. Nasilje učenika nad nastavnicima remeti kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa te doprinosi pojavi loše razredne i školske klime.

Da je nasilje učenika nad nastavnicima česta pojava, pokazuju različita strana i neka od malobrojnih domaćih istraživanja. Metaanalizom stranih istraživanja je utvrđeno kako je više od polovine nastavnika doživjelo barem jedan oblik nasilja u posljednje 2 školske godine (Longobardi i sur., 2018). Istraživanja provedena u Republici Hrvatskoj također su pokazala visoku pojavnost nasilja prema nastavnicima. Istraživanje Lokmić, Opić i Bilić (2013) je pokazalo kako je 75,1% nastavnika doživjelo neki oblik nasilja tijekom školske godine. Istraživanje Ljubin Golub i suradnica (2016) je ukazalo na nešto niži, ali i dalje visok postotak nastavnika koji su doživjeli nasilje. Ni jedno od domaćih istraživanja nije provedeno na uzorku srednjoškolskih nastavnika u Primorsko-goranskoj županiji. Isto tako, nedostaju informacije o tome što nastavnici percipiraju kao posljedice nasilja te koje su karakteristike učenika koji su nasilni prema nastavnicima.

Predmet ovog istraživanja je pojava nasilja učenika prema srednjoškolskim nastavnicima u Primorsko-goranskoj županiji. Nasilje uvelike remeti kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa i život škole te može dovesti do ozbiljnih posljedica kod žrtve nasilja. Budući da problem nasilja učenika nad nastavnicima nije pretjerano zastupljen na planu znanstveno-stručnih istraživanja, očituje se potreba za istraživanjem ovog problema.

9.2. Opći cilj i zadaci istraživanja

Polazeći od predmeta istraživanja, posebno će se ispitati pojavnost oblika nasilja, posljedice nasilja koje nastavnici percipiraju, neke karakteristike žrtve i nasilnika te zadovoljstvo nastavnika pruženom podrškom.

Na temelju općeg cilja, postavljeni su sljedeći istraživački zadaci:

- ispitati pojavnost doživljenog nasilja učenika nad nastavnicima
- ispitati oblike doživljenog nasilja nad nastavnicima

- ispitati samoprocjenu nastavnika o posljedicama nasilja
- ispitati razlike u doživljenom nasilju s obzirom na nezavisne varijable (spol, godine, godine radnog staža, veličina škole, tip škole, veličina grada)
- ispitati spolne razlike u samoprocjeni o posljedicama nasilja
- ispitati zadovoljstvo reakcijom škole na incidente nasilja
- ispitati procjenu nastavnika o nekim karakteristikama učenika – nasilnika

9.3. Istraživačke hipoteze

H1: Nastavnici najčešće doživljavaju verbalne oblike nasilja

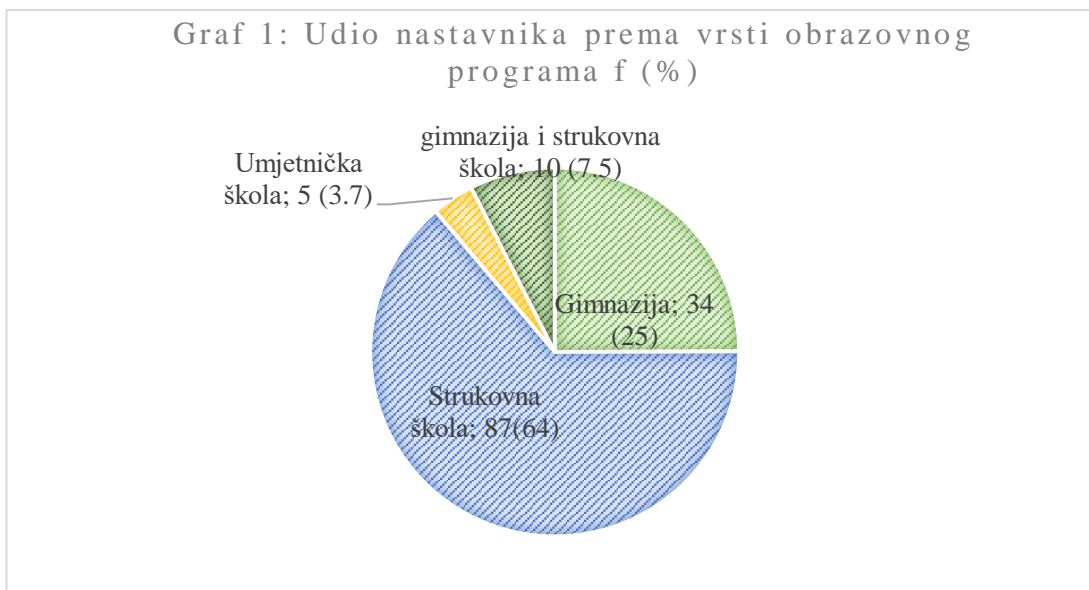
H2: Ne postoji razlika između muškaraca i žena u doživljenom nasilju tijekom cjelokupnog radnog vijeka

H3: Ne postoje spolne razlike u percipiranju posljedica nasilja

H4: Nastavnici češće doživljavaju nasilje od mladića

9.4. Populacija i uzorak

Populaciju za ovo istraživanje su činili nastavnici koji rade u srednjim školama u Primorsko-goranskoj županiji, a radi se o namjernom i prigodnom uzorku. Prema Državnom zavodu za statistiku (2019) u Primorsko-goranskoj županiji je na početku 2018./2019. školske godine bilo zaposleno ukupno 1 672 nastavnika (od čega 1 155 nastavnica). U istraživanju je sudjelovalo 136 nastavnika koji su dobrovoljno ispunili online anketni upitnik, što čini 8,13% populacije. Uzorak se sastojao od 74,3% ispitanika ženskog spola i 25,7% muškog. Raskorak između broja muškaraca i žena je očekivan, budući da su i na razini populacije muškarci u manjini. Prosječna dob ispitanika iznosi 45 godina (SD=10,4), pri čemu najmlađi ispitanik istraživanja ima 27 godina, a najstariji 66. Ispitanici u prosjeku imaju 18 godina radnog staža (SD=12,5). Na sudjelovanje u istraživanju su se najviše odazvali nastavnici koju poučavaju u strukovnim školama (64%), 25% ispitanika poučava u gimnazijama, 7,3% poučava u školama kombiniranih programa, a najmanje sudionika je iz umjetničkih škola 3,7% (Grafikon 1).



Više od polovine ispitanika (52,9%) radi u srednje velikoj školi (200-400 učenika), 33,1% radi u maloj školi (do 200 učenika), a 9,6% u velikoj (400-600 učenika) i 4,4% sudionika radi u vrlo velikoj školi (više od 600 učenika). U istraživanju je sudjelovalo 58,1% nastavnika koji rade u Rijeci i 41% nastavnika koji rade u manjim gradovima u Primorsko-goranskoj županiji².

9.5. Prikupljanje podataka

Za potrebe prikupljanja podataka, kontaktirana je 31 srednja škola u Primorsko-goranskoj županiji³. Mailovi s molbom za suradnju u istraživanju i poveznicom za pristupanje online upitniku su poslani na službene mailove škola, ravnatelja i pedagoga. Ravnatelji i pedagozi su bili zamoljeni da anketu prosljede svojim kolegama nastavnicima. Ovakav način prikupljanja sudionika istraživanja je jedno od ograničenja ovog istraživanja, budući da od mnogih škola nije dobivena povratna informacija o zainteresiranosti škole i nastavnika za

² Manji gradovi Primorsko-goranske županije u kojima se nalaze srednje škole: Bakar, Cres, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Mali Lošinj, Opatija, Rab, Vrbovsko

³ Ekonomska škola Mije Mirkovića Rijeka, Elektroindustrijska i obrtnička škola Rijeka, Gimnazija Andrije Mohorovičića Rijeka, Gimnazija Eugena Kumičića Opatija, Glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova Rijeka, Graditeljska škola za Industriju i obrt Rijeka, Građevinska i tehnička škola, Hotelijersko-turistička škola Opatija, Obrtnička škola Opatija, Salezijanska klasična gimnazija s pravom javnosti, Srednja škola Ambroza Haračića Mali Lošinj, Srednja škola Delnice, Srednja škola dr. Antuna Barca Crikvenica, Srednja škola Hrvatski Kralj Zvonimir Krk, Srednja škola Markantuna de Dominisa Rab, Srednja škola Vladimir Nazor Čabar, Srednja škola za elektrotehniku i računalstvo Rijeka, Srednja talijanska škola Rijeka, Strojarska škola za industrijska i obrtnička zanimanja Rijeka, Strojarsko brodograđevna škola za industrijska i obrtnička zanimanja Rijeka, Škola za primijenjenu umjetnost, Pomorska škola Bakar, Prirodoslovna i grafička škola Rijeka, Prometna škola Rijeka, Prva riječka hrvatska gimnazija, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Tehnička škola za strojarstvo i brodogradnju Rijeka, Trgovačka i tekstilna škola u Rijeci, Ugostiteljska škola Opatija, Željeznička tehnička škola Moravice

sudjelovanje u istraživanju. Podaci su bili prikupljeni tijekom mjeseca svibnja 2020.godine, anonimnim online upitnikom putem platforme *LimeSurvey*.

9.6. Istraživački instrument

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je upitnik (Prilog 1) koji se sastoji od 6 skupina pitanja. Na početku upitnika, napisana je opća uputa koja je informirala ispitanike o samom cilju istraživanja, te je naglašeno da je istraživanje u potpunosti anonimno te da će se dobiveni rezultati koristiti isključivo u znanstvene svrhe.

Prva skupina pitanja se odnosi na opće podatke o ispitanicima, koji predstavljaju i nezavisne varijable: spol, životna dob, godine radnog staža, vrsta srednje škole, veličina škole i veličina grada u kojoj se škola nalazi.

Spol ispitanika istraživanja definiran je kao: a) muški spol i b) ženski spol

Godine starosti i godine radnog iskustva su kontinuirane varijable – od ispitanika se traži da upišu godine.

Vrste srednjih škola definirane su obrazovnim programima koje provode: a) gimnazija, b) strukovna škola, c) umjetnička škola te d) gimnazija i strukovna škola.

Veličina odgojno-obrazovne ustanove definirana je kao: a) mala (do 200 učenika), b) srednje velika (200-400 učenika), c) velika (400-600 učenika), d) veoma velika (više od 600 učenika).

Veličina grada u kojoj se škola nalazi definirana je kao: a) veliki grad (Rijeka), b) manji grad (Bakar, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Mali Lošinj, Opatija, Rab, Vrbovsko)

U istraživanju se kao zavisne varijable pojavljuju procjene nastavnika o učestalosti doživljenog nasilja, procjena o posljedicama nasilja, zadovoljstvo reakcijom škole na nasilne incidente te karakteristike učenika nasilnika. Navedene varijable ispituju se sljedećim skupinama pitanja.

Druga skupina pitanja odnosi se na učestalost doživljenog nasilja u posljednje 3 školske godine, a sastoji se od 16 čestica. Čestice tjelesnog nasilja odnose se na: gađanje predmetom nastavnika, udaranje i namjerno guranje, a verbalnog nasilja na: vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje i ponižavanje i zastrašivanje prijateljima. Seksualno nasilje (uznemiravanje) definirano je česticama: neželjeni dodiri, komentari sa seksualnom konotacijom i neželjeni seksualni prijedlozi, a materijalno nasilje: oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine, krađa osobnih stvari i kopanje po osobnim stvarima. Čestice elektroničkog nasilja odnose se na: poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža, snimanje ili fotografiranje kako bi se nastavnika ismijao na društvenim mrežama i poticanje grupe mržnje prema nastavnicima na društvenim mrežama. Nakon seta pitanja o doživljenom nasilju u

posljednje 3 školske godine, postavljeno je pitanje jesu li nastavnici doživjeli bilo koji oblik nasilja tijekom svoje cjelokupne karijere. Procjena učestalosti doživljenog nasilja vršila se na Likertovoj skali učestalosti s mogućim odgovorima: 0 – nisam doživio/jela, 1– doživio/jela sam 1-2 puta, 2 – doživio/jela sam više puta i 3 – doživljavam gotovo svakog dana.

Treći dio upitnika sastoji se od 13 čestica, a ispituje procjenu nastavnika o posljedicama nakon doživljenog nasilja. Procjena se vrši na Likertovoj skali s mogućim odgovorima: 0 – ne mogu procijeniti, 1– ne odnosi se na mene, 2 – djelomično se odnosi na mene i 3 – odnosi se na mene.

Četvrti dio upitnika sastoji se od 3 pitanja koja se tiču traženja pomoći nakon doživljenog nasilja i zadovoljstvo poduzetim mjerama škole.

Peta skupina pitanja se odnosi na procjenu karakteristika učenika nasilnika te se sastoji od 6 pitanja. Ispituju broj, uzrast i spol učenika nasilnika, odnos s vršnjacima te asocijalna ponašanja i problemi u obitelji učenika nasilnika.

Posljednji dio upitnika se sastoji od dva otvorena pitanja, gdje se od nastavnika traži da opišu neki nasilni incident kojeg su doživjeli te da daju prijedloge za minimizaciju ili sprječavanje nasilja.

9.7. Obrada podataka

Obrada podataka vršena Statističkim programom za društvene znanosti (IBM SPSS 21.0). U programu SPSS provedene su mjere deskriptivne statistike (frekvencije, postoci, mjere centralne tendencije i mjere varijabilnosti). Testiranje značajnosti razlika provedene su parametrijskim (t-test i ANOVA) i neparametrijskim testovima (Mann – Whitney U test i Kruskal – Wallis H test). Budući da su parametrijski i neparametrijski testovi pokazali jednake statističke razlike na varijablama, u nastavku će biti prikazana interpretacija samo parametrijskih testova. Svi testovi provedeni su na razini značajnosti od 5%. Veličina efekta (η^2) je određena graničnim vrijednostima: 0,01 do 0,06 mala veličina efekta, od 0,06 do 0,14 srednja, a veća od 0,14 je velika veličina efekta.

10. Rezultati i interpretacija rezultata istraživanja

10.1. Pojavnost nasilja i oblici nasilja

Pojavnost nasilja učenika nad nastavnicima u posljednje tri školske godine⁴ prikazana je u Tablici 4. U nastavku će biti prikazane frekvencije doživljenog nasilja prema oblicima.

Tablica 4: Udio nastavnika koji su u posljednje 3 školske godine doživjeli nasilje od učenika

Jeste li u posljednje 3 školske godine od učenika doživjeli...	Nisam doživio/jela f (%)	Doživio/jela sam 1-2 puta f (%)	Doživio/jela sam više puta f (%)	Doživljam gotovo svakog dana f (%)	M	SD
...vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima	64 (47,10)	32 (23,50)	33 (24,30)	7 (5,10)	1,88	0,95
...ismijavanje i ponižavanje	63 (46,30)	40 (29,40)	28 (20,60)	5 (3,70)	1,82	0,89
...zastrašivanje prijateljima	74 (54,40)	45 (33,10)	15 (11,00)	2 (1,50)	1,60	0,74
...bacanje predmeta na vas (kreda, knjige...)	90 (66,20)	33 (24,30)	13 (9,60)	0 (0,00)	1,43	0,66
...snimanje ili fotografiranje kako bi vas ismijao na društvenim mrežama	104 (76,50)	30 (22,10)	2 (1,50)	0 (0,00)	1,25	0,47
...kopaње po osobnim stvarima	105 (77,20)	25 (18,40)	6 (4,40)	0 (0,00)	1,27	0,54
...komentare sa seksualnom konotacijom	108 (79,40)	24 (17,60)	4 (2,90)	0 (0,00)	1,24	0,49
...neželjene dodire	116 (85,30)	19 (14,00)	1 (0,70)	0 (0,00)	1,15	0,38
...oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine	117 (86,00)	15 (11,00)	3 (2,20)	1 (0,70)	1,18	0,49
...nešto drugo	112 (86,20)	12 (9,20)	5 (3,80)	1 (0,80)	1,19	0,53
...namjerno guranje	119 (87,50)	16 (11,80)	1 (0,70)	0 (0,00)	1,13	0,36
...poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža	120 (88,20)	14 (10,30)	2 (1,50)	0 (0,00)	1,13	0,38
...krađu osobnih stvari	124 (91,20)	10 (7,40)	2 (1,50)	0 (0,00)	1,10	0,35
...poticanje grupe mržnje prema vama na društvenim mrežama	126 (92,60)	9 (6,60)	1 (0,70)	0 (0,00)	1,08	0,30
...udaranje (šakama, predmetom)	128 (94,10)	6 (4,40)	2 (1,50)	0 (0,00)	1,07	0,31
...neželjene seksualne prijedloge	131 (96,30)	5 (3,70)	0 (0,00)	0 (0,00)	1,04	0,19

10.1.1. Pojavnost tjelesnog nasilja

Najčešći tjelesni nasilni postupak je bacanje predmeta na nastavnike, što je doživjelo trećina nastavnika (24,3% 1-2 puta, a 9,6% više puta). Namjerno guranje je doživjelo 12,5% nastavnika, a najmanje nastavnika je doživjelo udaranje. Od ukupnog broja ispitanika istraživanja 94,1% nije doživjelo udaranje u posljednje 3 školske godine. Nastavnici su svoja neugodna iskustva opisali i u zadnjem otvorenom pitanju:

„...bacanje gumice prema meni (kada sam se okrenula prema ploči)“ (Ispitanik_47)

„...gađanje dok pišem po ploči.“ (Ispitanik_76)

⁴ Posljednje tri školske godine: 2017./2018., 2018./2019. i 2019./2020.

„Učenica nezadovoljna zaključnom ocjenom ustala se, digla stolicu i bacila ju prema meni.“ (Ispitanik_78)

„...Jedan je učenik bacio klupu prema meni (s namjerom ozljeđivanja) zato što sam ga pokušavala smiriti prilikom incidenta s drugim učenikom.“ (Ispitanik_123)

U usporedbi s domaćim istraživanjima, nastavnici u manjem postotku doživljavaju tjelesne oblike nasilja. Istraživanje Ljubin Golub i suradnica (2017) pokazalo je kako je 7% nastavnika doživjelo namjerno guranje, a svega 0,5% udaranje u samo jednoj školskoj godini. Strana istraživanja su pokazala kako je tjelesno nasilje nad nastavnicima ipak nešto raširenije. Istraživanje McMahan i suradnika (2014) (SAD) je pokazalo kako je 30% nastavnika doživjelo tjelesno nasilje, a istraživanje Berlanda i suradnika (2019) (Italija) da je gotovo 50% nastavnika doživjelo neki od tjelesnih oblika nasilja u samo jednoj školskoj godini. Razlike u pojavnosti tjelesnog oblika nasilja u različitim zemljama potrebno je detaljnije istražiti te ispitati ulogu kulture u pojavnosti nasilja.

10.1.2. Pojavnost verbalnog nasilja

U posljednje 3 školske godine nastavnici su od učenika najčešće doživjeli ismijavanje i ponižavanje te vrijeđanje ili nazivanje pogrđnim imenima. Prema iskazima nastavnika, 29,4% nastavnika je 1 do 2 puta doživjelo ismijavanje i ponižavanje, 20,6% je doživjelo više puta, a 3,7% nastavnika ismijavanje i ponižavanje doživljava gotovo svakog dana (Tablica 4). Vrijeđanje ili nazivanje pogrđnim imenima su nasilni postupci koje nastavnici također u velikoj mjeri doživljavaju: 23,5% nastavnika je doživjelo 1 do 2 puta, 24,3% je doživjelo više puta, a 5,1% nastavnika ismijavanje ili ponižavanje doživljava gotovo svakog dana u posljednje 3 školske godine. Zastrašivanje prijetnjama je barem jednom doživjelo 33,10% nastavnika, 11% je doživjelo više puta, a 1,5% doživljava gotovo svakog dana. Budući da su ismijavanje i ponižavanje, vrijeđanje te zastrašivanje prijetnjama verbalni nasilni postupci, može se potvrditi hipoteza da nastavnici najčešće doživljavaju verbalne oblike nasilja. U nastavku će biti navedeni samo neki od iskaza nastavnika koji su doživjeli verbalno nasilje.

„Učenik me vrijeđao prostim riječima“ (Ispitanik_20)

„Većinom je to bilo verbalno nasilje i ucjenjivanje te psovke. "Nećeš ti meni prijetiti, vidjet ćeš ti..." Dakle, nepoštivanje autoriteta, oslovljavanje sa "ti".“ (Ispitanik_34)

Učenik se digao sa stolice i postavio se kao da će me lupit nakon što sam mu oduzela test zbog prepisivanja, učenik je rekao da će mi razbiti glavu nakon dobivene loše ocjene. (Ispitanik_19).

„Učenik je glasno puštao glazbu s mobitela i time onemogućavao izvođenje nastave. Prišla sam mu i upozorila ga da ne smije koristiti mobitel na satu. On je reagirao tako

da je ustao i rekao mi: "Ja te plaćam i ako ne prestaneš govoriti, raskinut ću ti ugovor o radu! Učeniku nije izrečena niti jedna pedagoška mjera a ja sam dobila otkaz. Proglašena sam tehnološkim viškom, iako je škola upisala dovoljan broj učenika. iz ove perspektive znam da mi je taj otkaz spasio život, jer da sam ostala u toj školi, završila bih na psihijatriji.“ (Ispitanik_39)

„...U taj čas učenik počne galamiti na mene da hoće bolju ocjenu te prijetiti na način da će on završiti pravo, postati sudac, da ga ova škola nije ni zanimala, te da ću onda nastradati kada mu dođem jednog dana pod ruke.“ (Ispitanik_57)

„Ubit ću vas nakon škole ako mi zaključite jedinicu.“ (Ispitanik_67)

„Učenica me počela vrijeđati jer je bila pod stresom zbog zaključivanja ocjena.“ (Ispitanik_95)

„Učenika sam uhvatila u prepisivanju i oduzela mu kontrolni. Počeo je psovati, vrijeđati me, prevrnuo je klupu i izletio iz učionice.“ (Ispitanik_123)

Nastavnici su najčešće žrtve verbalnih oblika nasilja, što se poklapa i s prijašnjim istraživanjima. Rezultati istraživanja Dzuke i Dalbert (2007), Mooija (2011), McMahan i suradnika (2014) i Ljubin Golub i suradnika (2016) ukazuju da nastavnici najčešće doživljavaju neke oblike verbalnog nasilja poput uvreda i prijetnji. Nastavnici u Prigorsko-goranskoj županiji rjeđe doživljavaju verbalno nasilje od nastavnika u Varaždinskoj i Koprivničko-križevačkoj županiji, budući da je istraživanje Ljubin Golub i suradnika pokazalo da je 34,9% nastavnika doživjelo vrijeđanje, a 17,1% prijetnje u samo jednoj školskoj godini.

10.1.3. Pojavnost seksualnog uznemiravanja

Pojavnost seksualnog uznemiravanja ispitana je kroz čestice: doživljeni komentari sa seksualnom konotacijom, neželjeni dodiri, i seksualni prijedlozi. Komentari sa seksualnom konotacijom je najčešći oblik seksualnog uznemiravanja koje su doživjeli sudionici istraživanja: 17,6% nastavnika je doživjelo navedeni nasilni postupak barem jednom, a 2,9% više puta u posljednje tri školske godine. Neželjene dodire je doživjelo 14,7% nastavnika barem jednom u protekle tri školske godine. Seksualni prijedlozi su najrjeđe doživljeni od navedenih nasilnih postupaka, naime samo 3,7% nastavnika je doživjelo ovakvu vrstu nasilja. Samo jedan ispitanik je opisao seksualno uznemiravanje: *„...učenik je pjevnuo u razredu „kakva guza, bože kakva guza“ dok sam pisala po ploči.“ (Ispitanik_19)*. Da je seksualno uznemiravanje rjeđe u odnosu na druge oblike nasilja pokazala su i istraživanja Kauppi i Pörhölä (2012a) te Steffgena i Ewena (2007). Istraživanje Kauppi i Pörhölä (2012a) ukazuje na to da je 17,6% doživjelo neugodne seksualne komentare ili prijedloge, a 14,9% neželjene dodire u jednoj školskoj godini.

10.1.4. Pojavnost materijalnog nasilja

Najčešći materijalni nasilni postupak je kopanje po osobnim stvarima, što je doživjelo 22,8% ispitanika. Oštećivanje osobnih stvari ili imovine je barem jednom doživjelo 11% nastavnika, 2,2% je doživjelo više puta, a jedan nastavnik (0,7%) gotovo svakog dana. Krađu je doživjelo 7,4% nastavnika jednom do dva puta, a 1,5% više puta. Ponovno je samo jedan nastavnik pokušao opisati doživljene materijalne nasilne postupke: „*Ne bih opisivala detaljno, no riječ je o otuđivanju vlastite imovine i uništavanju osobne imovine.*“ (Ispitanik_79). U usporedbi s istraživanjem Ljubin Golub i suradnika (2016) 2,9% nastavnika je u samo jednoj školskoj godini doživjelo oštećivanje imovine. Strana istraživanja su pokazala kako je materijalno nasilje nešto češće. Istraživanje Wilsona i suradnika (2011) je pokazalo kako je 11,2% nastavnika doživjelo oštećivanje imovine u jednoj školskoj godini, a nešto više postotke doživljenog materijalnog nasilja su pokazala istraživanja Kauppi i Pörhölä (2012a) (30,8%) i Berlanda i suradnika (2019) (35,9%).

10.1.5. Pojavnost elektroničkog nasilja

Elektroničko nasilje uključuje fotografiranje i snimanje u svrhu ismijavanja, slanje poruka mržnje i poticanje grupne mržnje na društvenim mrežama. Najčešći elektronički nasilni postupak kojeg su doživjeli ispitanici je fotografiranje ili snimanje u svrhu ismijavanja na društvenim mrežama, što je doživjelo 22,10% nastavnika 1 do 2 puta, a 1,5% nastavnika više puta. Poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža je doživjelo 10,3% nastavnika barem jedanput, a 1,5% više puta u posljednje 3 školske godine. Poticanje grupne mržnje je doživjelo 6,6% nastavnika 1 do 2 puta, a jedan nastavnik (0,7%) je navedeno doživio više puta. Jedna sudionica istraživanja je opisala iskustvo poticanja grupne mržnje i uvrede preko društvenih mreža: „*Zbog obrane kolege na roditeljskom sastanku, učenica je iznijela uvrede na moj račun na svom blogu, kad sam joj ušla u trag, roditelj je angažirao hakera da skine poruke s interneta*“ (Ispitanik_79).

Istraživanje je pokazalo kako elektroničko nasilje učenika nad nastavnicima nije toliko često, čak ni u doba trajanja nastave na daljinu. Ipak, važno je imati na umu da elektroničko nasilje može biti prikriveno te da ga neki nastavnici vjerojatno nisu svjesni.

10.1.6. Pojavnost drugih oblika nasilja

Uz navedene nasilne postupke u tablici 4, 13,8% nastavnika je označilo da je najmanje jednom doživjelo „nešto drugo“, od čega su nastavnici najčešće navodili ometanje nastavnog

sata i neomogućavanje rada („...učenik je za vrijeme nastavnog sata upadao u riječi i govorio "Ti ništa ne znaš", "Što ti to pričaš, to su gluposti" i slično“ Ispitanik_24). Nastavnici su naveli i laganje učenika koje je naštetilo ugledu nastavnika („Učenica je lagala roditeljima da sam joj učinio nešto što nisam“ Ispitanik_21). Dvoje nastavnika navelo je bacanje petarde usred učionice:

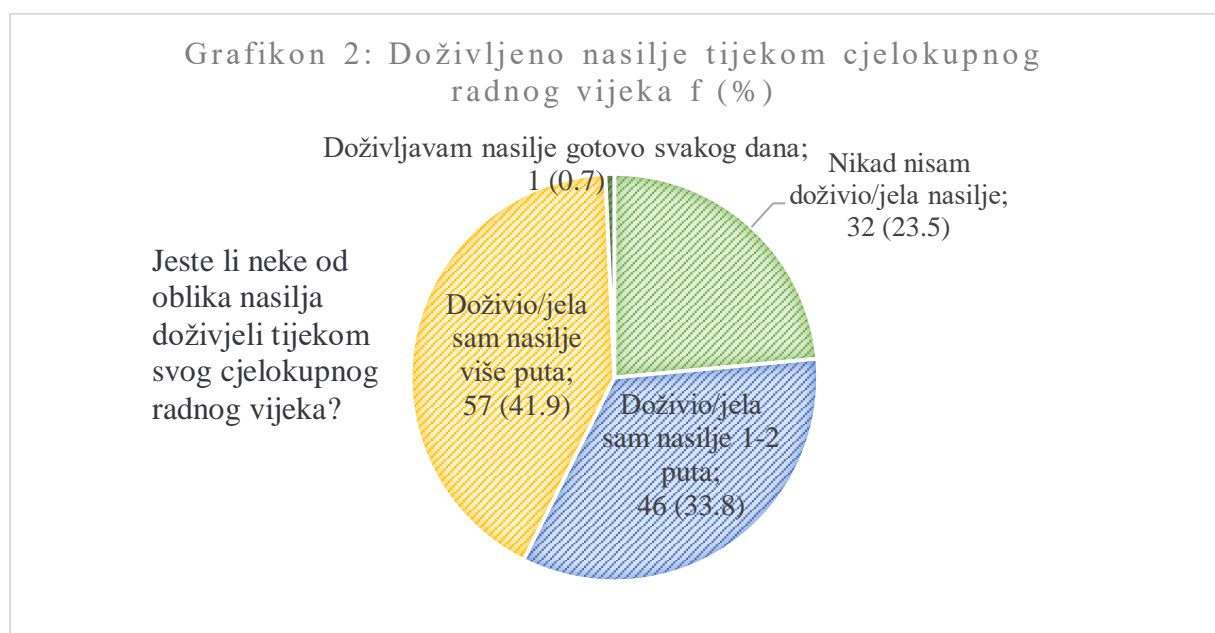
„Dva učenika su bacila petardu u razredu (22.12.2017. pred Božić). Ravnatelj je zabranio donošenje odgojne mjere (Jer treba razgovarati s učenicima, roditeljima) Niti učenici niti roditelji nisu pozvani od strane stručne službe. Ja sam ih pozvala i riješila uzajamnim razumijevanjem . Majka je bila zaprepaštena. Nitko ju nije obavijestio.“ (Ispitanik_25)

Uz to, nastavnici su doživjeli i uhođenje (*stalking*), ogovaranje, ignoriranje, nepoštivanje autoriteta i nuđenje mita za bolju ocjenu.

10.1.7. Nasilje tijekom cjelokupne karijere

Upitnikom je ispitano jesu li nastavnici (osim u posljednje 3 školske godine) doživjeli nasilje tijekom svog cjelokupnog radnog vijeka (Grafikon 2). Prema iskazima ispitanika, njih 23,5% nije nikada tijekom svog radnog vijeka doživjelo niti jedan oblik nasilja od strane učenika, dok je 33,8% nastavnika doživjelo nasilje 1-2 puta, 41,9% više puta, a jedan (0,7%) nastavnik doživljava nasilje gotovo svakog dana.

U usporedbi sa stranim istraživanjima, pojava nasilja učenika nad nastavnicima tijekom cjelokupne karijere je nešto rjeđa. Na primjer istraživanje Wilsona i suradnika (2011) je pokazalo da je 75% nastavnika doživjelo indirektno nasilje tijekom svoje karijere, a 27,6% nastavnika je bilo žrtva direktnog nasilja.



10.2. Razlike u doživljenom nasilju s obzirom na nezavisne varijable

Kako bi ustanovili neke od rizičnih čimbenika nastavnika koji češće doživljavaju različite oblike nasilja, ispitane su razlike s obzirom na nezavisne varijable: spol, duljina radnog staža, vrsta srednje škole, veličina srednje škole i veličina grada u kojoj se škola nalazi. Ispitane su razlike između muškaraca i žena (Tablica 5). Na temelju godina radnog staža, nastavnici su bili grupirani u 3 grupe: duljina radnog staža do 10 godina, radni staž između 11 i 20 godina i dulje od 21 godinu. Razlike u doživljenom nasilju na temelju vrste škole bile su ispitane između nastavnika koji rade u gimnazijama i strukovnim školama (Tablica 5). Varijabla veličina škole je grupirana u dvije kategorije: manja škola (kapaciteta do 200 učenika) i veća škola (iznad 200 učenika) (Tablica 6). Također, ispitane su razlike u doživljenom nasilju između nastavnika koji rade školama koje su smještene u većem gradu (Rijeka) i manjim, okolnim gradovima (Tablica 6).

Razlike među varijablama su testirane parametrijskim (t-test i ANOVA) i neparametrijskim testovima (Mann – Whitney U test i Kruskal – Wallis H test). Budući da su parametrijski i neparametrijski testovi pokazali jednake statističke razlike na varijablama, u nastavku će biti prikazana interpretacija samo parametrijskih testova.

Tablica 5: Razlike s obzirom na spol i duljinu radnog staža

RAZLIKE S OBZIROM NA:	Spol: muškarci (M) i žene (Ž)				Radni staž do 10 godina (1) / radni staž između 11 i 20 godina (2) / radni staž više od 20 godina (3)			
	t	p	η^2	Razlike	F	p	η^2	Razlike
jeste li u posljednje 3 školske godine od učenika doživjeli:								
...gađanje predmetom (kredom, knjigama...)	5,11	,000*	0,34	M>Ž	4,55	0,01*	0,06	2>3
... udaranje (šakama, nogama, predmetom)	1,27	,208	0,03	/	1,83	0,16	0,03	/
...namjerno guranje	2,49	,017*	0,12	M>Ž	1,08	0,35	0,05	/
...vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima	4,94	,000*	0,15	M>Ž	3,79	0,03*	0,05	2>3
...ismijavanje i ponižavanje	2,60	,011*	0,07	M>Ž	2,09	0,07	0,04	/
...zastašivanje prijateljima	3,58	,000*	0,08	M>Ž	0,79	0,24	0,02	/
...neželjene dodire	,92	,360	0,02	/	0,924	0,40	0,01	/
...komentare sa seksualnom konotacijom	-1,23	,253	0,02	/	4,702	0,01*	0,06	2>3
...neželjene seksualne prijedloge	-,40	,663	0,00	/	1,93	0,15	0,02	/
...oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine	2,21	,031*	0,08	M>Ž	1,37	0,26	0,01	/
...krađu osobnih stvari	,59	,550	0,00	/	1,77	0,18	0,03	/
...kopanje po osobnim stvarima.	2,33	,024*	0,10	M>Ž	1,29	0,28	0,02	/
...poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža.	1,42	0,161	0,03	/	0,04	0,96	0,00	/
...snimanje ili fotografiranje kako bi vas ismijao na društvenim mrežama.	1,41	,164	0,03	/	1,42	0,25	0,02	/
...poticanje grupe mržnje prema vama na društvenim mrežama.	1,13	,070	0,02	/	1,43	0,24	0,03	/
...nešto drugo	-1,69	,940	0,03	/	1,62	0,21	0,02	/
doživljeno nasilje tijekom cjelokupne karijere	3,14	,002	0,07	M>Ž	5,07	0,01*	0,7	2>3
*značajnosti na razini od 5%								

10.2.1 Razlike u doživljenim tjelesnim nasilnim postupcima

Tjelesno nasilje je u ovom istraživanju ispitano varijablama: gađanje predmetima, udaranje i namjerno guranje. T-testom su ispitane razlike između muškaraca i žena u doživljenim tjelesnim nasilnim postupcima. Muškarci značajno češće u odnosu na žene doživljavaju gađanje predmetima ($t(51,34)=5,11$; $p<0,05$; $M_M=1,92$, $SD_M=0,75$, $M_ž=1,24$, $SD_ž=0,52$), pri čemu je veličina efekta velika i iznosi 33,7%. Također na istoj varijabli utvrđena je i razlika između manjih škola (do 200 učenika) i većih (iznad 200 učenika) ($t(134)=2,96$; $p<0,05$). Rezultati t-testa ukazuju na to da nastavnici koji rade u većim školama ($M=1,32$, $SD=0,63$) doživljavaju statistički manje gađanje predmetima u odnosu na nastavnike u manjim školama ($M=1,67$; $SD=0,67$). Veličina efekta je srednja ($\eta^2=0,06$), a veličina škole objašnjava 6% varijance doživljenog gađanja predmetima.

Analizom varijance za nezavisne uzorke je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika među grupama nastavnika čiji radni staž ne prelazi 10 godina, grupe koja radi 11-20 godina u školi, i grupe nastavnika koja radi duže od 21 godine u doživljenom gađanju predmetima ($F(2,76)=4,55$; $p<0,05$). Post-hoc testom višestruke usporedbe (uz Dunnett C korekciju za kontrolu alpha pogreške) utvrđeno je da grupa nastavnika čiji je radni vijek između 11 i 20 godina ($M=1,68$, $SD=0,68$), doživljava značajno više gađanja predmetima u odnosu na nastavnike koji rade duže od 21 godinu ($M=1,26$, $SD=0,58$). Između nastavnika koji rade manje od 10 godina i nastavnika koji rade duže od 20 godina nema razlika. Stupanj povezanosti između godina radnog staža i doživljenog gađanja predmetima je srednji ($\eta^2=0,06$), pri čemu godine staža mogu objasniti 6% varijance doživljenog gađanja predmetima u protekle 3 školske godine. T-testom za nezavisne uzorke je utvrđeno da ne postoje značajne razlike u doživljenom gađanju predmeta s obzirom na vrstu škole ($t(119)=0,78$; $p>0,05$), veličinu škole ($t(119)=2,96$; $p<0,05$) i veličinu grada ($t(134)=-1,120$; $p<0,05$).

Na temelju dobivenih rezultata, možemo zaključiti da muškarci čiji je radni staž između 11 i 20 godina i koji rade u manjim školama (do 200 učenika) češće doživljavaju gađanje predmetima. S druge strane, istraživanje McMahon i suradnika (2014) je ukazalo da ne postoji značajna razlika između muškaraca i žena te da nastavnici koji rade u ruralnim i prigradskim (manjim gradovima) su značajno rjeđe žrtve gađanja predmetima u odnosu na nastavnike u velikih gradovima.

Nisu pronađene statistički značajne razlike u doživljenom udaranju od strane učenika s obzirom na spol nastavnika ($t(134)=1,27$; $p<0,05$), duljinu radnog staža ($F(2,134)=1,83$;

$p > 0,05$), vrstu ($t(119)=0,779$; $p > 0,05$) i veličinu škole u kojoj nastavnik radi ($t(134)=-1,35$; $p > 0,05$) i veličinu grada ($t(134)=0,659$; $p > 0,05$).

Razlike u doživljenom namjernom guranju utvrđene su samo na varijabli spol ($t(44,44)=2,49$; $p < 0,05$), pri čemu muškarci značajno češće doživljavaju namjerno guranje; ($M_M=1,29$, $SD_M=0,52$) u odnosu na žene ($M_ž=1,07$, $SD_ž=0,26$), a veličina efekta je srednja i objašnjava 12% varijance ($\eta^2=0,12$).

Može se zaključiti kako vrsta srednje škole i veličina grada u kojoj se škola nalazi nemaju značajni efekt na pojavu tjelesnog nasilja nad nastavnicima. Iz veličina učinka je vidljivo da je spol veliki prediktor tjelesnog nasilja: muškarci značajno češće doživljavaju tjelesno nasilje. Veličina škole i duljina radnog staža objašnjavaju srednji dio varijance doživljenog gađanja od strane učenika. Dobiveni rezultati se ne poklapaju s rezultatima istraživanja Wei i suradnika (2013) koji su pokazali da su muškarci u manjem riziku tjelesnog nasilja, te da ne postoje značajne razlike u doživljenom tjelesnom nasilju s obzirom na duljinu radnog staža.

10.2.2. Razlike u doživljenim verbalnim nasilnim postupcima

Varijable kojima je ispitano verbalno nasilje su: vrijeđanje, ismijavanje i zastrašivanje prijateljama. Provedeni su parametrijski testovi kako bi ispitali postoje li razlike u doživljenim verbalnim nasilnim postupcima s obzirom na nezavisne varijable.

T –testom je utvrđeno da postoje statistički značajne razlike u doživljenom vrijeđanju između muškaraca i žena ($t(134)=4,94$; $p < 0,05$), pri čemu muškarci češće doživljavaju vrijeđanje ($M_M=2,47$, $SD_M=0,95$) u odnosu na svoje kolegice ($M_ž=1,64$, $SD_ž=0,85$). Spol objašnjava 12% varijance doživljenog vrijeđanja ($\eta^2=0,12$).

Razlike u doživljenom vrijeđanju utvrđene su i na temelju duljine radnog staža. Analizom varijance za nezavisne uzorke i post-hoc testom (uz Bonferroni korekciju) utvrđeno je da grupa nastavnika koja čiji je radni vijek između 11 i 20 godina ($F(2,134)=3,80$, $p < 0,05$; $M=2,21$, $SD=0,85$) doživljava značajno češće vrijeđanja od strane učenika, u odnosu na nastavnike koji rade dulje od 21 godine ($M=1,65$, $SD=0,65$). Između nastavnika koji rade manje od 10 godina i više od 21 godine nije pronađena razlika. Duljina radnog staža objašnjava 5% varijance doživljenog vrijeđanja od strane učenika ($\eta^2=0,05$). Ovi rezultati se ne slažu s rezultatima istraživanja Moona i McCluskey (2018) koji su pokazali da su nastavnici koji rade više od 10 godina u značajno manjem riziku od doživljenog verbalnog uznemiravanja u odnosu na nastavnike čiji radni staž nije dulji od 5 godina. Dakle, istraživanje Moona i McCluskeya

(2018) je pokazalo da su nastavnici s manje staža značajno češće žrtve verbalnog uznemiravanja.

Razlike u doživljenom vrijeđanju postoje i među nastavnicima koji rade u manjim i većim školama ($t(134)=2,46; p<0,05$), gdje nastavnici u manjim školama češće doživljavaju vrijeđanje od učenika ($M=2,16, SD=0,95$) u odnosu na nastavnike koji rade u većim školama ($M=1,74, SD=0,93$). Veličina efekta je mala ($\eta^2=0,04$), veličina škole objašnjava 4% varijance doživljenog vrijeđanja. T-testom za nezavisne uzorke nisu utvrđene statistički značajne razlike u doživljenom vrijeđanju s obzirom na vrstu srednje škole ($t(119)=0,72; p>0,05$), i veličinu grada ($t(134)=-1,67; p>0,05$). Dakle, vrijeđanje češće doživljavaju muškarci, nastavnici koji rade između 11 i 20 godina i u manjim školama.

Nadalje, t-testom su utvrđene značajne razlike između muškaraca i žena na varijablama ismijavanje ($t(79,78)=2,60; p<0,05$) i zastrašivanje prijetnjama ($t(134)= 3,58; p<0,05$). Muškarci su značajno češće žrtve ismijavanja ($M_M=2,47, SD_M=0,76$) i zastrašivanja prijetnjama ($M_M=1,95, SD_M=0,86$) u odnosu na žene ($M_ž=1,70, SD_ž=0,91; M_ž=1,46 SD_ž=0,67$). Veličine efekta su srednje vrijednosti, pri čemu spol objašnjava 7% varijance ismijavanja te 8% varijance doživljenog zastrašivanja. Statistički značajne razlike u doživljenom ismijavanju i ponižavanju te zastrašivanju prijetnjama nisu utvrđene na temelju duljine radnog staža, vrste srednje škole i veličine škole.

Vrsta srednje škole u kojoj nastavnik radi i veličina grada u kojoj je škola smještena nemaju efekta na pojavu verbalnog nasilja učenika prema nastavnicima. S druge strane rezultati istraživanja Dzuke i Dalbert (2007) ukazuju da nastavnici koji rade u strukovnim školama u velikim gradovima doživljavaju znatno češće verbalno nasilje u odnosu na nastavnike iz manjih gradova i iz gimnazija.

Spol, među ostalim nezavisnim varijablama, objašnjava najveći dio varijance doživljenih verbalnih nasilnih postupaka, dok staž i veličina škole objašnjavaju mali dio varijance. Muškarci značajno češće doživljavaju verbalne nasilne postupke. Ovaj nalaz se poklapa s rezultatima istraživanja McMahona i suradnika (2014), koji su također pokazali da su muškarci češće žrtve verbalnog nasilja u odnosu na žene. Međutim, isto istraživanje je pokazalo kako nastavnici u manjim sredinama doživljavaju značajno manje nasilja u odnosu na nastavnike u velikim gradovima, dok u ovom istraživanju nisu pronađene razlike s obzirom na veličinu grada u kojem je škola smještena.

10.2.3. Razlike u doživljenim seksualnom uznemiravanju

Koko bi ispitati razlike u doživljenom seksualnom uznemiravanju, testirane su nezavisne varijable na varijablama: neželjeni dodiri, komentari sa seksualnom konotacijom i seksualni prijedlozi.

Razlike u doživljenom komentarima sa seksualnom konotacijom su utvrđene samo u duljini radnog staža. Provedena je analiza varijance za nezavisne uzorke i post-hoc test (uz Dunnett C kontrolu). Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između nastavnika s obzirom na duljinu radnog staža u doživljenim komentarima ($F(2,65)=4,70$; $p<0,05$). Stupanj povezanosti radnog staža i doživljenih komentara sa seksualnom konotacijom je srednji ($\eta^2=0,06$), pri čemu duljina radnog staža može objasniti 6% varijance doživljenih komentara sa seksualnom konotacijom. Nastavnici koji rade između 11 i 20 godina ($M=1,38$, $SD=0,55$) doživljavaju značajno češće komentare sa seksualnom konotacijom u odnosu na nastavnike koji rade duže od 21 godine ($M=1,11$, $SD=3,10$). Između nastavnika koji rade manje od 10 godina i grupe nastavnika čiji je radni vijek duži od 21 godine nema statistički značajne razlike. Ovaj nalaz se ne poklapa s prijašnjim rezultatima istraživanja Wei i suradnika (2013) koji ukazuju na to da nastavnici čiji je radni vijek između 10 i 19 godina imaju smanjeni rizik za pojavu seksualnog uznemiravanja (među kojim su i komentari sa seksualnom konotacijom), dok nastavnici s manje od 10 godina radnog iskustva doživljavaju značajno češće. Istraživanje Moona i McCluskeya (2018) je također pokazalo da nastavnici s manje od 5 godina radnog staža doživljavaju znatno češće oblike seksualnog uznemiravanja.

Razlike u doživljenim neželjenim dodirima i seksualnim prijedlozima nisu utvrđene s obzirom na spol nastavnika, godine staža, vrstu škole, veličinu škole i veličinu grada.

Ovim istraživanjem nisu identificirani značajni prediktori za pojavu seksualnog uznemiravanja, samo duljina radnog staža ima srednji efekt na pojavu seksualnih komentara. Iznenađujuće je što ne postoje značajne razlike između muškaraca i žena u doživljenom seksualnom uznemiravanju, budući da su prijašnja istraživanja pokazala kako su žene češće žrtve takvog nasilja (Lahelma i sur., 2000; Moji, 2011; Moon i McCluskey, 2018; Wei i sur; 2013).

Tablica 6: Razlike u doživljenom nasilju s obzirom na vrstu srednje škole, veličinu škole i veličinu grada

Razlike s obzirom na:	Rad u gimnaziji (G) / strukovnoj školi (SŠ)				Rad u manjoj školi (do 200 učenika) (M) / velikoj školi (iznad 200 učenika) (V)				Rad u školi u velikom gradu (VG)/ manjem gradu (MG)			
	t	p	η^2	Razlike među grupama	t	p	η^2	Razlike među grupama	t	p	η^2	Razlike među grupama
...gađanje predmetom (kredom, knjigama...)	0,78	0,94	0,03	/	2,96	0,004*	0,06	M>V	-1,09	0,28	0,01	/
... udaranje (šakama, nogama, predmetom)	0,78	0,44	0,00	/	-1,73	0,18	0,02	/	0,66	0,51	0,00	/
...namjerno guranje	-0,13	0,90	0,00	/	0,022	0,98	0,00	/	0,74	0,46	0,00	/
...vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima	0,72	0,48	0,00	/	2,45	0,02*	0,04	M>V	-1,67	0,09	0,02	/
...ismijavanje i ponižavanje	-1,18	0,24	0,01	/	1,32	0,19	0,02	/	0,79	-1,27	0,20	/
...zastrašivanje prijateljama	0,61	0,55	0,00	/	0,54	0,59	0,00	/	-0,48	0,63	0,00	/
...neželjene dodire	-1,59	0,12	0,03	/	-0,93	0,36	0,00	/	-0,54	0,58	0,00	/
...komentare sa seksualnom konotacijom	-0,67	0,50	0,00	/	-1,07	0,29	0,00	/	-0,56	0,58	0,00	/
...neželjene seksualne prijedloge	1,51	0,14	0,06	/	1,10	0,28	0,00	/	1,09	0,28	0,00	/
...oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine	-3,13	0,002*	0,08	SŠ>G	-0,73	0,47	0,00	/	0,02	0,98	0,00	/
...krađu osobnih stvari	-2,06	0,04*	0,03	SŠ>G	-0,85	0,40	0,00	/	0,97	0,36	0,00	/
...kopanje po osobnim stvarima.	0,59	0,56	0,00	/	-0,08	0,94	0,00	/	0,49	0,63	0,00	/
...poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža.	-0,12	0,90	0,00	/	0,021	0,98	0,00	/	2,32	0,22	0,04	VG>MG
...snimanje ili fotografiranje kako bi vas ismijao na društvenim mrežama.	-0,30	0,75	0,00	/	-2,36	0,02*	0,06	V>M	-0,65	0,52	0,00	/
...poticanje grupe mržnje prema vama na društvenim mrežama.	-3,02	0,003*	0,10	SŠ>G	-1,16	0,25	0,01	/	0,35	0,73	0,00	/
...nešto drugo	-1,41	0,16	0,01	/	-0,67	0,50	0,00	/	0,59	0,55	0,00	/
doživljeno nasilje tijekom cjelokupne karijere	1,23	0,22	0,01	/	3,66	0,00*	0,09	M>V	-2,05	0,43	0,03	MG>VG

* statistički značajno na razini od 5%

10.2.4. Razlike u doživljenim materijalnim nasilnim postupcima

Materijalno nasilje učenika nad nastavnicima je ispitano varijablama: oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine, krađa osobnih stvari i kopanje po osobnim stvarima.

Muškarci značajno češće od svojih kolegica doživljavaju oštećivanje osobnih stvari ($t(53,22)=2,21$; $p<0,05$; $M_M=1,34$, $SD_M=0,58$; $M_{\bar{z}}=1,11$, $SD_{\bar{z}}=0,43$), a spol objašnjava 8% varijance. S druge strane, istraživanje Steffgena i Ewena (2007) je pokazalo kako su žene češće žrtve oštećivanja osobnih stvari, dok u istraživanjima McMahona i suradnika (2014), Moona i McCluskeya (2018) te Berlanda i suradnika (2019) nisu utvrđene značajne razlike između muškaraca i žena. Stoga je iznenađujuće da je veličina efekta spola na doživljeno oštećivanje osobnih stvari srednje veličine.

Također, na istoj varijabli utvrđene su i razlike između nastavnika koji rade u gimnazijama i strukovnim školama ($t(114,5)=-3,13$; $p<0,05$): nastavnici iz strukovnih škola ($M=1,24$; $SD=0,57$) doživljavaju značajno češće oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari u odnosu na kolege iz gimnazija ($M=1,03$; $SD=0,17$). Vrsta srednje škole objašnjava 8% varijance doživljenog oštećivanja osobnih stvari ($\eta^2=0,08$). Istraživanje Dzuke i Dalbert (2007) je također pokazalo da su nastavnici u strukovnim školama češće žrtve. Razlike u doživljenom oštećivanju osobnih stvari nisu utvrđene na temelju godina radnog staža, veličine škole i grada. U istraživanje Berlande i suradnika (2019) također nije utvrđena značajna povezanost između godina staža i doživljenog oštećivanja osobnih stvari. S druge strane, veličina grada pokazala se značajna za pojavu oštećivanja osobnih stvari i imovine u istraživanjima McMahon i suradnika (2014) i Dzuke i Dalbert (2007), gdje su nastavnici u velikim gradovima češće žrtve.

Razlike među nastavnicima u doživljenoj krađi utvrđene su samo na varijabli vrsta škole ($t(118,3)=-2,06$), gdje nastavnici strukovnih škola značajno češće doživljavaju krađu osobnih stvari ($M=1,14$, $SD=0,41$) u odnosu na nastavnike u gimnazijama ($M=1,03$, $SD=0,17$). Veličina efekta je mala ($\eta^2=0,03$), vrsta škole objašnjava 3% varijance doživljene krađe od strane učenika. Razlike u doživljenoj krađi osobnih stvari nisu utvrđene na temelju spola, godina radnog staža, veličine škole i veličine grada. Istraživanje McMahona i suradnika (2014) je pokazalo da postoji povezanost veličine grada u kojoj je škola smještena s krađom osobnih stvari, pri čemu nastavnici koji rade u velikim gradovima su češće žrtve krađe osobnih stvari.

Značajne razlike u doživljenom kopanju po osobnim stvarima utvrđene su samo na varijabli spola ($t(49,58)=2,33$; $p<0,05$) gdje muškarci značajno češće od žena ($M_M=1,47$,

$SD_M=0,69$; $M_{\bar{z}}=1,19$, $SD_{\bar{z}}=0,45$) doživljavaju kopanje po osobnim stvarima. Veličina efekta je srednja ($\eta^2=0,10$): spol objašnjava i 10% varijance kopanja po osobnim stvarima.

Materijalne oblike nasilja češće doživljavaju muškarci koji rade u strukovnim školama, no veličina efekta je mala do srednja. U ovom istraživanju nisu utvrđene značajne razlike s obzirom na godine staža, veličina škole i veličina grada u pojavi materijalnih oblika nasilja.

10.2.5. Razlike u doživljenom elektroničkom nasilju

Razlike u doživljenom elektroničkom nasilju ispitane su kroz varijable: poruke mržnje preko društvenih mreža, snimanje ili fotografiranje u svrhu ismijavanja i poticanje mržnje na društvenim mrežama. Razlike su ponovno ispitane na nezavisnim varijablama.

T-testom za nezavisne uzorke je utvrđeno da značajne statističke razlike u doživljenim porukama mržnje postoje samo između nastavnika koji poučavaju u velikom gradu i u manjem gradu ($t(120,61)=2,32$; $p<0,05$), pri čemu nastavnici koji poučavaju u velikom gradu ($M=1,19$, $SD=0,46$) doživljavaju značajno češće poruke mržnje preko društvenih mreža u odnosu na nastavnike koji poučavaju u manjim gradovima ($M=1,05$, $SD=0,23$). Veličina efekta je mala ($\eta^2=0,043$): veličina grada objašnjava 4,3% varijance doživljenih poruka mržnje preko društvenih mreža. Na drugim nezavisnim varijablama nisu utvrđene razlike u doživljenim porukama mržnje.

Razlike u doživljenom snimanju i fotografiranju u svrhu ismijavanja utvrđene su samo na varijabli veličina škole ($t(121,48)=-2,36$; $p<0,05$). Nastavnici koji rade u većim školama doživljavaju značajno češće snimanje i fotografiranje od strane učenika ($M=1,31$, $SD=0,51$) u odnosu na nastavnike koji rade u školama kapaciteta do 200 učenika ($M=1,13$, $SD=0,34$). Veličina škole objašnjava 4% varijance doživljenog snimanja ($\eta^2=0,04$). Nema značajnih razlika u drugim nezavisnim varijablama.

Razlike u doživljenom poticanju mržnje preko društvenih mreža od strane učenika pronađene su samo između nastavnika koji poučavaju u gimnazijama i strukovnim školama ($t(86)=-3,02$; $p<0,05$). Nastavnici koji rade u strukovnim školama ($M=1,11$; $SD=0,36$) doživljavaju značajno češće poticanje mržnje u odnosu na nastavnike u gimnazijama ($M=1$, $SD=0,00$). Veličina efekta je srednja ($\eta^2=0,10$), a vrsta škole objašnjava 10% varijance doživljenog poticanja mržnje.

Dakle, nastavnici u strukovnim školama značajno češće doživljavaju poticanje mržnje na društvenim mrežama. Nastavnici koji rade u manjim gradovima značajno češće

doživljavaju poruke mržnje preko društvenih mreža, a nastavnici koji rade u većim školama češće doživljavaju snimanje ili fotografiranje u svrhu ismijavanja, pri tome su veličine efekta male. Testovima je utvrđeno da ne postoje statistički značajne razlike među nastavnicima s obzirom na staž i spol u doživljenim elektroničkim oblicima nasilja. S druge strane, u istraživanju Lokmić i suradnika (2013), potvrđena je hipoteza da muškarci značajno češće doživljavaju elektroničke oblike nasilja. Kao mogući razlog, autori su naveli višu razinu strogoće nastavnika na nastavnim satovima, zbog čega učenici nisu slobodni davati neprimjerene komentare, dok putem Interneta mogu komentirati sve što im nije bilo dopušteno u učionici.

10.2.6. Razlike u doživljenom nasilju tijekom cjelokupne karijere

Nakon prikazanih razlika u doživljenim različitim oblicima nasilja, želimo provjeriti postoje li razlike između nastavnika u doživljenom nasilju tijekom cjelokupne karijere. Razlike su ponovno testirane na nezavisnim varijablama: spol, duljina radnog staža, vrsta i veličina srednje škole i veličina grada u kojem se škola nalazi.

T-testom je utvrđeno da su muškarci doživljavaju značajno češće nasilje tijekom cjelokupne karijere ($t(134)=3,14$; $p<0,05$; $M_M=2,53$, $SD_M=0,76$) u odnosu na kolegice ($M_{\bar{z}}=2,05$ $SD_{\bar{z}}=0,80$). Slijedom ovih rezultata odbacuje se nul hipoteza da ne postoje spolne razlike u doživljenom nasilju te se prihvaća alternativna hipoteza da muškarci značajno češće doživljavaju nasilje tijekom svog radnog vijeka. Ovaj rezultat se poklapa s istraživanjima Lokmić i suradnika (2013), Martinez i suradnika (2015) i McMahon i suradnika (2014). Mogući razlog ovog fenomena je taj da su žene možda tolerantnije na nasilje, odnosno manje su osjetljive na neprimjereno ponašanje, ili ga umanjuju. Međutim, potrebno je dodatno istražiti pravi razlog zbog čega su muškarci, koji su percipirani kao snažniji i stroži u odnosu na žene češće žrtve nasilja.

Analizom varijance za nezavisne uzorke je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika u doživljenom nasilju tijekom karijere s obzirom na duljinu radnog staža ($F(2,134)=6,47$, $p<0,05$). Stupanj povezanosti duljine radnog staža i doživljenog nasilja tijekom cjelokupne karijere je srednji ($\eta^2=0,07$). Post-hoc testom (uz Bonferroni kontrolu) je utvrđeno da su nastavnici koji rade 11 do 20 godina ($M=2,44$; $SD=0,70$) doživjeli statistički značajno više nasilja tijekom cjelokupne karijere, u odnosu na nastavnike koji rade više od 21 godinu ($M=1,93$, $SD=0,86$). Razlike među nastavnicima kraćeg radnog vijeka od 10 godina i dužeg od 21 godinu nisu statistički značajne. Ovaj rezultat je iznenađujući,

očekivano da su nastavnici koji imaju dulji radni vijek doživjeli više nasilja tijekom svoje karijere, budući da su bili više izloženi potencijalnom nasilju u učionici. Ovaj rezultat navodi na pitanje jesu li generacije učenika prije 20 godina bile manje nasilne u odnosu na današnje.

T-testom za nezavisne uzorke je utvrđeno da razlike između nastavnika koji rade u gimnazijama i strukovnim školama nisu statistički značajne ($t(119)=1,23$; $p>0,05$).

Razlike u doživljenom nasilju u karijeri su utvrđene i između nastavnika koji rade u manjim i većim školama ($t(134)=3,66$; $p<0,05$). Nastavnici koji poučavaju u školama koje imaju kapacitet do 200 učenika su tijekom svoje karijere doživjeli značajno više nasilnih oblika ponašanja ($M=2,53$; $SD=0,79$) u odnosu na nastavnike koji rade u većim školama ($M=2,01$; $SD=0,78$). Veličina škole objašnjava 9% varijance doživljenog nasilja u karijeri. Ovaj rezultat se poklapa s rezultatima istraživanja Khoury-Kassabri i suradnika (2009) ipak, potrebno je dodatno istražiti i druge karakteristike škole, poput školske klime i školskog vođenja.

Nastavnici koji poučavaju u manjim gradovima ($t(134)=-2,05$; $p<0,05$; $M=2,35$, $SD=0,72$) tijekom svoje cjelokupne karijere doživjeli više nasilja u odnosu na nastavnike koji poučavaju u velikom gradu ($M=2,06$, $SD=0,87$). Veličina efekta je mala ($\eta^2=0,03$): veličina grada objašnjava 3% doživljenog nasilja tijekom cjelokupne karijere. Unatoč maloj veličini efekta, ovaj rezultat je iznenađujuć, budući da su prijašnja istraživanja pokazala kako nastavnici u velikim gradovima su značajno češće žrtve nasilja u odnosu na nastavnike u manjim gradovima (Dzuka i Dalbert, 2007; Martinez i sur., 2015; McMahon i sur, 2014).

Na temelju svega navedenog, može se zaključiti kako su nastavnici muškog spola, između 11 i 20 godina radnog staža, koji rade u manjim školama u manjim gradovima značajno češće žrtve nasilja tijekom cjelokupne karijere.

10.3. Doživljene posljedice nasilja

Kako bi identificirali neke od posljedica nasilja, u daljnju analizu je od ukupnog broja nastavnika uključeno 76,5% (n=104) nastavnika koji su nasilje doživjeli barem jednom u svojoj karijeri i/ili u posljednje 3 školske godine. Kao što je vidljivo u Grafikonu 3, najviše nastavnika (71%) se složilo s tvrdnjom da kao posljedicu nasilja osjeća veću razinu stresa u razredu. Rezultati istraživanja Ozlikica i Kartala (2012) također upućuju da je stres nastavnika najizraženija posljedica doživljenog nasilja. Uz stres, većina nastavnika se složila s tvrdnjama da zbog doživljenog nasilja često osjećaju umor (66,75%), bespomoćnost i prazninu (63,4%) i uznemirenost (60,2%). Da nasilje učenika nad nastavnicima loše utječe na nastavnikovo fizičko i psihičko zdravlje svjedoči i izjava jedne od ispitanica:

Situacija je ta da se na neke vrste nepoštivanja, a koje itekako utječu na psihi i zdravlje, na žalost naučiš i guraš dalje s time (...) Tijekom nekih generacija koje su bile izrazito agresivne na satu doživjela sam velike zdravstvene probleme i morala čak na bolovanje (Ispitanik_57).

Doživljeno nasilje se također može odraziti i na nastavnikov odnos prema radu, što je vidljivo iz rezultata da je 54,9% nastavnika koji su bili žrtve nasilja manje motivirano i predano poslu, a polovina nastavnika je razmišljala o promjeni nastavničke profesije (Grafikon 3). Manja motivacija i razmišljanje o napuštanju karijere utvrđena je i stranim istraživanjima (Wilson i sur., 2011; Ozlikic i Kartal, 2012; Moon i McCluskey, 2018; Berlanda i sur., 2019).

Zbog doživljenog nasilja, nastavnici percipiraju lošu razrednu (49,4%) i školsku klimu (43%). Istraživanje Ozlikica i Kartala (2012) je također pokazalo kako gotovo jednak postotak nastavnika percipira lošiju razrednu klimu kao posljedicu nasilja.

Strah i nesigurnost nakon ulaska u razred percipira 40% ispitanika koji su doživjeli nasilje. Na povećanu razinu straha i nesigurnosti u školi nakon doživljenog bilo kojeg oblika nasilja, ukazalo je istraživanje Wilsona i suradnika (2011).

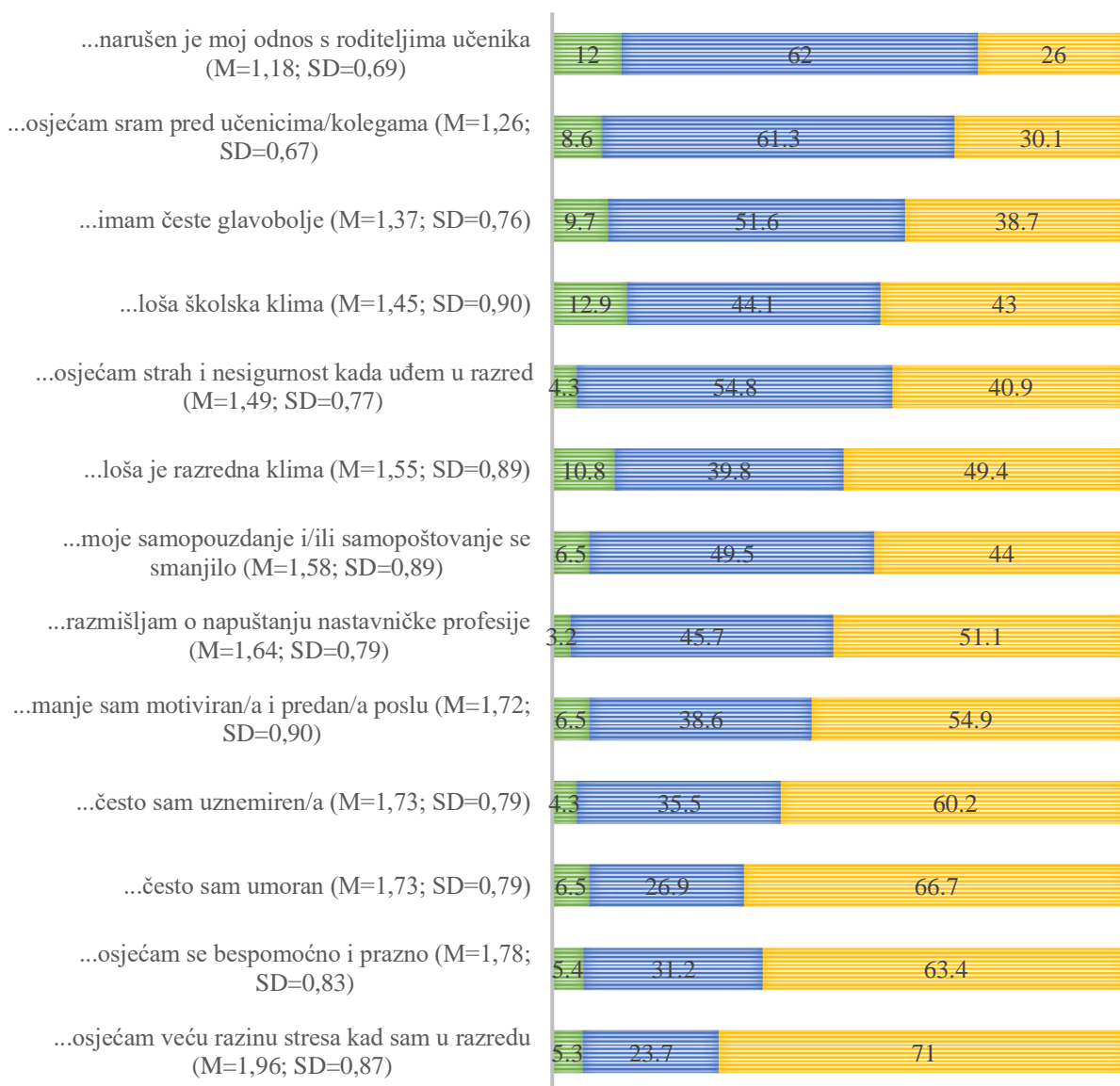
Najmanje nastavnika se složilo s tvrdnjama da zbog doživljenog nasilja osjećaju sram pred učenicima ili kolegama (30,1%) i da je narušen njihov odnos s roditeljima učenika (26%). Niži postotak nastavnika koji percipiraju narušenost odnosa s roditeljima nije iznenađujuć, budući da u srednjim školama nastavnici nemaju mnogo kontakata s roditeljima (osim razrednika).

Bitno je napomenuti kako se je ovim istraživanjem ispitivala samoprocjena nastavnika o posljedicama nakon doživljenog nasilja, stoga nije moguće donositi objektivne zaključke o tjelesnom i psihičkom stanju nastavnika. Posljedice nakon doživljenog nasilja

Grafikon 3: Posljedice doživljenog nasilja

- Ne mogu procijeniti (%)
- Ne odnosi se na mene (%)
- Djelomično se odnosi na mene /odnosi se na mene (%)

Zbog doživljenog nasilja:



potrebno je još dodatno ispitati i utvrditi kroz buduća istraživanja i korištenjem različitih testova.

10.3.1. Razlike s obzirom na spol u uočenim posljedicama nasilja

Kako bi provjerili percipiraju li muškarci i žene podjednako posljedice nasilja, proveden je t-test za nezavisne uzorke (Tablica 9). Testom je utvrđeno da postoje razlike između muškaraca i žena u samoprocjeni o posljedicama nasilja. Muškarci procjenjuju da osjećaju statistički značajnu veću razinu stresa u razredu u odnosu na žene ($t(91)=2,19$; $p<0,05$; $M_M=2,37$, $SD_M=0,83$; $M_ž=1,83$, $SD_ž=0,86$) pri čemu je utvrđena mala veličina efekta spola na procjenu doživljenog stresa ($\eta^2=0,05$). Slična je situacija i percipiranju glavobolje kao posljedice nasilja ($t(91)=1,99$; $p<0,05$): muškarci u većoj mjeri osjećaju glavobolju ($M=1,6$, $SD=0,75$) u odnosu na žene ($M=1,3$, $SD=0,75$), a spol objašnjava 4% varijance glavobolje ($\eta^2=0,04$). Također, muškarci u većoj mjeri osjećaju sram pred učenicima ili kolegama ($t(91)=2,96$; $p<0,05$ $M_M=1,58$, $SD_M=0,70$; $M_ž=1,13$, $SD_ž=0,62$), gdje spol objašnjava 9% varijance srama ($\eta^2=0,09$). Muškarci su ($M_M=2,15$; $SD_M=0,83$) u odnosu na žene ($M_ž=1,85$; $SD_ž=0,58$) značajno manje motivirani i predani poslu kao posljedica doživljenog nasilja ($t(91)=3,01$; $p<0,05$), a spol objašnjava 9% varijance manje motiviranosti i predanosti poslu. Nadalje, postoje statistički značajne spolne razlike u percipiranju razredne ($t(91)=2,89$; $p<0,05$) i školske klime ($t(91)=2,15$; $p<0,05$). Muškarci se u većoj mjeri slažu s tvrdnjama da su zbog doživljenog nasilja razredna ($M_M=1,96$; $SD_M=0,92$) i školska klima loše ($M_M=1,77$; $SD_M=0,90$), u odnosu na žene ($M_ž=1,39$, $SD_ž=0,83$; $M_ž=1,32$, $SD_ž=0,87$). Spol objašnjava 8% varijance percepcije loše razredne klime i 5% percepcije loše školske klime. Narušen odnos s roditeljima učenika se pokazao kao najslabije izražena posljedica doživljenog nasilja, međutim, muškarci statistički značajno percipiraju narušenost odnosa s roditeljima ($t(91)=2,19$; $p<0,05$; $M_M=1,44$; $SD_M=0,87$) u odnosu na žene ($M_ž=1,09$; $SD_ž=0,60$), a veličina efekta je mala ($\eta^2=0,05$). Na ostalim varijablama nisu pronađene statistički značajne razlike.

Temeljem navedenog, odbacuje se nul-hipoteza te se prihvaća alternativna hipoteza da muškarci snažnije percipiraju posljedice nasilja u odnosu na žene. Veličine efekta su male do srednje. Ovi rezultati su u suprotnosti s rezultatima istraživanja Wilson i suradnika (2011) koji su pokazali da su žene osjetljivije na nasilje te doživljavaju značajno snažnije simptome i posljedice u odnosu na muškarce, posebice emocionalne tegobe. Budući da je ovo istraživanje pokazalo kako muškarci značajno češće doživljavaju različite nasilne postupke

od učenika (Tablica 5), nalaz da muškarci snažnije percipiraju posljedice nije posebno iznenađujuć.

Tablica 9: Spolne razlike u percipiranim posljedicama nasilja

Zbog doživljenog nasilja:	t	p	η^2	Razlike između muškaraca (M) i žena (Ž)
...osjećam veću razinu stresa kad sam u razredu.	2,19	0,31*	0,05	M>Ž
...često imam glavobolje.	1,99	0,49*	0,04	M>Ž
...često sam uznemiren/a.	-0,003	0,99	0,00	/
...često sam umoran/na	-0,97	0,33	0,01	/
...osjećam se bespomoćno i prazno.	1,07	0,29	0,02	/
...moje samopouzdanje i/ili samopoštovanje se smanjilo.	2,37	0,02	0,06	/
...osjećam strah i nesigurnost kada uđem u razred.	2,49	0,01	0,06	/
...osjećam sram pred učenicima ili kolegama.	2,96	0,004*	0,09	M>Ž
...manje sam motiviran/a i predan/a poslu	3,01	0,003*	0,09	M>Ž
...razmišljam o napuštanju nastavničke profesije.	0,22	0,83	0,00	/
...loša je razredna klima	2,89	0,005*	0,08	M>Ž
...loša je školska klima	2,15	0,034*	0,05	M>Ž
...narušen je moj odnos s roditeljima učenika.	2,19	0,03*	0,05	M>Ž
*P < 0,05				

10.4. Pomoć i podrška žrtvama nasilja

Većina nastavnika koji su doživjeli nasilje podijelili su svoje iskustvo nasilja sa svojim kolegama. Nastavnici-žrtve su najčešće potražili pomoć od školskog pedagoga (50,5%) i drugih nastavnika (49%), a trećina nastavnika (35,9%) Ozlikica i Kartala (2012) i Kauppi i Pörhölä (2012a), pri čemu se žrtve nasilja najčešće za pomoć obraćaju školskom savjetniku (pedagogu), drugim nastavnicima i ravnatelju. Obraćanje pedagogu za pomoć je očekivano, budući da posao pedagoga uključuje savjetovanje i unapređivanje procesa odgoja i obrazovanja u školi. Najmanje nastavnika (3,8%) se povjerilo školskom psihologu, mogući razlog tome je taj što u većini srednjih škola nije zaposlen psiholog kao drugi stručni suradnik.

Između nabrojenih osoba kome se nastavnici mogu obratiti za pomoć, 9% nastavnika je označilo odgovor „ostalo“ te su naveli da su se obratili: razredniku, prijatelju, supružniku, prosvjetnoj inspekciji te policiji. Rezultati istraživanja Kauppi i Pörhölä (2012a) također ukazuju na to da nastavnici traže pomoć i podršku izvan škole, od supružnika i prijatelja. 11,5% nastavnika se nikome nije obratilo za pomoć, što je u usporedbi s rezultatima istraživanja Ozlikica i Kartala (2012) nešto niži postotak nastavnika.

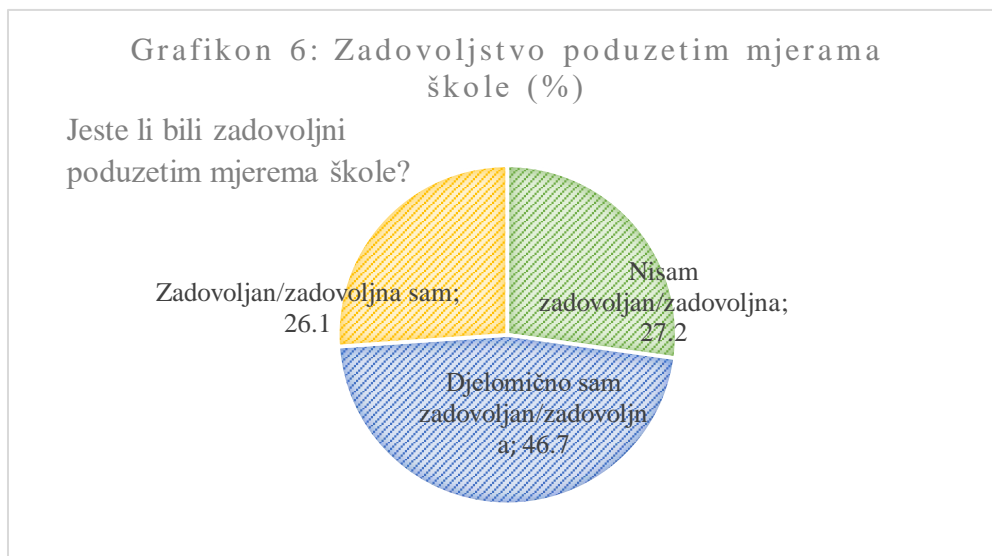
Tablica 10: Kome ste se obratili za pomoć nakon doživljenog nasilja?

Osoba kojoj su se nastavnici obratili	f (%)
Školskom pedagogu	52 (50,5%)
Drugim nastavnicima	51 (49%)
Ravnatelju	37 (35,9%)
Nisam se obratio/la za pomoć	12 (11,5%)
Ostalo	9 (8,7%)
Školskom psihologu	4 (3,8%)

U Grafikonu 6 su prikazani odgovori ispitanika o zadovoljstvu poduzetim mjerama škole. Gotovo trećina nastavnika (27,2%) nije bila zadovoljna poduzetim mjerama škole, dok je 26,1% nastavnika bilo zadovoljno. Najviše nastavnika (46,7%) je bilo djelomično zadovoljno.

U usporedbi s prijašnjim stranim istraživanjima, može se reći da su ispitanici ovog istraživanja nešto zadovoljniji poduzetim mjerama škole. Istraživanje Ozlikica i Kartala (2012) je pokazalo kako je gotovo 70% nastavnika bilo nezadovoljno poduzetim mjerama zbog nerješavanja ili ignoriranja problema nasilja. Istraživanje Moona i suradnika (2019) je

također pokazalo kako je nešto više od polovice nastavnika nezadovoljno poduzetim mjerama škole i pruženom pomoći.



Nastavnicima je bilo postavljeno otvoreno pitanje zbog čega su bili (ne)zadovoljni mjerama škole. Od ukupnog broja nastavnika koji su doživjeli nasilje (n=104), 29 nastavnika je dodatno objasnilo zašto je bilo (ne)zadovoljno mjerama škole na incidente nasilja. Njihovi odgovori ušli su u kvalitativnu analizu. Od 29 nastavnika, samo je dvoje nastavnika objasnilo da je bilo zadovoljno jer su učenici bili kažnjeni, ostali su podijelili svoja negativna iskustva. Razloge nezadovoljstva moguće je razvrstati u nekoliko kategorija: učenici nisu bili kažnjeni, neodgovarajuća reakcija kolega, neučinkovite pedagoške mjere, neadekvatan odgojno-obrazovni sustav u kojem su učenici prezaštićeni te nezadovoljstvo društvenim položajem nastavnika.

Nekoliko nastavnika nije bilo zadovoljno podrškom škole zbog neodgovarajućih reakcija svojih kolega: ravnatelja, pedagoga i razrednika, što je vidljivo iz sljedećih iskaza:

Ravnatelj me nije zaštitio. Dobila sam otkaz (Ispitanik_40).

Nitko nije ništa poduzeo (razrednik, ravnatelj, pedagog) (Ispitanik_28).

Netransparentno, nejednako i neetično ponašanje, diskriminatoran odnos ravnatelja prema predmetu i posljedično samom nastavniku. Ravnatelj se koristi lažima prema tijelima škole i nadzora da bi prikrio svoje loše postupke (Ispitanik_32).

Pedagog je izjavio da sam nesposobna (ne doslovno tim riječima) te je također izjavio neka razmislim o promjeni profesije. Ravnatelj je pozvao roditelje na razgovor, no meni je izjavio da moj predmet nije bitan u toj školi (Ispitanik_19).

Neki razrednici nemaju realnu predodžbu o svom razrednom odjelu i previše se zaštitnički odnose prema pojedincima. U nastojanju da izbjegnu dodatne komplikacije pribjegavaju umanjivanju ili ignoriranju problema (Ispitanik_88).

Iz nekih navedenih izjava nastavnika, moguće je iščitati da nastavnici doživljavaju nasilje i od svojih kolega, a nekoliko nastavnika je to eksplicitno i navelo: „(...)doživljam nasilje od ravnatelja“ (Ispitanik_32) „Lakše je maltretirati podređene nego se baviti rješavanjem problema“ (Ispitanik_50). Ovaj fenomen trebalo bi detaljnije istražiti jer predstavlja ozbiljnu prijetnju kvaliteti odgojno-obrazovnog procesa u školi te narušava kolegijalnost.

Ispitanici su također naveli i neadekvatne pedagoške mjere kao razlog nezadovoljstva. Nastavnici su nezadovoljni pedagoškim mjerama jer nisu učinkovite te zahtjevaju dugotrajnu proceduru:

Pedagoške mjere odavno ne funkcioniraju (Ispitanik_90)

Škola kao ustanova (pa tako i ravnatelj) nema puno mehanizama za obranu nastavnika od nasilja učenika. Sve se na kraju svodi na to želimo li mi nastavnici podizati privatnu tužbu kod učestalog nasilja i izlagati se godinama sudskom procesu (Ispitanik_123).

Prije par godina učenici su mogli biti isključeni iz škole, sada je ta mjera toliko zakomplicirana da se za tim više ne poseže. Prije par godina su učenici mogli pasti razred, sada više ne jer svim školama prijeti smanjeni broj učenika (iz više razloga) pa čuvamo svakog učenika (Ispitanik_93).

Škola nema zakonske niti primjenjive instrumente kojima bi regulirala nasilje, spriječila ili sankcionirala nasilje (Ispitanik_82).

Najviše nastavnika je navelo probleme na razini odgojno-obrazovnog sustava koji štiti učenike, a nastavnike stavlja u nepovoljan položaj. U dolje navedenim izjavama moguće je iščitati osjećaj bespomoćnosti kod nastavnika. Osjećaj bespomoćnosti kod nastavnika je vrlo ozbiljan problem, koji može dovesti do smanjene motivacije za obavljanjem odgojno – obrazovnog rada.

Učenici su zakonom i pravilnicima jako zaštićeni, za razliku od nastavnika. Učenici imaju bezbroj prava, a nastavnici imaju bezbroj obveza (Ispitanik_93).

Na žalost, niti škola niti druge institucije nisu na strani profesora. Unaprijed mi je rečeno da se ne bunim jer će sve inspekcije, bez obzira na to što se desilo, donijeti presudu u korist učenika (Ispitanik_124).

Nemotivirani učenici, mnogi dođu a da ne znaju čitati i pisati, jedva prolaze, uvijek su na popravnom, a onda prijavljuju maturu na kojoj ne prolaze. Naravno, ja sam kriva... (Ispitanik_67).

Zadnjih 10-tak godina čini se da su učenici neprimjerenog ponašanja u pravu i često se ne može ništa... (Ispitanik_100).

U iskazima nekih nastavnika je vidljivo da su nezadovoljni svojim položajem u društvu, zbog čega ih učenici i njihovi roditelji ne poštuju.

(...) kao nasilje doživljam i to što učenici i njihovi roditelji ne cijene naš rad, što smo kao profesija omalovaženi u cijelom društvu (Ispitanik_118).

Nije tu stvar ni Škole ni stručnog osoblja škole. Sa nekim učenicima si zapravo nemoćan, čak i sa njihovim roditeljima koji ili ne mare ili su također nemoćni (Ispitanik_57).

Odlično je što djeca imaju svoja prava i to podržavam. Međutim, došli smo do faze kada smo u podređenom položaju naspram djece, roditelji ne reaguju na neprihvatljiva ponašanja djece, a profesori osjećaju mučninu pri svakom ulasku u razred. (...) Bez ikakvih ovlasti i prava, djeci i roditeljima služimo kao osobe na kojima ispucavaju sve svoje frustracije i još nakon toga nas anonimno prijavljuju. Mnogo je razloga za nezadovoljstvo i mnogi kolege priželjkuju odlazak iz škole (Ispitanik_90).

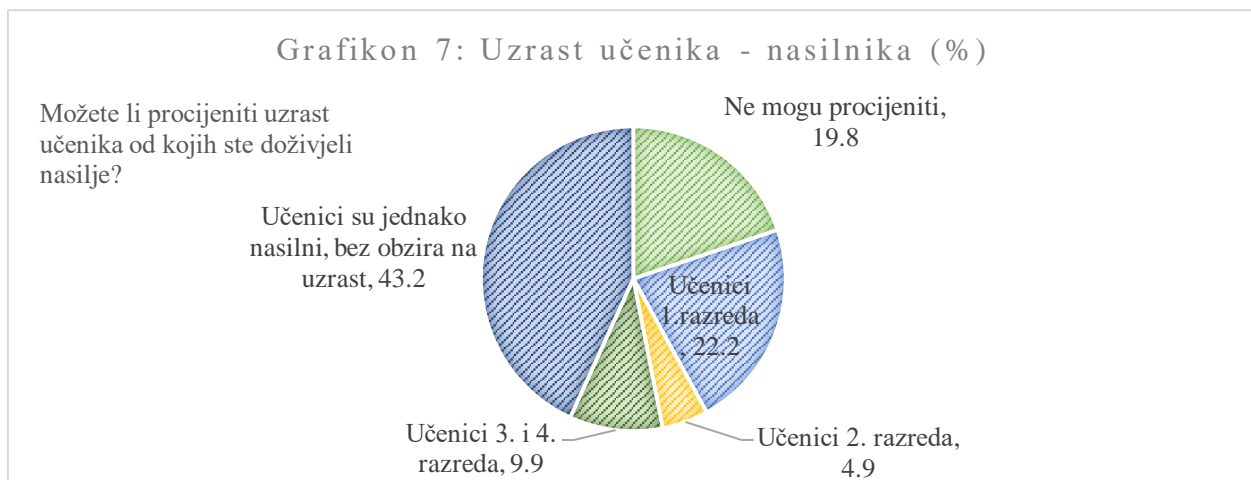
Iz navedenih iskaza ispitanika moguće je iščitati ogorčenost nastavnika koji su u nepovoljnom položaju, a nisu dobili adekvatnu pomoć i podršku. Svakako su zabrinjavajuće izjave nastavnika da doživljavaju nasilje od drugih kolega nastavnika i ravnatelja, koji bi ih trebali zaštititi. Isto tako, potrebno je izmijeniti pedagoške mjere te smanjiti potrebnu proceduru i dokumentaciju, zbog čega škole izbjegavaju njihovo dodjeljivanje, pa učenici prolaze nekažnjeno. Mnogo nastavnika je navelo probleme s makrorazine: problemi s odgojno-obrazovnim sustavom koji previše štiti učenike te nepoštivanje nastavničke profesije, koje je do sad već visoko implementirano u naše društvo.

10.5. Procjena karakteristika učenika – nasilnika

Kako bi razumjeli zašto se nasilje u školi događa, potrebno je upoznati se i s osobinama učenika – nasilnika, stoga se ovim istraživanjem nastojalo otkriti i neke učestale karakteristike učenika koji su nasilni prema nastavnicima. U nastavku su prikazane procjene nastavnika koji su doživjeli nasilje (n=104) o nekim karakteristikama učenika – nasilnika. Željeli smo ispitati koliko učenika najčešće sudjeluje u nasilnim incidentima prema nastavnicima. Rezultati su pokazali kako 50,6% nastavnika uglavnom doživljava nasilje od samo jednog učenika, 45,7% doživljava nasilje od manje grupe učenika (2-5) učenika, a 2,5% je doživjelo od veće grupe učenika (5-10). Dobiveni rezultati se poklapaju s istraživanjem Kauppi Pörhölä (2012b) gdje većina nastavnika doživljava nasilje od jednog učenika ili od manje grupe učenika.

U Grafikonu 7 su prikazane procjene nastavnika o uzrastu učenika od kojih doživljavaju nasilje. Najviše nastavnika (43,2%) smatra da su učenici jednako nasilni, bez obzira na uzrast, 22,2% nastavnika smatra da nasilje najčešće doživljava od učenika prvog razreda. Nastavnici u manjoj mjeri doživljavaju nasilje od učenika drugog, trećeg i četvrtog

razreda. Nešto viši postotak doživljenog nasilja od učenika prvog razreda u odnosu na druge razreda je očekivan, budući da su prijašnja istraživanja pokazala da nasilje opada s godinama



učenika, odnosno njihovim sazrijevanjem (Khoury-Kassabri i sur.,2009; Ljubin Golub i sur., 2016).

Većina nastavnika je nasilno ponašanje doživjela od mladića (60,5%), a 28,4% nastavnika tvrdi da doživljava nasilje i od mladića i od djevojaka. Svega 6,2% ispitanika je bilo žrtva nasilja od strane djevojaka, a 4,9% ne može procijeniti (Tablica 11). Na temelju navedenih rezultata, prihvaća se hipoteza da nastavnici češće doživljavaju nasilje od mladića. Ovi nalazi podupiru rezultate istraživanja Kauppi i Pörhölä (2012b), koji također ukazuju na to da nastavnici u većoj mjeri doživljavaju nasilje od mladića, a vrlo rijetko od djevojaka. Veća agresivnost dječaka može se protumačiti iz više perspektiva, na primjer biološke perspektive, koja se temelji na biološkim karakteristikama (hormoni, genetika, sazrijevanje...) ili gledišta rodnih uloga, gdje se od muškaraca (mladića) očekuje da budu agresivniji u odnosu na djevojke. Isto tako potrebno je i razmotriti omjere mladića i djevojaka u pojedinim razredima i školama u kojima nastavnici rade. Shodno tome nemoguće je jednoznačno prokomentirati i utvrditi zašto nastavnici doživljavaju više nasilja od mladića.

Tablica 11: Spol učenika - nasilnika

Možete li procijeniti, jesu li mladići ili djevojke češće u ulozi nasilnika?	f (%)
Mladići	49 (60,5)
Djevojke	5 (6,2)
Mladići i djevojke	23 (28,4)
Ne mogu procijeniti	4 (4,9)
Ukupno:	81 (100)

Nadalje, nastavnici su procijenili u kakvom su odnosu učenici – nasilnici sa svojim vršnjacima (Tablica 12). Polovina nastavnika koji su odgovorili na pitanje smatra da su učenici od kojih su doživjeli nasilje nasilni i prema svojim vršnjacima, a nitko od nastavnika ne smatra da su žrtve vršnjačkog nasilja. 11,5% ispitanika smatra da su učenici od kojih su doživjeli nasilje i u ulozi nasilnika i žrtve vršnjačkog nasilja, a 9% nastavnika smatra da učenici nisu uključeni u nasilje. Rezultati ovog istraživanja se slažu s rezultatima istraživanja Kauppi i Pörhölä (2012b) gdje nastavnici u većoj mjeri doživljavaju nasilje od učenika koji su nasilni i prema svojim vršnjacima, a manji broj nastavnika je doživio nasilje od učenika koji su u ulozi žrtve i nasilnika vršnjačkog nasilja ili nisu uključeni u nasilje.

Tablica 12: Percepcija nastavnika o odnosu učenika – nasilnika s vršnjacima

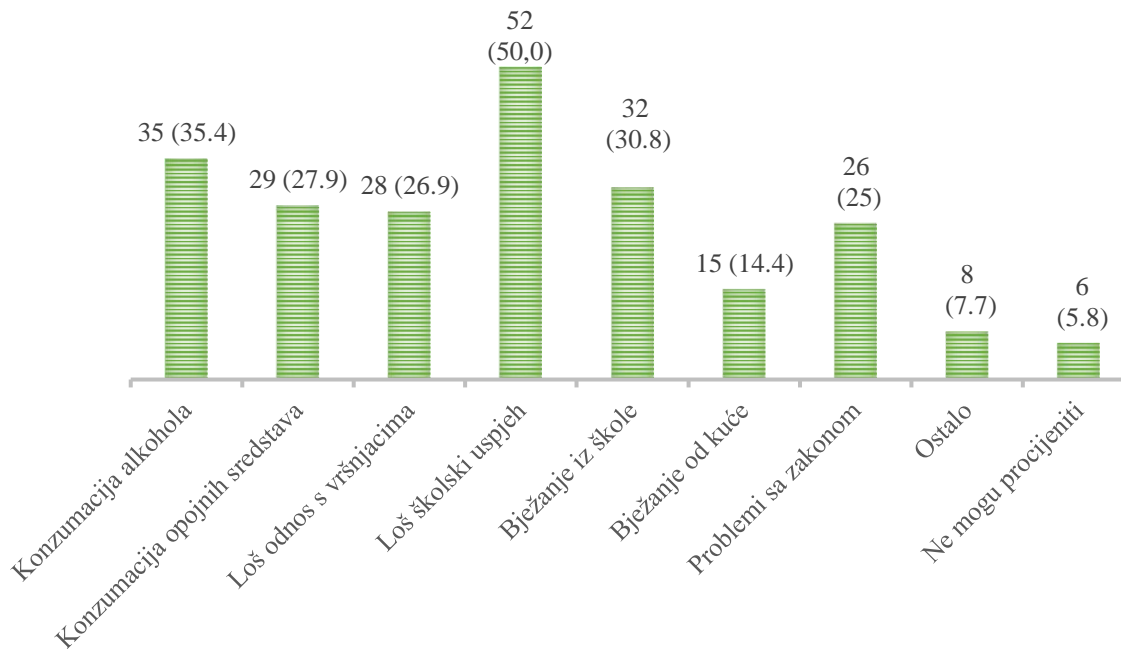
Možete li procijeniti odnos učenika – nasilnika s vršnjacima?	f (%)
Nasilni su prema drugim učenicima	40 (51,3)
Žrtve su vršnjačkog nasilja	0 (0)
Nasilni su prema drugima, ali su i žrtve nasilja	9 (11,5)
Nisu uključeni u nasilje	7 (9)
Ne mogu procijeniti	22 (28,2)
Ukupno:	78 (100)

Ovim istraživanjem ispitana je i percepcija nastavnika o uključenosti učenika – nasilnika u rizična ponašanja (Grafikon 8). Od 104 nastavnika koji su doživjeli nasilje, polovina je prepoznala da njihovi nasilnici imaju loš školski uspjeh, 30,8% nastavnika je prepoznalo da učenici – nasilnici bježe iz škole, a 26,9% da imaju loš odnos s vršnjacima. Približno trećina nastavnika je prepoznala da učenici – nasilnici konzumiraju alkohol (35,4%) ili opojna sredstva (27,9%), a 25% smatra da učenici imaju problema sa zakonom. Manji dio nastavnika (7,7%) je kao odgovor na pitanje označilo opciju „ostalo“ gdje su kao rizične čimbenike dodali: loš odnos roditelja i djece, probleme u obitelji, psihičke probleme i bavljenje sportom. Istraživanje Jaureguizar i suradnika (2013) je također utvrđeno da su učenici – nasilnici uključeni i u ostale oblike rizičnih ponašanja poput bježanja iz škole, kriminalnih ponašanja i konzumaciju opojnih sredstava i alkohola. Shodno tome, može se zaključiti kako nasilje prema nastavnicima ne dolazi samo, već uz sebe veže i neke druge oblike rizičnog ponašanja.

Ipak, važno je imati na umu da se ovim istraživanjem ispitala percepcija nastavnika o uključenosti učenika u rizična ponašanja, stoga je upitno jesu li nastavnici dobro upoznati sa svojim učenicima te jesu li prepoznali sve oblike rizičnih ponašanja.

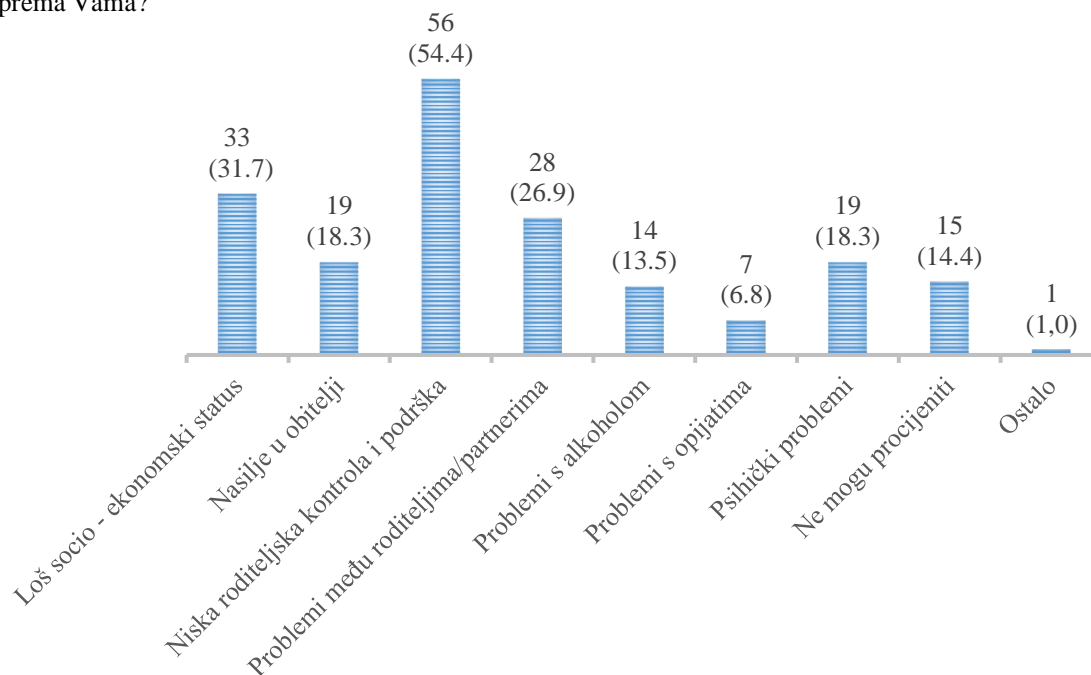
Grafikon 8: Percepcija nastavnika o uključenosti učenika-nasilnika u rizična ponašanja f (%)

Jeste li prepoznali neke od navedenih rizičnih ponašanja kod učenika koji su bili nasilni prema Vama?



Grafikon 9: Percepcija nastavnika o problemima u obitelji učenika - nasilnika f (%)

Jeste li prepoznali neki od navedenih problema u obitelji kod učenika koji su bili nasilni prema Vama?



Nadalje, nastavnici su prepoznali i neke od problema u obitelji kod učenika koji su nasilni (Grafikon 9). Više od polovine nastavnika (54,4%) je prepoznalo da učenici koji su nasilni imaju nisku roditeljsku kontrolu i podršku. Trećina nastavnika (31,7%) smatra da učenici koji čine nasilje prema nastavnicima dolaze iz obitelji lošeg socio – ekonomskog statusa, a 16,9% je prepoznalo probleme među roditeljima učenika koji su nasilni. Ostale obiteljske probleme nastavnici su prepoznali u manjoj mjeri: 18,3% nastavnika je prepoznalo nasilje u obitelji i psihičke probleme u obitelji učenika, a 13,5% je prepoznalo probleme s alkoholom u obitelji te 6,8% probleme s opijatima. Nizak stupanj roditeljske kontrole i podrške je jedan od dominantnih čimbenika kojim se u literaturi objašnjava nasilništvo (Jaureguizar i sur, 2012; Sorrentino i Farrington, 2019; Velki, 2012), stoga ne čudi da su i ispitanici prepoznali taj obiteljski faktor kao visoko rizičan za pojavu nasilja. Loš socio-ekonomski status obitelji kao rizičan čimbenik je utvrđen istraživanjem Khoury-Kassabri i suradnika (2009) te je prepoznat i od strane ispitanika ovog istraživanja. Jedan od mogućih razloga zašto su djeca iz obitelji lošijeg socio – ekonomskog statusa agresivnija je taj što su roditelji zaokupljeni financijskim i drugim problemima, pa slabije komuniciraju sa svojom djecom (prema Velki, 2012). Time možemo pretpostaviti da su čimbenici nizak stupanj roditeljske kontrole i podrške i loš socio – ekonomski status povezani.

10.6. Prijedlozi sprečavanja i minimiziranja nasilja

Na kraju ankete nastavnici su imali prilike dati svoje prijedloge kako spriječiti ili barem smanjiti nasilje u školi. Ispitanici su davali različite prijedloge, koje je moguće grupirati u sljedeće kategorije: jačanje pozitivnih vrijednosti, veća podrška nastavnicima, poboljšavanje pedagoških mjera, suradnja s roditeljima, promjene zakona i pravilnika, promjene odgojno-obrazovnog sustava i promjene na razini društva.

Dio nastavnika je prilikom razmišljanja kako spriječiti nasilje u školama krenuo iz humanističke perspektive, pa su navodili prijedloge poput jačanja pozitivnih vrijednosti i edukacija/radionica za učenike i nastavnike.

Učenika treba razumjeti i voljeti, a iz toga će onda proizaći i najbolji postupci da mu se pomogne. (Ispitanik_114)

(...) smatram kako se nasilje učenika prema nastavnicima može spriječiti i/ili umanjiti i poticanjem na uspješnost, prepoznavanjem truda i nastojanjem da obveze i izazovi koji se stavljaju pred učenika podržavaju suradnju, potiču praktičnost i promišljanje, pomažu preuzimanju odgovornosti; pretpostavka svega navedenoga jesu nastavnici i stručna služba koji djeluju dobronamjerno, odgovorno i pouzdano (...) (Ispitanik_49)

Mislim da je komunikacija izuzetno bitna. Moj je prijedlog da se u svim razredima tijekom srednjoškolskog obrazovanja (od 1. do 4. razreda) na satovima razrednog odjela provode radionice (i predavanja) od strane školskog psihologa ili pedagoga ili defektologa na temu vršnjačkog nasilja, nasilja nad nastavnicima od strane učenika, nasilja u obitelji. Mislim da bi učenicima bile zanimljive i radionice koje bi (možda bez nazočnosti razrednika) držali studenti odgovarajućeg smjera Vašeg fakulteta i to iz razloga jer su im studenti bliži po godinama a i nisu im poznate osobe s kojima moraju surađivati u nastavi. (Ispitanik_67)

(...) da ne bi došlo do nasilja, mora postojati kvalitetan program prevencije nasilja i ne na način da provodimo radionice jednom godišnje na kojima djeci kažemo da nasilje nije dobro, nego osmisliti aktivnosti kroz koje će posredno učiti o tome kako se treba ponašati i što nije prihvatljivo ponašanje. Pod tim mislim na volontiranje, razne aktivnosti u sklopu škole, sport i slično. Bilo što da djeca nisu po kafićima i ulici. Isto tako, gradovi i županije bi mogli osmisliti aktivnosti kojima će djeci odvratiti misli od životnih problema i pomoći u odrastanju, ali ne na način da se skupi grupa ljudi od 30 i 40 godina koji pokušavaju biti cool djeci, pa rade programe za mlade (što nailazi na ismijavanje kod mladih) već dati mogućnost da sami nešto kreiraju, sudjeluju u tome, angažiraju se oko rješavanja nekog lokalnog problema. Tako će imati nešto gdje će se osjećati korisnima i smanjit će se i njihove frustracije i nasilje. (Ispitanik_90)

Pokušati uključiti više udruga u rad sa školama (imaju sjajne preventivne, edukativne, volonterski programe) (Ispitanik_102)

Primjetno je da ispitanici prepoznaju potrebu edukacije učenika o nasilju te potrebu za razvoj i jačanje pozitivnih osobina kod učenika. Navedene ideje nastavnika su jako zanimljive i što je najvažnije, moguće ih je lako implementirati u škole i u lokalnu zajednicu. Suradnja škole sa studentima (prijedlog Ispitanika_67) dovela bi do obostrane koristi: studenti bi razvijali svoje nastavničke kompetencije, a učenici bi imali prilike slušati predavanja od osoba koje su im bliže po godinama. Isto tako, uključivanje učenika u programe lokalne zajednice je jako korisno i lokalnoj zajednici, ali i učenicima.

Nadalje, nastavnicima je potrebna i veća podrška kolega, što je vidljivo i iz podataka da gotovo trećina ispitanika (27,2%) nije zadovoljna pruženom pomoći i podrškom. Suradnja s kolegama i podrška kolega je vrlo bitna za stvaranje ugodne školske klime i unapređivanje cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa u školi.

Pedagozi bi trebali raditi svoj posao, a ne optuživati nastavnike da su nesposobni jer radi osude nastavnici će onda trpjeti nasilje umjesto da reagiraju. (Ispitanik_19)

Treba veća podrška nastavnicima. Nastavničko vijeće ima veliku odgovornost, a najveću ravnatelj ukoliko je sposoban i želi mirno riješiti neprimjerenu situaciju; treba biti pravedan prema svim djelatnicima. (...) Razrednik treba reagirati na svaku bilješku nastavnika o neprimjerenom ponašanju učenika. Treba pozvati roditelje. Ravnatelj treba usmjeriti i podržati nastavnike. Upotrijebiti svoj autoritet i usmjeriti učenika. Treba razgovarati i s roditeljima. Ukoliko nema rezultata, obavjestiti socijalnu službu. Nastavničko vijeće mora donositi odluke, ali kod nas je uglavnom

nečinjenje. Tu je problem. Sve se stavlja ispod tepiha. Ravnatelj, pedagog i razrednik su najodgovorniji za nasilje u školi. (Ispitanik_28)

Nastavničko vijeće treba biti dosljedno u sankcioniranju bilo koje vrste nasilja prema važećim zakonima i pravilnicima. (Ispitanik_83)

Možda je pretjerano reći da su ravnatelj, pedagog i razrednik najodgovorniji za nasilje u školi, kako to navodi Ispitanik_28. Najodgovorniji za pojavu nasilja je sam nasilnik. Ipak, ravnatelj kao najveći autoritet u školi (na temelju svog položaja), odgovoran je za reagiranje na nasilne incidente. Isto tako, razrednik je odgovoran za prepoznavanje i prijavljivanje nasilja nastavničkom vijeću, a pedagog i/ili psiholog bi trebali pružiti potrebnu podršku žrtvi te razgovarati s nasilnikom.

Neki nastavnici su ponovno naveli kako je potrebno poboljšati i ubrzati pedagoške mjere kako bi one uistinu bile korisne i minimizirale nasilje.

Novim pravilnikom o odgojnim mjerama koje bi se stvarno primjenjivale. (Ispitanik_23)

Odgojne mjere, kada trebaju, bi trebale biti ekspeditivnije. (Ispitanik_33)

Zabrana dolaska u školu, npr. na 2 tjedna...ali to neprisustvovanje nastavi ne znači da ne treba usvojiti gradivo. (Ispitanik_47)

Potrebno je u školi imati i provoditi dosljedne kriterije u određivanju onoga što je nasilno ponašanje i postrožiti sankcije za takvo ponašanje. Pored toga, nužno je sve i zakonski regulirati jer se često pedagoške mjere "razvodne" i vremenski otegnu pa učenik umjesto da bude kažnjen za svoje ponašanje izlazi iz određene situacije kao pobjednik što je izrazito loš primjer ostalim učenicima jer ih potiče na slično ili još gore ponašanje. (Ispitanik_88)

Promijeniti sustav kažnjavanja (odgojne mjere) u školama koji je potpuno neučinkovit. (Ispitanik_123)

Iz odgovora ispitanika je evidentno da nastavnici nisu zadovoljni postojećim pedagoškim mjerama to jest, nisu zadovoljni načinom i procedurom kojom se dodjeljuju pedagoške mjere. Kazne za loše ponašanje trebale bi uslijediti odmah nakon specifičnog incidenta, a ne kad učenik već i zaboravi zašto je kažnjen (ako je uopće kažnjen). Kako ubrzati postupak dodjeljivanja pedagoških mjera ostaje otvoreno pitanje.

Nastavnici također nisu zadovoljni suradnjom s roditeljima, što je moguće iščitati iz nekoliko izjava:

Realnijim odnosom i stavom roditelja prema nastavnicima! (Ispitanik_97)

Roditelji moraju preuzeti odgovornost za ponašanje svoje djece. Njihovi odgovori "ja mu ništa ne mogu" spadaju u nebrigu za djecu i samim time pokazuju nesposobnost roditelja. (Ispitanik_116)

Mislim da je danas kod većine učenica problem u obitelji. Velika podrška roditelja kada treba napasti profesora iz bilo kojeg razloga je uvijek prisutna. Profesori su krivci za sve, a svaki taj učenik s nama provede samo 5 do 6 sati na dan. (Ispitanik_95)

Ostvarivanjem dobre suradnje škole i roditelja podiže se kvaliteta odgojno-obrazovnog rada. Partnerski odnos između nastavnika i roditelja uključuje uzajamnu podršku, uvažavanje i razumijevanje. Međutim, iz odgovora ispitanika je vidljivo kako nastavnici percipiraju nepoštovanje i nerazumijevanje roditelja. Postavlja se pitanje kako poboljšati odnos roditelja prema školi i nastavnicima.

Između ostalog, nastavnici su prepoznali probleme na razini cijelog školskog sustava, odnosno promjene na razini sustava su uvjet kako bi se školsko nasilje smanjilo:

Promijeniti cjelokupni školski sustav temeljen na učenju napamet i plaćanju instrukcija kod kolega koji se za to međusobno dogovaraju radi veće zarade, zatim, promijeniti uvjete dobivanja mentorstava i savjetništva prema političkoj podobnosti, neka to barem nisu oni među najgorima od nas. To su sve ionako posljedice takvog šupljeg sustava. (Ispitanik_21)

Dok se škola tretira kao ustanova za čuvanje manje i veće djece i omalovažava rad nastavnika neće biti ni pomaka u smanjenju nasilja i drugih loših pojava u obrazovnom sustavu. (Ispitanik_31)

Treba uvesti red i disciplinu. Treba uvesti red od početka obrazovanja - u razrednoj nastavi ih previše maze i paze, kroz osnovnu školu se provlače i dođu u strukovnu školu u jako lošem stanju. Trebalo bi svakoj školi dozvoliti da sudjeluje u nacrtu izrade pravilnika o učeničkom ponašanju i izvršavanju obveza. (Ispitanik_39)

Isto tako, potrebna je suradnja obrazovnog sustava sa sustavom socijalne skrbi, na što je ukazao i jedan od ispitanika:

Centar za socijalnu skrb ignorira problem jer su i oni nemoćni, a takvi su učenici u školi i dalje opasni. Prilikom redovitog javljanja svojim odgajateljima u Centru, ti se učenici pokazuju u drugačijem svjetlu, dobri su i fini jer moraju biti. Boje se da će ih poslati u Dom. Centar je napao nas, nastavnike, da pretjerujemo jer oni s učenikom nemaju problem, a mi imamo. Žalosno. (Ispitanik_67)

Promjene na razini obrazovnog sustava je teško uvesti budući da one zahtijevaju ulaganje različitih resursa poput vremena i novca. Isto tako, probleme stvaraju i politička previranja kojih nije lišen ni obrazovni sustav.

Neke promjene u obrazovnom sustavu moguće je uvesti kroz nove zakone i pravilnike, što je navelo nekoliko ispitanika. Uz poboljšan pravilnike o pedagoškim mjerama, nastavnici su naveli i potrebu za zakonskom zaštitom nastavnika.

Jedino zaštita profesora putem zakona kao što štiti npr. policajce (Ispitanik_60)

Zakonski se treba zaštititi nastavnika. (Ispitanik_62)

...dodijeliti nastavnicima status službene osobe i time svaku vrstu napada na njih kazniti materijalno i/ili krivično. (Ispitanik_79)

Nastavnici traže zaštitu statusom službene osobe, čime bi za svaki nasilni incident napadač kazneno odgovarao. Pitanje statusa nastavnika kao službene osobe je pokrenuto krajem prošle godine, međutim u Kaznenom zakonu nastavnici još uvijek nisu definirani kao službene osobe. Međutim neizvjesno je hoće li nastavnici statusom službene osobe biti lišeni nasilja, a isto tako je upitno hoće li nasilnici zaista kazneno odgovarati, budući da kaznena prijava zahtijeva određenu proceduru.

Promjene na razini društva je navelo mnogo nastavnika, gdje su nastavnici ponovno izrazili svoje nezadovoljstvo statusom u društvu:

Veće poštovanje nastavnika u društvu općenito, od obitelji, preko medija i općenito društva. (Ispitanik_71)

Povećati dignitet nastavnika, učiti učenike da sve ima posljedice, a ne da su oni uvijek u pravu. (Ispitanik_78)

Podizanjem svijesti o važnosti obrazovanja u društvu i važnosti uloge nastavnika u tom procesu. (Ispitanik_79)

Promijeniti percepciju statusa nastavnika u društvu. Nekad se nastavnike poštivalo, a sad svatko ima pravo komentirati njihovu stručnost. (Ispitanik_123)

Aktivnostima protiv nasilja u društvu prema bilo kojoj skupini. Osudom bilo kakvih oblika nasilja u javnosti. Strogim i brzo izrečenim kaznama za počinitelje. (Ispitanik_118)

Na temelju odgovora ispitanika, prosvjeta *Za sigurnu školu* i društvenih zbivanja, evidentno je kako je nastavnička profesija u našem društvu necijenjena, stoga se postavlja pitanje kako poboljšati status nastavnika u društvu? Naše društvo percipira nastavnike kao neradnike, koji rade svega nekoliko sati dnevno te imaju godišnji odmor u trajanju od nekoliko ljetnih mjeseci. Kako uvjeriti društvo da opis posla nastavnika ne uključuje samo predavanja, već mnogo više? Poslovi poput nastavnih priprema, sređivanja dokumentacije, stručnog usavršavanja i slično oduzimaju mnogo više vremena. Međutim taj „nevidljivi rad“ društvo ne percipira kao obavezu svakog nastavnika. Promjena mišljenja društva je veliki zalogaj i sigurno zahtijeva velike napore nastavnika i stručnjaka u obrazovanju. Stoga je možda bolje rješenje djelovati *bottom – up* metodom, gdje se promjene prvo uvode na razini pojedine škole. Škole možda nemaju veliki utjecaj na formiranje zakona i promjene mišljenja društva, ali mogu svoje snage usmjeriti na jačanje pozitivnih vrijednosti te poboljšavanje odnosa s roditeljima. Isto tako, bitno je da je školski kolektiv ujedinjen te da su kolege međusobno podrška jedni drugima. Školski pedagog može imati veliku ulogu u stvaranju ugodnog kolektiva i ugodne školske klime organiziranjem različitih aktivnosti za nastavnike

i učenike. Međutim, pedagog ne može biti jedini odgovoran za stvaranje navedenog, potrebni su napori cijelog kolektiva i učenika kako bi se postigli željeni rezultati.

11. Zaključak

Nasilje učenika nad nastavnicima ozbiljan je problem kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, čime se narušava kvaliteta odgojno-obrazovnog procesa. Pregledom strane literature utvrđeno je da 20% do 75% nastavnika bude žrtva nekog od oblika nasilja u jednoj školskoj godini (Longobardi i sur., 2018). Domaća istraživanja su manje zastupljena, može se čak i reći da je tema nasilja nad nastavnicima zanemarena. Za potrebe ovog istraživačkog rada pronađena su samo 2 istraživanja provedena u hrvatskim školama, čiji rezultati pokazuju da 54% do 75% nastavnika doživljava nasilje svake školske godine (Lokmić i sur., 2013; Ljubin Golub i sur., 2016).

Jedna od šire prihvaćenih teorija kojom se pokušava objasniti školsko nasilje koji autori koriste u svojim radovima je socioekološka teorija Uriea Bronfenbrennera (1979) koja tvrdi da veliku ulogu na oblikovanje na ponašanja pojedinca ima njegovo okruženje. Na temelju spomenute teorije i prijašnjih istraživanja moguće je identificirati rizične čimbenike za žrtve nasilja te rizične čimbenike za nasilnike. Neki od rizičnih čimbenika za žrtve (poput spola, godina starosti, veličine grada i srednje škole) te rizičnih čimbenika za počinjenje nasilja (poput spola, participaciju u ostalim rizičnim ponašanjima te obiteljskim prilikama) bili su ispitani ovim istraživanjem.

Glavni cilj ovog istraživanja je bio ispitati pojavnost nasilja nad nastavnicima u Primorsko - goranskoj županiji. Uz to, nastojalo se ispitati koje posljedice nastavnici percipiraju, zadovoljstvo pruženom podrškom nakon doživljenog nasilja te rizične čimbenike za nasilnika i žrtvu.

Istraživanje je pokazalo kako je od 136 nastavnika 76,5% doživjelo neki oblik nasilja tijekom svoje karijere. Nastavnici su u posljednje tri školske godine najčešće doživjeli verbalne oblike nasilja poput vrijeđanja (52,9% nastavnika), ismijavanja (53,7%) i prijetnji (45,6%), čime je potvrđena prva hipoteza. Prijašnja istraživanja su također ukazala na visoku pojavnost verbalnih oblika nasilja učenika nad nastavnicima (Dzuka i Dalbert 2007; Mooij, 2011; McMahon i sur., 2014; i Ljubin Golub i sur., 2016). Neke od karakteristika nastavnika koji su statistički značajno češće žrtve nasilja tijekom svoje karijere su: muški spol, radni staž između 11 i 20 godina, rad u manjoj školi te rad u manjem gradu. Budući da rezultati ukazuju da su muškarci češće žrtve nasilja, odbačena je nul hipoteza te je prihvaćena alternativna. Ovo istraživanje je pokazalo da je nasilje učenika nad nastavnicima prisutno u srednjim školama Primorsko-goranske županije. Sukladno očekivanjima, najprisutnije je verbalno nasilje. Ipak, problem kod verbalnog nasilja je taj što poprima status uobičajenog

ponašanja, stoga je upitno jesu li se ispitanici prisjetili svih slučajeva nasilja ili su bili skloni umanjivanju problema.

Ispitana je i samoprocjena nastavnika o posljedicama nasilja. Nastavnici u najvećem mjeri percipiraju veću razinu stresa u razredu (63,4% nastavnika), umor (66,75%) te se osjećaju bespomoćno (63,4%). Polovina ispitanika je razmišljala o napuštanju nastavničke profesije zbog doživljenog nasilja. Zanimljivo je da muškarci značajno više u odnosu na žene percipiraju posljedice nasilja, što je u suprotnosti s nalazima istraživanja Wilsona i suradnika (2014). Mogući razlog tome je što su muškarci češće u odnosu na žene doživjeli pojedine nasilne oblike ponašanja. Ponovno je odbačena nul-hipoteza da ne postoje spolne razlike u percipiranju posljedica nasilja te je prihvaćena alternativna hipoteza da muškarci u većoj mjeri percipiraju posljedice nasilja.

Žrtve nasilja najčešće se obraćaju za pomoć školskom pedagogu i drugim nastavnicima, a gotovo trećina nastavnika (27,2%) nije bila zadovoljna kvalitetom pomoći i podrške. Neki od razloga nezadovoljstva su: neodgovarajuća reakcija kolega, neučinkovite pedagoške mjere, neadekvatan odgojno-obrazovni sustav u kojem su učenici prezaštićeni te nezadovoljstvo društvenim položajem nastavnika. Nastavnici jedne škole ne mogu mnogo utjecati na promjenu sustava i društva, no zato svojim kolegama koji su doživjeli nasilje trebaju pružati pomoć i podršku. Istraživanje je pokazalo kako je potrebno dodatno poraditi na kolegijalnosti i izgraditi bolje međuljudske odnose.

Nastavnike smo ispitali i njihovu percepciju karakteristika učenika koji su bili nasilni prema njima. Prema iskazima nastavnika, nasilje češće doživljavaju od mladića, čime je potvrđena jedna od hipoteza. Nadalje, nastavnici najčešće doživljavaju nasilje od jednog učenika ili manje grupe učenika te od učenika koji su nasilni i prema drugim učenicima, što se slaže s nalazima drugih istraživanja (Kauppi Pörhölä, 2012b). Također, nastavnici su prepoznali da učenici koji su nasilni čine i druga rizična ponašanja, od čega najčešće: bježanje iz škole, konzumiraju alkohol i opojna sredstva te su lošeg školskog uspjeha. Nastavnici su prepoznali i neke od obiteljskih problema učenika, najčešći problem koji su prepoznali je niska roditeljska kontrola i podrška te loš socio – ekonomski status i problemi među partnerima.

Na kraju, nastavnici su dali svoje preporuke kako smanjiti pojavu nasilja u školi, a prijedloge je moguće razvrstati u nekoliko kategorija: jačanje pozitivnih vrijednosti, veća podrška nastavnicima, poboljšavanje pedagoških mjera, suradnja s roditeljima, promjene zakona i pravilnika, promjene odgojno-obrazovnog sustava i promjene na razini društva. Preporuke nastavnika bi uvelike doprinijele smanjenju pojave školskog nasilja kada bi bile

uvažene od strane autoriteta odgovornih za obrazovnu politiku, ipak neke prijedlozi su teže provedivi jer zahtijevaju promjene na razini cjelokupnog društva.

Iako problem statusa nastavnika u društvu nije tema ovog diplomskog rada, do izražaja je došlo i nezadovoljstvo ispitanika ophođenjem društva prema nastavnicima to jest umanjivanje važnosti nastavničke profesije od strane roditelja i učenika. Stoga su neki od ispitanika naveli da rješenje za umanjivanje nasilnih incidenata u školi leži u promjeni društva. Međutim, promjena društvene svijesti teško je ostvariva u kraćem vremenu. Ono što nastavnici jedne škole mogu je zajedničkim naporima ostvariti bolju suradnju s roditeljima i lokalnom zajednicom te provoditi različite projekte i kampanje za sprječavanje bilo kakvog nasilja.

Ovo je istraživanje, iako na prigodnom uzorku, jedan od doprinosa kako stvaranju slike o samoj pojavi tako i kao moguće polazište nekim novim istraživanja. Istraživanjem je dobiven uvid u to koliko su nastavnici zadovoljni podrškom svojih kolega te su imali prilike iznijeti svoje mišljenje o smanjivanju nasilja u školama. Također, istraživanjem su otvorena još mnoga pitanja i teme koje je potrebno dodatno istražiti, na primjer nekorektni odnosi između kolega i ravnatelja te nasilje roditelja nad nastavnicima.

12. Literatura

1. Baranović, B., Domović, V. i Štibrić, M. (2006). O aspektima školske klime u osnovnim školama u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 44 (174 (4)), 485-504.
2. Bekavac Šušar, V. (2008, 5. lipnja). Profesora pretukla dva đaka. *Jutarnji.hr*, preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/arhiva/profesora-pretukla-dva-daka/3938508/>.
3. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Berlanda, S., Fraizzoli, M., de Cordova, F., & Pedrazza, M. (2019). Psychosocial risks and violence against teachers. Is it possible to promote well-being at work? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(22).
5. Bilić, V. (2018). *Nove perspektive, izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*. Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
6. Bilić, V. i Zloković, J. (2004). *Fenomen mlattretiranja djece: Prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
7. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development Experiments By Nature And Design*. Cambridge: Harvard University Press.
8. Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do srednje škole: kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Bios.
9. de Wet, C. (2010). Victims of educator-targeted bullying: A qualitative study. *South African Journal of Education*, 30(2), 189–201.
10. Dzuka, J., i Dalbert, C. (2007). Student violence against teachers: Teachers' well-being and the belief in a just world. *European Psychologist*, 12(4), 253–260.
11. Espelage, D., Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D. i Reynolds, C. R. (2013). Understanding and preventing violence directed against teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda. *American Psychologist*, 68(2), 75–87.
12. Garrett, L. (2014). The Student Bullying of Teachers : An Exploration of the Nature of the Phenomenon and the Ways in which it is Experienced by Teachers. *Aigne*, (5), 19–40.
13. HINA (2018, prosinac 15). Skup "Za sigurnu školu" okupio tisuće nezadovoljnih nastavnika i učenika. Nacional.hr, preuzeto s: <https://www.nacional.hr/skup-za-sigurnu-skolu-okupio-tisuće-nezadovoljnih-nastavnika-i-ucenika/>.
14. Jaureguizar, J., Ibabe, I., Straus, M.A. (2013). Violent and prosocial behavior by adolescents toward parents and teachers in a community sample. *Psychology in the Schools*, 50(5), 451-470.
15. Jevtić, B., Petrović Stanisavljević, Z. i Stanković, Z. (2013). Victims or Bullies – Students or Teachers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 141, 587 – 596.
16. Kalogjera-Brkić, I. i Krnić, I. (2007, 10. svibanj). Učenik kamenom razbio glavu nastavniku tjelesnog. *Jutarnji.hr*, preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/ucenik-kamenom-razbio-glavu-nastavniku-tjelesnog/2856566/>.
17. Kauppi, T., & Pörhölä, M. (2012 a). Teachers bullied by students: Forms of bullying and perpetrator characteristics. *Violence and Victims*, 27 (3), 396-413.
18. Kauppi, T., & Pörhölä, M. (2012 b). School teachers bullied by their students: Teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28(7), 1059–1068.
19. Krkeljić, Lj. (2013). Škola bez nasilja - ka sigurnom i podsticajnom okruženju za djecu. *UNICEF*. Dostupno na: http://files.unicef.org/montenegro/SBN_za_web_final.pdf.

20. Krug, E. D., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. i Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Genova: WHO.
21. Lahelma, E., Palmu, T., & Gordon, T. (2000). Intersecting power relations in teachers' experiences of being sexualized or harassed by students. *Sexualities*, 3(4), 463–481.
22. Lokmić, M., Opić, S., & Bilić, V. (2013). Violence against teachers- rule or exception? *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 1(2), 6–15.
23. Longobardi, C., Badenes-Ribera, L., Fabris, M. A., Martinez, A., & McMahan, S. D. (2018). Prevalence of Student Violence Against Teachers: A Meta-Analysis. *Psychology of Violence*.
24. Ljubin Golub, T., Olčar, D., & Bezak, S. (2016). Zadovoljstvo učitelja poslom: uloga agresivnog učeničkog ponašanja i učiteljske povezanosti s učenicima. *Napredak : Časopis Za Pedagogijsku Teoriju i Praksu*, 157(4), 437–458.
25. McMahan, S. D. ., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A. ., Lane, K., ... Brown, V. (2014). Violence directed against teachers: Results from a national survey. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753–766.
26. Moon, B., & McCluskey, J. (2018). An Exploratory Study of Violence and Aggression Against Teachers in Middle and High Schools: Prevalence, Predictors, and Negative Consequences. *Journal of School Violence*, 00(00), 1–16.
27. Moon, B., Morash, M., & McCluskey, J. (2019). Student Violence Directed Against Teachers: Victimized Teachers' Reports to School Officials and Satisfaction With School Responses. *Journal of Interpersonal Violence*.
28. MZO (2020). Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama. Zagreb: MZO. Pristupljeno 15. lipnja s: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/StrucnaTijela/Akcijски%20plan%20za%20prevenciju%20nasilja%20u%20skolama%20za%20razdoblje%20od%202020.%20do%202024.%20godine.pdf>.
29. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti?*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Ozdemir, S. M. (2012) An investigation of violence against teachers in turkey. *Journal of Instructional Psychology*, 39(1):51-62.
31. Ozdemir, S. M. (2012.). An investigation of violence against teachers in Turkey. *Journal of Instructional Psychology*, 39(1), 51-62.
32. Ozkiliç, R., & Kartal, H. (2012). Teachers Bullied by Their Students: How Their Classes Influenced After Being Bullied? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46(1998), 3435–3439.
33. Polšak Palatinuš, V. (2018, prosinac 7). Dok se valja tsunami koji je pokrenuo nastavnik Franjo, stižu nam zabrinjavajući podaci o ponašanju u školama. *tportal.hr*, preuzeto s: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dok-se-valja-tsunami-koji-je-pokrenuo-nastavnik-franjo-stizu-nam-zabrinjavajuci-podaci-o-ponasanju-u-skolama-20181207>.
34. Popadić, D., & Dijana, P. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji – oblici i učestalost. *Psihologija*, 40(2), 309–328.
35. Pravilnik o kriterijima za izricanje pedagoških mjera, *Narodne novine*, 94/15, 3/17 (2017).
36. Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima, *Narodne novine*, 132/13 (2013).

37. Pravilnik o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnog tretmana produženog stručnog postupka, *Narodne novine*, 94/09 (2009).
38. Sorrentino, A., & Farrington, D. P. (2019). Individual , Family , Peer , and School Risk Factors for Teacher Victimization. *Educational Sciences:Teory & Practice*, 19, 1–13.
39. Sprečić, E. (2014, 7. veljače). Napad u školi: Učenik šakom udario profesora!. Večernji.hr, preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/napad-u-skoli-ucenik-sakom-udario-profesora-919873>.
40. Steffgen, G., Ewen, N. (2007). Teachers As Victims of School Violence – T He Influence of Strain and School Culture. *International Journal*, 3, 81–93.
41. Tomašković, I. (2018, 9. listopad). Ne stišavaju se reakcije nakon incidenta u varaždinskoj srednjoj školi. *Regionalni tjednik*, 751, 4.
42. UNICEF (2010). *Za sigurno i poticajno okruženje u školama*. Zagreb: UNICEF.
43. Velki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. *Psihologijske teme*, 21 (1), 29-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/81817>.
44. Wei, Chia, Gerberich, S. G., Alexander, B. H., Ryan, A. D., Nachreiner, N. M. i Mongin, S. J. (2013). Work-related violence against educators in Minnesota: Rates and risks based on hours exposed. *Journal of Safety Research*, 44, 73–85.
45. Wilson, C. M., Douglas, K. S., & Lyon, D. R. (2011). Violence against teachers: Prevalence and consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), 2353–2371.
46. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine*, 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19 (2019).
47. Zečević, I. (2010). *Priručnik – program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka: Hi Neighbour.
48. Zloković, J. (2009). *Nasilje djece nad roditeljima – Obiteljska tajna?*. Rijeka: Rudolf Zambelli.
49. Zloković, J. (2014). *Obiteljski diskurs u kontekstu nasilja maloljetne djece nad roditeljima*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
50. Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12 (1 (19)), 197-213.

13. Prilozi

13.1. Prilog 1: Anketni upitnik

Poštovani,

najljepše Vas molim da sudjelujete u istraživanju koje provodim u sklopu svog diplomskog rada „Nasilje učenika nad nastavnicima“ na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci, pod mentorstvom prof.dr.sc. Jasminke Zloković. Bez Vaše pomoći ne bismo mogli obraditi navedenu temu, koja je u nas pomalo zanemarena i malo istraživana.

Ovim istraživanjem nastojimo ispitati pojavnost nasilnoga ponašanja učenika prema srednjoškolskim nastavnicima u Primorsko-goranskoj županiji, kao jedne od neželjenih pojava odnosa djece i mladih prema odraslim osobama. Također, ovim istraživanjem želimo doznati što nastavnici percipiraju kao posljedice nasilja te koliko su zadovoljni poduzetim mjerama škole. Dobiveni rezultati mogli bi pomoći u jasnijem sagledavanju problema kao pretpostavke primarnoj prevenciji i pružanju primjerene zaštite žrtvi, kao i pružanja pomoći žrtvi ali i nasilniku.

Sudjelovanje u istraživanju je u potpunosti anonimno (Vaše ime i ime škole u kojoj radite se ne traži u istraživanju), a rezultati dobiveni ovim istraživanjem koristit će se isključivo u znanstvene svrhe.

Ispunjavanje ankete traje oko 10 minuta.

Za dodatna pitanja o istraživanju možete mi se obratiti putem maila: hsargac@ffri.hr (Helena Šargač) ili mentorici jzlokovic@ffri.hr (prof.dr.sc. Jasminka Zloković). Rezultati istraživanja bit će dostupni svim zainteresiranim sudionicima.

Hvala Vam na Vašem vremenu! :D

Helena Šargač, studentica pedagogije

1. Opći podaci i karakteristike škole:

1.1. Molim Vas da zaokružite svoj spol:

- a) muški spol
- b) ženski spol

1.2. Molim Vas upišite koliko imate godina _____

1.3. Molim Vas upišite koliko godina radite kao nastavnik _____

1.4. Vrsta srednje škole u kojoj radite:

- a) gimnazija
- b) strukovna škola
- c) umjetnička škola

1.5. Veličina škole u kojoj radite:

- a) mala (do 200 učenika)
- b) srednje velika (200-400 učenika)
- c) velika (400-600 učenika)
- d) veoma velika (više od 600 učenika)

1.6. Gdje se nalazi škola u kojoj radite?

- a) u velikom gradu (Rijeka)
- b) u manjem gradu (Bakar, Cres, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Mali Lošinj, Opatija, Rab, Vrbovsko)

2. Molim Vas, ako ste u prethodnim 2017./18. i 2018./19. ili tekućoj 2019./20. školskoj godini doživjeli neki oblik nasilja od strane učenika da odgovorite na sljedeća pitanja.

Koliko često ste u posljednje 3 školske godine od učenika doživjeli:	Nisam doživio/la	Doživio/jela sam 1-2 puta	Doživio/jela sam više puta	Doživio/jela sam gotovo svakog dana
1. ...gađanje predmetom (kredom, knjigama...)	0	1	2	3
2. ... udaranje (šakama, nogama, predmetom)	0	1	2	3
3. ...namjerno guranje	0	1	2	3
4. ...vrijeđanje ili nazivanje pogrdnim imenima	0	1	2	3
5. ...ismijavanje i ponižavanje	0	1	2	3
6. ...zastrašivanje prijateljama	0	1	2	3
7. ...neželjene dodire	0	1	2	3
8. ...komentare sa seksualnom konotacijom	0	1	2	3
9. ...neželjene seksualne prijedloge	0	1	2	3
10. ...oštećivanje ili uništavanje osobnih stvari ili imovine	0	1	2	3
11. ...krađu osobnih stvari	0	1	2	3
12. ...kopanje po osobnim stvarima.	0	1	2	3
13. ...poruke mržnje ili uvrede preko društvenih mreža.	0	1	2	3
14. ...snimanje ili fotografiranje kako bi vas ismijao na društvenim mrežama.	0	1	2	3
15. ...poticanje grupe mržnje prema vama na društvenim mrežama.	0	1	2	3
16. ...nešto drugo	0	1	2	3
Što?				

Jeste li neke od navedenih oblika nasilja doživjeli tijekom svog cjelokupnog radnog staža?

- a) nikada nisam doživio/jela nasilje
- b) doživio/jela sam 1 do 2 puta
- c) doživio/jela sam više puta
- d) doživljavam gotovo svakog dana

3. S obzorom na doživljeno nasilje i posljedice koje ono može izazvati, molimo vas da u dijelu koji slijedi označite one tvrdnje koje se najviše odnose na Vas.

Zbog doživljenog nasilja	Ne mogu procijeniti	Ne odnosi se na mene	Djelomično o se odnosi na mene	Odnosi se na mene
1. ...osjećam veću razinu stresa kad sam u razredu.	0	1	2	3
2. ...često imam glavobolje.	0	1	2	3
3. ...često sam uznemiren/a.	0	1	2	3
4. ...često sam umoran/na	0	1	2	3
5. ...osjećam se bespomoćno i prazno.	0	1	2	3
6. ...moje samopouzdanje i/ili samopoštovanje se smanjilo.	0	1	2	3
7. ...osjećam strah i nesigurnost kada uđem u razred.	0	1	2	3
8. ...osjećam sram pred učenicima ili kolegama.	0	1	2	3
9. ...manje sam motiviran/a i predan/a poslu	0	1	2	3
10. ...razmišljam o napuštanju nastavničke profesije.	0	1	2	3
11. ...loša je razredna klima.	0	1	2	3
12. ...loša je školska klima.	0	1	2	3
13. ...narušen je moj odnos s roditeljima učenika.	0	1	2	3
14. ...nešto drugo. Što?	0	1	2	3

4. Reakcija škole na nasilje

4.1. Ukoliko ste doživjeli nasilje, kome ste se obratili za pomoć nakon doživljenog nasilja? (možete označiti više odgovora)

- a) drugim kolegama
- b) ravnatelju škole
- c) školskom pedagogu
- d) školskom psihologu
- e) nisam se obratio/la za pomoć
- f) ostalo _____
- g) ne mogu odgovoriti

4.2. Jeste li bili zadovoljni poduzimanjem mjera škole na Vašu pritužbu na nasilje?

- a) nisam bio/la zadovoljan/na
- b) djelomično sam bio/la zadovoljan/na
- c) bio/la sam zadovoljan/na

4.3. Zbog čega?

5. Sljedeća skupina pitanja se odnosi na karakteristike učenika koji su bili nasilni prema Vama.

5.1. Koliko učenika obično sudjeluje u nasilju prema nastavnicima?

- a) samo 1
- b) 2 do 5
- c) 6 do 10
- d) 11 i više

5.2. Možete li procijeniti uzrast učenika koji su češće nasilni prema nastavnicima?

- a) učenici 1. razreda
- b) učenici 2. razreda
- c) učenici 3. i 4. razreda
- d) učenici su jednako nasilni, bez obzira na uzrast
- e) ne mogu procijeniti

5.3. Molim Vas, odredite spol učenika nasilnika:

- a) nasilje sam doživio/jela od mladića
- b) nasilje sam doživio/jela od djevojaka
- c) nasilje sam doživio/jela i od mladića i od djevojaka
- d) ne mogu odgovoriti

5.4. Možete li generalno procijeniti u kakvom su odnosu učenici (od kojih ste doživjeli nasilje) sa svojim vršnjacima?

- a) nasilni su i prema drugim učenicima
- b) žrtve su nasilja drugih učenika
- c) nasilni su prema drugim učenicima, ali su i žrtve vršnjačkog nasilja
- d) nisu nasilni prema drugima, niti su u ulozi žrtve
- e) ostalo _____
- f) ne mogu procijeniti

5.5. Jeste li prepoznali neke od navedenih asocijalnih ponašanja kod učenika koji su bili nasilni prema Vama? (možete označiti više odgovora)

- a) Konzumacija alkohola

- b) Loš školski uspjeh
- c) Konzumacija opojnih sredstava
- d) Problemi sa zakonom
- e) Bježanje iz škole
- f) Bježanje od kuće
- g) Loš odnos s vršnjacima
- h) ostalo _____
- i) ne znam

5.5. Jeste li kod učenika koji su počinili nasilje prepoznali neki od navedenih problema u obitelji? (možete označiti više odgovora)

- a) loš socio-ekonomski status
- b) nasilje u obitelji
- c) niska roditeljska kontrola i podrška
- d) problemi između roditelja (partnera)
- e) probleme s alkoholom
- f) probleme s opijatima
- g) psihički problemi
- h) ostalo: _____
- i) ništa od navedenog

6. 1. Možete li se prisjetiti i opisati neku od situacija u kojoj ste doživjeli nasilje od učenika.

6.2. Imate li dodatnih komentara i prijedloga kako bi se nasilje učenika prema nastavnicima spriječilo ili barem minimiziralo?